K. MARKS - F. ENGELS

KLASNE BORBE I PARTIJA PROLETARIJATA

★ početak kraja u Austriji

★ klasne borbe u Francuskoj

★ prilog istoriji Saveza komunista

»SVJETLOST« SARAJEVO

ἔθος **B I B L I O T E K A** *Etos*

IZBOR IZ DJELA KLASIKA MARKSIZMA

(Treća serija, knjiga 2)

MARKS — ENGELS

KLASNE BORBE I PARTIJA PROLETARIJATA

»SVJETLOST«, OOUR IZDAVAČKA DJELATNOST, SARAJEVO
1976.

Prevodi
MOŠE PIJADE, SLAVKA PETROVIĆA, NATAŠE TKALEC

Izbor
dr FRANC CENGLE i dr ARIF TANOVIĆ

ČITAOCU

Radovi Marksa i Engelsa, sabrani u ovoj knjizi, kao tematska cjelina, pod naslovom »Klasne borbe i partija proletarijata«, imaju kako značaj istorijskog svjedočanstva, tako i vrijednost naučne materijalističke analize istorijskog zbivanja i isticanja klasne borbe kao pokretačke snage društvenoistorijskog razvitka. U tome smislu Engels primjećuje da su Marksove »Klasne borbe u Francuskoj« bile »prvi Marksov pokušaj da na osnovi svog materijalističkog shvatanja objasni jedan period istorije polazeći od datog ekonomskog položaja«.

Marksovi i Engelsovi radovi rječito svjedoče u kakvim društveno-ekonomskim i političkim uslovima se uopšte pojavila partija proletarijata, kao idejna i politička avangarda radničke klase. U tim njihovim spisima njena se pojava i razvitak reljefno ocrtavaju na uzburkanoj pozadini klasno-političkih sukoba i previranja sredine prošlog stoljeća.

Tu partiju oni su nazvali »komunističkom partijom«, čije jezgro je bio Savez komunista, »tajno propagandno društvo«. Taj »neznatni borbeni odred« imao je, Engelsovim riječima, »u Marksu vođu prvoga reda«, a u »Manifestu Komunističke partije« — »i principijelni i taktički program koji još i danas važi u punom opsegu«. Za razliku od ostalih političkih partija toga vremena, Savez komunista je bio »velika partija akcije« ili, Marksovim riječima, »partija u velikom istorijskom smislu«. Njegov politički program je izdržao probu revolucije 1848. godine, ali je i cjelokupan docniji razvitak komunističkog i revolucionarnog radničkog pokreta pokazao da on — parafrazirajući Engelsa — sadrži smjernice za sve odlučne i samostalne radničke partije.

Mada i mnoga druga djela klasika marksizma raspravljaju tu temu, čitalac ovog izbora moći će da se upozna sa Marksovim i Engelsovim učenjem o klasnoj borbi i ulozi proleterske idejne i političke avangarde, kao i da sagleda vrijednosti nenadmašne materijalističke i dijalektičke metode istraživanja i objašnjavanja društveno-političkih procesa. To će mu pomoći da pronikne i u bit savremenih procesa u svijetu i u nas.

KLASNE BORBE I PARTIJA PROLETARIJATA

Mada i mnoga druga djela klasika marksizma raspravljaju tu temu, čitalac ovog izbora moći će da se upozna sa Marksovim i Engelsovim učenjem o klasnoj borbi i ulozi proleterske idejne i političke avangarde, kao i da sagleda vrijednosti nenadmašne materijalističke i dijalektičke metode istraživanja i objašnjavanja društveno-političkih procesa. To će mu pomoći da pronikne i u bit savremenih procesa u svijetu i u nas.

F. Engels

POČETAK KRAJA U AUSTRIJI

»Mene i Meternika će još da izdrži«, rekao je pokojni car Franc. Ako Meternik neće da svog cara utjera u laž, on mora što prije umrijeti.

Šarolika, od naslijeđenih i nakradenih komada skrpljena austrijska monarhija, ta organizirana zbrka deset jezika i nacija, ta besplanska mješavina protivrječnih običaja i zakona, konačno počinje da se raspada.

Čestiti njemački građanin je godinama bio pun divljenja za upravljača te škripave državne mašine, lupeža, kukavicu i mučkog ubicu Meternika. Talejran, Luj Filip i Meternik, tri veoma osrednje glave i zato veoma prikladne za naše osrednje vrijeme, za njemačkog su građanina tri boga koji su kroz trideset godina dirigirali svjetskom istorijom kao marionetskom predstavom. Dosljedan svom svakodnevnom iskustvu, čestiti građanin smatra istoriju kafanskim komplotom i bapskom spletkom, samo u nešto većim razmjerima.

Sigurno je da ni u jednoj zemlji nije bujica revolucije, ni trokratna Napoleonova invazija ostavila manje traga nego u Austriji. Sigurno je da se ni u jednoj zemlji feudalizam, patrijarhalnost i ponizno malograđanstvo nisu održali toliko netaknuti i toliko harmonični pod zaštitom očinskog ljeskovog pruta, kao u Austriji. Ali što je tu kriv Meternik?

Na čemu se zasniva moć, žilavost, stabilnost austrijskog vladalačkog doma?

Kad su se u drugoj polovini srednjeg vijeka Italija, Francuska, Engleska, Belgija, sjeverna i zapadna Njemačka jedna za drugom izvlačile iz feudalnog barbarstva, kad se u njima razvijala industrija, širila trgovina, uzdizali gradovi, građani dobivali političko značenje, jedan dio Njemačke za-

ostao je iza zapadnoevropskog razvitka. Buržoaska civilizacija širila se duž obala mora i tokova velikih rijeka. Zemlje udaljene od mora, naročito neplodne i besputne planinske oblasti, ostale su sjedište barbarstva i feudalizma. To barbarstvo se naročito koncentriralo u južnonjemačkim i južnoslavenskim zemljama udaljenim od mora. Ograđene Alpama od talijanske, a češkim i moravskim planinama od sjevernonjemačke civilizacije, te zemlje su imale još i tu sreću da sačinjavaju basen jedine reakcionarne evropske rijeke. Dunav, daleko od toga da ih tjera u civilizaciju, dovodio ih je, šta više, u vezu s još snažnijim barbarstvom.

Kad su se u zapadnoj Evropi, zahvaljujući buržoaskoj civilizaciji, razvile velike monarhije, morale su se kontinentalne zemlje gornjeg Dunava također ujediniti u jednu veliku monarhiju. To je zahtijevala već sama obrana. Tu, u centru Evrope, udružili su se barbari svih jezika i nacija pod žezlom habsburške dinastije. A kao oslonac tog kompaktnog barbarstva služila je Mađarska.

Dunav, Alpe, stjenoviti grudobrani Češke — to su uzroci postojanja austrijskog barbarstva i austrijske monarhije.

Ako je habsburška dinastija neko vrijeme podržavala građane protiv plemstva, gradove protiv knezova, to je bilo zato što je to bio jedini uvjet pod kojim je jedna velika monarhija uopće mogla postojati. Ako je kasnije opet podržavala sitne građane, to je bilo zato što su ovi u ostaloj Evropi, u odnosu na krupnu buržoaziju, već postali reakcionarni. U jednom i drugom slučaju podržavala je sitne građane u odlučno reakcionarnoj namjeri. Samo što sad ovo sredstvo ne postiže cilj.

Tako je austrijski vladalački dom od početka bio predstavnik barbarstva, stabilnosti reakcije u Evropi. Njegova moć se zasnivala na bezumlju patrijarhalnosti, ušančene iza planina, na nepristupačnoj brutalnosti barbarstva. Tuce nacija, čiji su običaji, karakteri i institucije stvarali najoštrije suprotnosti, držalo se zajedno zahvaljujući zajedničkoj odvratnosti prema civilizaciji.

Stoga je austrijska vladalačka kuća bila nesavladiva sve dotle dok je barbarstvo njenih podanika ostajalo netaknuto. Stoga je njoj prijetila samo jedna opasnost, prodiranje buržoaske civilizacije.

Ali ta *jedna* opasnost bila je neotklonjiva. Buržoaska civilizacija mogla je neko vrijeme biti zaustavljena, mogla se neko vrijeme prilagođavati i podređivati austrijskom barbarstvu. Ali prije ili kasnije ona je morala savladati feudalno barbarstvo, a time je bila raskinuta jedina veza koja je držala zajedno najrazličitije pokrajine.

Otud pasivna, oklijevajuća, plašljiva, prljava i podmukla austrijska politika. Austrija ne može više, kao prije, istupati otvoreno brutalno, odlučno barbarski, jer sa svakom godinom mora činiti ustupke civilizaciji, jer je sa svakom godinom nesigurnija u svoje vlastite podanike. Svaki odlučan korak donio bi neku promjenu kod kuće ili kod susjeda na granici; svaka promjena bila bi pukotina u nasipima kojima se Austrija s mukom štiti od rastuće plime moderne civilizacije; prva žrtva svake promjene bila bi sam austrijski vladalački dom, koji s barbarstvom stoji i pada. Dok je Austrija još 1823. i 1831. mogla da rastjera pijemontske, napuljske i romanjolske buntovnike topovskim kuglama, morala je 1846. u Galiciji pokrenuti još nerazvijeni revolucionarni element, seljake, morala je 1847. zaustaviti svoje trupe kod Ferare, a u Rimu pribjeći zavjeri. Kontrarevolucionarna Austrija primjenjuje revolucionarna sredstva — to je najsigurniji znak da joj dolazi kraj!

Kad su talijanski ustanci od 1831. i poljska revolucija od 1830. bili ugušeni, kad su francuski buržuji položili kauciju za svoje dobro ponašanje, tada je car Franc mogao da mirno siđe u grob, vremena su izgledala dovoljno mizerna da izdrže čak njegovog potomka s vodenom glavom.[1]

Od revolucija bila je imperija krunisanog idiota zasad još sigurna. Ali tko ju je mogao da osigurava od *uzrokâ* revolucija?

Dok je industrija ostajala kućnom industrijom, dok je svaka seljačka porodica ili bar svako selo samo proizvodilo potrebne mu industrijske proizvode a da nije davalo mnogo u trgovinu, dotle je sama industrija bila feudalna i odlično je pristajala u austrijsko barbarstvo. Dok je sama ostajala čistom manufakturom, seoskom industrijom, davala je iz zemalja bez mora malo proizvoda za izvoz, nije stvarala veliku

[1] Ferdinand I. *Prev.*

vanjsku trgovinu, postojala je samo u pojedinim okruzima i mogla se lako prilagođavati austrijskom status quo-u. Ako je čak u Engleskoj i Francuskoj manufaktura stvarala malo krupne buržoazije, u rijetko naseljenoj zabačenoj Austriji mogla je stvarati, u najboljem slučaju, skroman srednji stalež, pa i taj samo ponegdje. Dok je postojao ručni rad, dotle je Austrija bila sigurna.

No mašine su bile izumljene, a mašine su upropastile ručni rad. Cijene industrijskih proizvoda pale su tako brzo i tako duboko da je najprije propala manufaktura a zatim postepeno čak stara feudalna kućna industrija.

Austrija se ušančila protiv mašina iza dosljednog prohibitivnog sistema. Ali uzalud. Upravo prohibitivni sistem donio je u Austriju mašine. Češka je primijenila mašine u pamučnoj industriji, Lombardija u predionicama svile, Beč je počeo čak da pravi mašine.

Posljedice nisu izostale. Radnici manufaktura ostajali su bez kruha. Čitavo stanovništvo manufakturnih okruga bilo je istrgnuto iz svog tradicionalnog načina života. Iz sredine dotadašnjih malograđana izrastali su krupni buržuji koji su zapovijedali stotinama radnika, kao njihovi kneževski i grofovski susjedi stotinama kmetova. S propašću stare industrije kmetovi su izgubili stare grane privređivanja, a s novom industrijom dobili su nove potrebe. Feudalna poljoprivreda nije pored moderne industrije više bila moguća. Ukidanje tlake postalo je potreba. Feudalni odnos seljaka prema vlastelinu postao je neodrživ. Gradovi su se uzdizali. Cehovi su postajali tegobni za potrošače, beskorisni za članove cehova, nepodnošljivi za industrijalce. Konkurencija se morala tajno dopustiti. Položaj svih društvenih klasa totalno se izmijenio. Stare klase odlazile su sve više i više u pozadinu pred objema novim klasama, buržoazijom i proletarijatom, poljoprivreda je izgubila na važnosti u odnosu na industriju, selo je uzmicalo pred gradovima.

To su bile posljedice mašina u pojedinim krajevima Austrije, naročito u Češkoj i Lombardiji. One su više ili manje vršile svoj povratni uticaj na cijelu monarhiju, one su svugdje potkopavale staro barbarstvo a time i temelj austrijskog vladalačkog doma.

Dok su 1831, u Romanji, batinani austrijski vojnici na poklike Viva l'Italia[2] odgovarali kartečom, u Engleskoj su se gradile prve željeznice. Kao i mašine, željeznice su odmah postale potreba za sve evropske zemlje. Austrija ih je *morala* adoptirati, htjela to ili ne htjela. Da već ojačaloj buržoaziji ne bi dala novu moć, vlada ih je gradila sama. Ali iz Scile je dospjela u Haribdu. Stvaranje moćnih akcionarskih društava ona je sprečavala samo time što je od buržuja uzajmljivala novac za gradnju željeznica, što je sebe zalagala Rotšildu, Arnštajnu i Eskelesu, Sini itd.

Još manje je Austriji uspjelo da izbjegne posljedice izgradnje željeznica.

Planinske pregrade koje su austrijsku monarhiju odvajale od vanjskog svijeta, Češku od Moravske i Austrije, Austriju od Štajerske, Štajersku od Ilirije, Iliriju od Lombardije, pale su pred željeznicama. Granitni zidovi iza kojih je svaka pokrajina očuvala potrebnu nacionalnost, ograničenu lokalnu egzistenciju, prestaju da budu barijera. Proizvodi krupne industrije, mašine, prodiru iznenada i gotovo bez transportnih troškova u najudaljenije kutove Monarhije, uništavaju stari ručni rad, potresaju feudalno barbarstvo. Trgovina pokrajina između sebe i trgovina s civiliziranim inostranstvom dobijaju ranije nepoznato značenje. Natražni Dunav prestaje da bude žila kucavica carevine, Alpe i Češka šuma više ne postoje, nova žila kucavica ide od Trsta do Hamburga, Ostendea i Avra, daleko preko granica carevine, do najudaljenijih obala Sjevernog mora i Oceana. Učestvovanje u zajedničkim interesima države i događajima vanjskog svijeta postaje nužnost. Lokalno barbarstvo iščezava. Interesi se ovdje razilaze, ondje stapaju. Nacionalnosti se na jednom mjestu odvajaju, da bi se na drugom povezale, i iz kaotičnog aglomerata između sebe stranih pokrajina izdvajaju se određene, veće grupe sa zajedničkim tendencijama i interesima.

»Mene i Meternika će još da izdrži.« Francusku revoluciju, Napoleona i julske bure je izdržala. Ali *paru* neće izdržati. Para je prokrčila sebi put kroz Alpe i Češku šumu, para

---

[2] Živjela Italija. *Prev.*

je izigrala ulogu Dunava, para je austrijsko barbarstvo razderala u komadiće i time habsburškoj dinastiji izvukla tlo ispod nogu.

Evropska i američka publika ima u ovom trenutku zadovoljstvo da gleda kako su Meternik i cijela habsburška dinastija dospjeli među točkove parne mašine, kako austrijsku monarhiju njene vlastite lokomotive sijeku na komade. To je vrlo zabavan prizor. U Italiji rebeliraju vazali, a Austrija se ne usuđuje da zucne; liberalna kuga zahvaća Lombardiju, a Austrija oklijeva, koleba se, drhti pred svojim vlastitim podanicima. U Švicarskoj se najstariji rebeli protiv Austrije, stanovnici švicarskih kantona, stavljaju pod austrijsko pokroviteljstvo; njih napadaju, ali Austrija drhti pred smjelom riječi Oksenbajna. Čim *jedan* austrijski vojnik stupi u Švicarsku, bacit ću dvadeset hiljada ljudi u Lombardiju i proglasit ću talijansku republiku — i Austrija uzalud prosjači za pomoć kod prezrenih dvorova Minhena, Štutgarta i Karlsruea! U Češkoj staleži uskraćuju pedeset hiljada guldena poreza, Austrija bi htjela da ih utjera, ali su joj trupe toliko potrebne u Alpama da prvi put otkako postoji mora popustiti staležima i odreći se pedeset hiljada guldena! U Ugarskoj Sabor priprema revolucionarne prijedloge i siguran je u većinu; a Austrija, kojoj su potrebni mađarski husari u Milanu, Modeni i Parmi, sama Austrija stavlja Saboru revocionarne prijedloge, iako zna vrlo dobro da ti prijedlozi znače njenu smrt! Nepokolebljiva Austrija, vječni bedem barbarstva, ne zna više kamo da se obrati. Ona ima strašan kožni osip; ako se češe sprijeda, svrbi je straga, a ako se češe straga, svrbi je sprijeda.

A od tog smiješnog češanja austrijski vladalački dom će da ode pod ledinu.[3]

Ako stari Meternik brzo ne pođe za svojim »čestitim« Francom, mogao bi još da doživi kako se njegova s mukom zajedno držana carska monarhija raspada i najvećim dijelom dospijeva u ruke buržuja; mogao bi da doživi neizrecivu sramotu da u Prateru[4] »građani krojači« i »građani bakali«

[3] U originalu igra riječi: Und mit diesem possierlichen Kratzen kratzt das Haus Östreich ab. *Prev.*

[4] *Prater* — park u Beču. *Prev.*

više ne skidaju pred njim kapu i da ga naprosto tituliraju gospodin Meternik. Još nekoliko potresa, još nekoliko skupih vojnih priprema, i Šarls Rotšild će kupiti cijelu austrijsku monarhiju.

Mi očekujemo pobjedu buržuja nad austrijskom carevinom s istinskim zadovoljstvom. Želimo samo da to budu sasvim prosti, sasvim prljavi, sasvim židovski buržuji koji će kupiti ovu staru časnu imperiju. Takva odvratna, batinaška, očinska, ušljiva vlada zaslužuje da podlegne sasvim ušljivom, šugavom, smrdljivom protivniku. Gosp. Meternik može se uzdati u to da ćemo kasnije tog protivnika udesiti isto tako nemilosrdno kao što će ovaj biti uskoro od njega udešen.

Za nas Nijemce ima pad Austrije još i posebno značenje. Austrija je ta koja nam je pribavila rđav glas da smo ugnjetači tuđih nacija, da smo plaćenici reakcije u svim zemljama. Pod austrijskom zastavom Nijemci drže u ropstvu Poljsku, Češku i Italiju. Austrijskoj monarhiji imamo da zahvalimo što od Sirakuze do Trenta, od Đenove do Venecije mrze Nijemce kao prezrene landsknehte despotizma. Onaj ko je bio svjedok kakva smrtonosna mržnja, kakva krvava i potpuno opravdana želja za osvetom vlada u Italiji prema tedeschima,[5] taj već zato mora gajiti neizbrisivu mržnju prema Austriji i aplaudirati kad se ruši bedem barbarstva, taj stub sramote za Njemačku.

Mi imamo sve razloge nadati se da će se Nijemci osvetiti Austriji za infamiju kojom je pokrila njemačko ime. Mi imamo sve razloge nadati se da će Nijemci biti ti koji će srušiti Austriju i očistiti prepreke na putu slavenske i talijanske slobode. Sve je spremno; žrtva za klanje je ovdje i čeka nož koji će joj prerezati grkljan. Neka ovog puta Nijemci ne gube vrijeme, neka budu dovoljno smjeli da izgovore riječ koju se čak Napoleon nije usudio da izrekne:

La dynastie de Habsbourg a cessé de régner![6]

F. E.

Napisano oko 25. januara 1848.
Štampano u »Deutsche-Brüsseler Zeitung«
br. 8, 27. januara 1848.
(Prevela NATAŠA TKALEC)

---

[5] Nijemcima *Prev.*
[6] Habsburška dinastija prestala je da vlada. *Prev.*

Fridrih Engels

MARKS I »NOVE RAJNSKE NOVINE« 1848—1849[1]

Pri izbijanju februarske revolucije njemačka »komunistička partija«, kako smo je mi nazivali, sastojala se samo iz male jezgre, iz »Saveza komunista« organiziranog kao tajno propagandno društvo. Savez je bio tajan samo zbog toga što tada u Njemačkoj nije bilo prava zbora i udruživanja. Osim radničkih udruženja u inostranstvu, iz kojih je regrutirao svoje članove, Savez je imao nešto oko trideset općina ili sekcija u samoj zemlji, uz to pojedinačnih članova u mnogim mjestima. Ali ovaj neznatni borbeni odred imao je u *Marksu* vođu prvoga reda, vođu kome su se svi dragovoljno potčinjavali, a, zahvaljujući njemu, i principijelni i taktički program koji još i danas važi u punom opsegu — »*Komunistički manifest*«.

Ovdje nas u prvom redu interesira taktički dio programa. On je glasio, u općim postavkama:

»Komunisti nisu neka posebna partija prema drugim radničkim partijama.

Oni nemaju nikakve interese odvojene od interesa cjelokupnog proletarijata.

Oni ne postavljaju nikakve posebne principe u koje bi htjeli da ukalupe proleterski pokret.

Komunisti se razlikuju od ostalih proleterskih partija samo time što, s jedne strane, u različnim nacionalnim borbama proletera ističu i provode *zajedničke, od nacionalnosti nezavisne interese* cjelokupnog proletarijata, a s druge strane

[1] Članak »*Marks*« i »*Neue Rheinische Zeitung*« napisao je Engels za list »Sozialdemokrat« povodom prve godišnjice Marksove smrti. *Prev.*

— time što na različnim stupnjevima razvitka kroz koje prolazi borba između proletarijata i buržoazije stalno zastupaju *interese cjelokupnog pokreta.*

Komunisti su, dakle, *u praksi* onaj dio radničkih partija svih zemalja koji je najodlučniji, koji stalno gura dalje, oni u teoretskom pogledu imaju prednost pred ostalom masom proletarijata što razumiju uslove, tok i opće rezultate proleterskog pokreta.«[2]

A posebno za njemačku Partiju on je glasio:

»U Njemačkoj se Komunistička partija bori, čim buržoazija istupi revolucionarno, zajedno s buržoazijom protiv apsolutne monarhije, feudalnog veleposjeda i malograđanstva. Ali ona ne propušta nijedan momenat a da kod radnika ne stvori što je moguće jasniju svijest o neprijateljskoj suprotnosti između buržoazije i proletarijata, kako bi njemački radnici mogli protiv buržoazije odmah okrenuti kao svoje oružje društvene i političke uslove koje buržoazija mora da ostvari svojom vladavinom, kako bi odmah poslije rušenja reakcionarnih klasa u Njemačkoj otpočela borba protiv same buržoazije. Na Njemačku obraćaju komunisti glavnu pažnju zbog toga što Njemačka stoji uoči buržoaske revolucije« itd. (»Manifest«, IV).

Još nikada se nijedan taktički program nije pokazao tako valjan kao ovaj. Postavljen uoči revolucije, on je izdržao probu ove revolucije; i gdje god je od tog vremena neka radnička partija od njega odstupila, svako se odstupanje osvećivalo; a danas, poslije skoro četrdeset godina, on predstavlja smjernicu za sve odlučne i samosvjesne radničke partije Evrope od Madrida do Petrograda.

Februarski događaji u Parizu ubrzali su predstojeću njemačku revoluciju i time modificirali njen karakter. Njemačka buržoazija, umjesto da pobijedi vlastitom snagom, pobijedila je zahvaljujući francuskoj radničkoj revoluciji. Još prije nego što je konačno oborila svoje stare protivnike, apsolutnu monarhiju, feudalni zemljoposjed, birokratiju, kukavičko malograđanstvo, morala se već okrenuti protiv no-

---

[2] Karl Marks i Fridrih Engels, »Manifest Komunističke partije«; kurziv u citatu potječe od Engelsa. *Prev.*

vog neprijatelja, proletarijata. Ali tu je odmah došlo do izraza djelovanje nerazvijenih ekonomskih odnosa, a uslijed toga i nerazvijenih klasnih odnosa u Njemačkoj, koja je u tom pogledu zaostala daleko iza Francuske i Engleske.

Njemačka buržoazija, koja tek što je počela da podiže svoju krupnu industriju, nije imala ni snage ni hrabrosti ni prijeke potrebe da osvoji bezuvjetnu vlast u državi; proletarijat, u istoj mjeri nerazvijen, odrastao u potpunom duhovnom ropstvu, neorganiziran, pa čak još i nesposoban za samostalnu organizaciju, imao je samo nejasno osjećanje duboke suprotnosti između svojih interesa i interesa buržoazije. Na taj način, premda je u stvari bio njen opasan protivnik, on je, s druge strane, ostao njen politički privjesak. Zastrašena ne onim što je njemački proletarijat bio, već onim što je prijetio da postane i što je francuski proletarijat već bio, buržoazija je vidjela svoj jedini spas u svakom pa i najkukavičkijem kompromisu s monarhijom i plemstvom; još neupoznat s vlastitom historijskom ulogom, proletarijat je morao svojom pretežnom većinom najprije da preuzme ulogu najnaprednijeg krajnje lijevog krila buržoazije. Njemački radnici imali su da izvojuju sebi prije svega ona prava koja su im bila neophodna za njihovo samostalno organiziranje u klasnu partiju: slobodu štampe, pravo zbora i udruživanja — prava koja bi buržoazija morala da izvojuje u interesu vlastite vladavine, ali koja je ona sada, u svome strahu, sama osporavala radnicima. Ono nekoliko stotina pojedinačnih članova Saveza nestalo je u ogromnoj masi, naglo pokrenutoj. Tako se njemački proletarijat pojavio na političkoj pozornici najprije kao krajnje demokratska partija.

To nam je odredilo našu zastavu kada smo u Njemačkoj pristupili osnivanju velikog dnevnog lista. To je mogla biti samo zastava demokratije, ali demokratije koja je svuda, u svakom pojedinačnom slučaju, isticala svoj specifično proleterski karakter, koji još nije mogla jednom za svagda da ispiše na svome stijegu. Da nismo tako postupili, da pokret nismo prihvatili i dalje razvijali na njegovom najnaprednijem, stvarno proleterskom krilu koje smo zatekli, onda nam ne bi ništa drugo preostalo nego da propovijedamo komunizam u nekom zakutnom listu i da mjesto velike

partije akcije osnujemo neku malu sektu. Ali za ulogu propovjednika u pustinji mi više nismo bili sposobni; za to smo odveć dobro proučili utopiste i nismo za tako nešto bili sastavili svoj program.

Kada smo došli u Keln, tamo su demokrati, a dijelom i komunisti, već bili izvršili pripreme za osnivanje velikog lista. Htjeli su ga načiniti usko lokalnim, kelnskim, a nas otpremiti u Berlin. Ali u roku od 24 sata mi smo, zahvaljujući naročito Marksu, osvojili položaj. List je postao naš, pošto smo pristali da *Hajnriha Birgersa* primimo u redakciju. On je napisao svega *jedan* članak (u br. 2), i ništa više.

Morali smo ići baš u Keln, a ne u Berlin. Keln je, prvo, bio središte Rajnske provincije koja je prošla kroz francusku revoluciju, u Code Napoléon[3] sačuvala *moderna* pravna shvaćanja, razvila najznačajniju krupnu industriju i uopće u svakom pogledu bila tada najnapredniji dio Njemačke. Mi smo iz vlastitog posmatranja suviše dobro poznavali tadašnji Berlin s njegovom buržoazijom koja je tek nastajala, s njegovim, na jeziku drskim ali na djelu kukavičkim, servilnim malograđanstvom, njegovim još sasvim nerazvijenim radništvom, njegovom masovnom birokratijom, njegovom plemićkom i dvorskom žgadijom, cijelim njegovim karakterom puke »rezidencije«. Ali presudno je bilo ovo: u Berlinu je važilo vajno Prusko zemaljsko pravo,[4] i politički procesi dolazili su pred profesionalne suce, na Rajni je bio u važ-

---

[3] Ovdje i niže pod *Code Napoléon* (Napoleonov zakonik) Engels ima u vidu ne samo Code civil (Građanski zakonik), donesen pod Napoleonom godine 1804. i poznat pod imenom Code Napoléon, nego u širokom smislu cijeli sistem buržoaskog prava predstavljen sa pet zakonika (građanski, građanskoprocesualni, trgovinski, kazneni i kaznenoprocesualni). Ti zakonici su bili uvedeni u oblastima zapadne i jugozapadne Francuske koje je osvojila Napoleonova Francuska; u Rajnskoj provinciji ostali su na snazi i poslije njena prisajedinjenja Pruskoj 1815. Code Napoléon, francuski građanski zakonik, Engels je nazvao »klasičnim zakonikom buržoaskog društva«. *Prev.*

[4] *»Opće zemaljsko pravo za pruske države« od 1794.* bila je kodifikacija građanskog, trgovinskog, mjeničnog, pomorskog i osiguravajućeg, zatim kaznenog, crkvenog, državnog i upravnog prava. Učvršćivalo je zaostalost feudalne Pruske u pravosuđu. U svojim bitnim dijelovima bilo je na snazi do uvođenja Građanskog zakonika 1900. godine. *Prev.*

nosti Code Napoléon koji ne zna za procese po štamparskim krivicama jer pretpostavlja cenzuru, i ako čovjek nije učinio politički zločin već samo *prestup*, odgovarao je pred porotom; u Berlinu je *poslije* revolucije mladi Šlefel[5] osuđen na godinu dana zbog neke malenkosti, dok smo na Rajni imali bezuvjetnu slobodu štampe — i mi smo je iskoristili do krajnjih mogućnosti.

Tako smo 1. juna 1848. otpočeli s veoma ograničenim dioničkim kapitalom, od kojega je samo malo bilo uplaćeno, a sami dioničari bili su više nego nesigurni. Odmah poslije prvog broja polovina dioničara nas je napustila, a na kraju mjeseca nismo imali više nijednoga.

Uređenje redakcije sastojalo se u jednostavnoj diktaturi Marksa. Veliki dnevni list koji u određenom času mora da bude gotov ne može ni pri kakvoj drugoj organizaciji rada da sačuva dosljedan stav. No ovdje je, pored toga, Marksova diktatura bila i po sebi razumljiva, neosporna, i od svih nas rado priznata. Bili su to, u prvom redu, njegov jasan pogled i siguran stav, koji su naše novine učinili najpoznatijim njemačkim listom u godinama revolucije.

Politički program »Neue Rheinische Zeitung« sastojao se iz dvije glavne tačke:

Jedinstvena, nedjeljiva, demokratska njemačka republika, i rat protiv Rusije, koji bi imao da dovede i do ponovnog uspostavljanja Poljske.

Sitnoburžoaska demokratija dijelila se tada na dvije frakcije: na sjevernonjemačku, koja je željela demokratskog pruskog cara, i na južnonjemačku, tada gotovo sasvim specifično badensku, koja je htjela da Njemačku preobrazi u federativnu republiku po švicarskom uzoru. Mi smo se morali boriti protiv obje. Interes proletarijata je isto toliko zabranjivao prusifikaciju Njemačke koliko i ovjekovječenje rascjepkanosti na male države. On je nalagao konačno ujedinjenje Njemačke u jedinstvenu *naciju* koja bi jedina mo-

---

[5] Student-demokrat Gustav Adolf Šlefel, poslije martovske revolucije u Berlinu izdavač lista »Volkstribun« (»Narodni tribun«), bio je zbog dva članka objavljena u br. 5 od 19. aprila 1848, u kojima se zalagao za zaštitu prava radnih masa, osuđen na 6 mjeseci tvrđavskog zatvora radi podstrekavanja na bunu. *Prev.*

gla da uspostavi bojište očišćeno od svih naslijeđenih sitnih prepreka, na kojem bi proletarijat i buržoazija imali da ogledaju svoje snage. Ali je isto toliko zabranjivao i uspostavljanje pruskog vodstva; pruska država s cijelim svojim uređenjem, svojom tradicijom i dinastijom bila je upravo jedini ozbiljni unutrašnji protivnik koga je revolucija u Njemačkoj imala da obori; a osim toga, Pruska je mogla da ujedini Njemačku samo cijepanjem Njemačke, isključenjem njemačke Austrije. Rasturanje Pruske, raspad austrijske države, stvarno ujedinjenje Njemačke kao republike — neki drugi revolucionarni program za najbliže vrijeme nismo mogli imati. A on se mogao provesti ratom protiv Rusije, i samo njime. Na ovu posljednju tačku joć ću se vratiti.

Uostalom, ton lista nije nipošto bio svečan, ozbiljan ili oduševljen. Imali smo samo protivnike dostojne prezira i s njima smo bez izuzetka postupali s krajnjim prezirom. Monarhiju koja je konspirirala, kamarilu, plemstvo, »Kreuz-Zeitung«,[6] svu »reakciju«, koja je u filistra izazivala moralnu srdžbu, tretirali smo samo s porugom i podsmijehom. Ali ništa bolje se nismo odnosili ni prema novim kumirima koje je stvorila revolucija: martovskim ministrima, frankfurtskoj i berlinskoj Skupštini, prema njihovoj desnici kao i ljevici. Već prvi broj je otpočeo člankom koji je ismijavao ništavnost frankfurtskog parlamenta, besciljnost dugotrajnih govora u njemu, suvišnost njegovih malodušnih odluka. Taj članak nas je stao polovine naših dioničara. Frankfurtski parlament nije bio čak ni debatni klub; tamo se gotovo nije ni debatiralo već su se ponajčešće izdeklamirale unaprijed pripremljene akademske rasprave i donosile odluke koje su imale da oduševe njemačkog filistra, ali o kojima inače nitko nije vodio računa.

Berlinska Skupština imala je već više značenja. Ona je stajala nasuprot stvarnoj sili, debatirala je i donosila odluke stojeći na zemlji a ne lebdeći u oblacima kao frankfurtska Skupština. Zbog toga smo joj i posvećivali više pažnje. Ali

---

[6] »*Kreuz-Zeitung*« (»Križne novine«) — tako su zvali »*Neue Preussische Zeitung*« (»Nove pruske novine«), dnevnik osnovan u junu 1848. u Berlinu, organ kontrarevolucionarne kamarile i pruskih junkera, jer u zaglavlju ima landverov križ. *Prev.*

i prema tamošnjim kumirima ljevice, Šulce—Delitču, Berndsu, Elzneru, Štajnu itd. odnosili smo se s istom oštrinom kao i prema onima iz Frankfurta; njihovu neodlučnost, malodušnost kao i stalno njihovo obaziranje na prilike bespoštedno smo razotkrivali i pokazali smo im kako su svojim kompromisima korak po korak izdali revoluciju. Ovo je, naravno, užasavalo demokratskog sitnog buržuja koji tek što je bio isfabricirao sebi ove kumire za vlastitu upotrebu. Ali nama je ovo užasavanje pokazalo da smo pogodili pravo u metu.

Isto tako smo istupili i protiv obmane, koju je sitna buržoazija tako revnosno širila, da je revolucija s martovskim danima, tobože, završena i da sada samo još treba pobrati njene plodove. Za nas su Februar i Mart mogli samo u tom slučaju da znače pravu revoluciju ako ne bi bili svršetak već, naprotiv, polazne tačke dugog revolucionarnog pokreta u kome bi narod, kao u velikom francuskom prevratu, produžio da se razvija kroz vlastite borbe, a partije da se sve oštrije odvajaju dok se ne bi potpuno poklopile s velikim klasama: buržoazijom, sitnom buržoazijom i proletarijatom, i u kom pokretu bi proletarijat, u nizu bitaka, osvajao poziciju za pozicijom. Zato smo svuda istupali i protiv demokratske sitne buržoazije gdje god je ona htjela da svoju klasnu suprotnost prema proletarijatu zabašuri omiljenom frazom: pa svi mi hoćemo jedno isto, sve nesuglasice počivaju na pukim nesporazumima. A ukoliko smo manje dozvoljavali sitnoj buržoaziji da pogrešno shvaća našu proletersku demokratiju, utoliko je ona postajala pitomija i popustljivija prema nama. Što se oštrije i odlučnije protiv nje istupa, to voljnije sagiba glavu, to više koncesija čini radničkoj partiji. To smo vidjeli.

Naposljetku, pokazivali smo parlamentarni kretenizam (kako ga je Marks nazvao) različitih takozvanih nacionalnih skupština. Ova gospoda su pustila da im izmaknu sva sredstva vlasti, a dijelom su ih dobrovoljno ponovo predala vladama. Uporedo s ponovo ojačanim reakcionarnim vladama nalazile su se u Berlinu, kao i u Frankfurtu, nemoćne skupštine, koje su uprkos tome uobražavale da će svojim jalovim rezolucijama prevrnuti svijet. Ovoj idiotskoj samoobmani

podlegli su svi, sve do same krajnje ljevice. A mi smo im dovikivali: vaša parlamentarna pobjeda bit će ujedno i vaš stvarni poraz.

Tako se i dogodilo, i u Berlinu i u Frankfurtu. Kada je »ljevica« dobila većinu, vlada je razjurila cijelu Skupštinu; ona je to mogla, jer je Skupština proigrala povjerenje naroda.

Kada sam kasnije pročitao *Bužarovu* knjigu o *Marau*, našao sam da smo u mnogom pogledu nesvjesno oponašali veliki uzor pravog (ne onog koga su rojalisti izopačili) »Ami du peuple«,[7] i da se sva bjesomučna dreka i sve falsificirane istorije, zbog kojih je skoro čitavo jedno stoljeće bio poznat samo potpuno unakaženi lik Maraa, objašnjavaju jedino time što je Mara nemilosrdno raskrinkavao tadašnje idole — Lafajeta, Bejija i druge — i izobličavao ih kao već gotove izdajice revolucije, kao i time što je i on, kao i mi, smatrao da revolucija nije okončana već da je permanentna.

Mi smo otvoreno izjavili da će pravac koji zastupamo tek onda moći da otpočne borbu za postizanje svojih pravih partijskih ciljeva kada se na vlasti bude nalazila krajnja od postojećih službenih stranaka u Njemačkoj: tada bismo mi, u odnosu prema njoj, sačinjavali opoziciju.

Ali događaji su se pobrinuli da pored podsmijeha na račun njemačkih protivnika izbije i plamena strast. Ustanak pariskih radnika u junu 1848. našao nas je spremne. Počev od prvog pucnja stali smo odlučno na stranu ustanika. Poslije njihovog poraza, Marks je veličao pobijeđene u jednom od svojih najjačih članaka.[8]

Tada su nas napustili i posljednji naši dioničari. No mi smo imali to zadovoljstvo da su naše novine bile jedini list u Njemačkoj, pa gotovo i u Evropi, koji je zastavu zgaženog proletarijata držao visoko uzdignutu u trenutku kada su buržoazija i malograđanstvo svih zemalja zasipali pobijeđene svojim prljavim klevetama.

---

[7] »*Ami du peuple*« (»Prijatelj naroda«) — dnevnik koji je Žan Pol Mara, jedan od vođa jakobinaca, izdavao u Parizu od 12. septembra 1789. do 14. jula 1793; pod tim naslovom izlazio je od 16. septembra 1789. do 21. septembra 1792. *Prev.*

[8] Misli se na članak »Junska revolucija«. *Prev.*

Naša vanjska politika bila je jednostavna: zauzeti se za svaki revolucionarni narod, poziv na opći rat revolucionarne Evrope protiv snažnog uporišta evropske reakcije — Rusije. Počev od 24. februara[9] nama je bilo jasno da revolucija ima samo *jednog* zaista strahovitog neprijatelja — Rusiju, i da će taj neprijatelj biti utoliko prije prinuđen da stupi u borbu ukoliko pokret bude više uzimao evropske razmjere. Bečki, milanski i berlinski događaji morali su da odlože ruski napad, ali da će ovaj napad konačno uslijediti, postajalo je utoliko sigurnije ukoliko je revolucija jače ugrožavala Rusiju. A ako bi se uspjelo da se gurne Njemačka u rat protiv Rusije, onda bi s Habsburgovcima i Hoencolernima bilo svršeno, i revolucija bi pobijedila na cijeloj liniji.

Ova politika provlači se kao crvena nit kroz svaki broj našeg lista sve do trenutka stvarnog ulaska Rusa u Mađarsku, što je potpuno potvrdilo naša predviđanja i odlučilo poraz revolucije.

Kada se u proljeće 1849. približavala odlučna borba, jezik lista postajao je sa svakim brojem sve plahovitiji i strasniji. *Vilhelm Volf* podsjetio je šleske seljake u »Šleskoj milijardi« (osam članaka)[10] na to kako su im feudalci, uz pripomoć vlade, prilikom oslobođenja od feudalnih tereta zakinuli novac i zemlju, i zahtijevao je milijardu talira odštete.

U isto vrijeme je u nizu uvodnih članaka, u aprilu, objavljena *Marksova* rasprava »Najamni rad i kapital«, što je jasno ukazivalo na socijalni smjer naše politike. Svaki broj, svako posebno izdanje ukazivalo je na veliku bitku koja se pripremala, na zaoštravanje suprotnosti u Francuskoj, Italiji, Njemačkoj i Mađarskoj. Naročito posebna izdanja u aprilu i maju su bila ujedno i poziv narodu da bude spreman za navalu.

---

[9] *24. februara 1848,* kad je u Francuskoj bila srušena monarhija Luja Filipa. Poslije vijesti o pobjedi februarske revolucije u Francuskoj, car Nikolaj I naredio je djelomičnu mobilizaciju u Rusiji radi pripremanja za borbu protiv revolucije u Evropi. *Prev.*

[10] Serija članaka »Šleska milijarda«, od Vilhelma Volfa, objavljena je u »Neue Rheinische Zeitung« u vremenu od 22. marta do 25. aprila. Ti članci su s neznatnim izmjenama i s uvodom Fridriha Engelsa izdani 1886. godine kao brošura. *Prev.*

»Vani u Rajhu« čudili su se kako smo mi sve to bez ustezanja radili u prvorazrednoj pruskoj tvrđavi s garnizonom od osam hiljada ljudi i naočigled glavne straže; ali zbog osam pušaka s bajonetama i 250 oštrih metaka u sobi naše redakcije, kao i zbog crvenih jakobinskih kapa naših slovoslagača, važila je u očima oficira i naša kuća za tvrđavu koju nije bilo moguće zauzeti na prepad.

Najzad, 18. maja 1849. uslijedio je udar.

Ustanak u Drezdenu i Elberfeldu bio je ugušen, ustanak u Izerlonu opkoljen vojskom, Rajnska provincija i Vestfalija bile su načičkane bajonetima koji su poslije izvršenog nasilja nad pruskim Porajnjem bili određeni da budu bačeni protiv Falačke i Badena. Tek tada se vlada usudila da i na nas navali. Protiv jedne polovine redaktora pokrenut je sudski postupak, a ostale, kao ne-Pruse, moguće je bilo protjerati. Protiv toga nije moglo ništa da se učini dokle god je za vladom stajao čitav armijski korpus. Morali smo da predamo svoju tvrđavu, ali smo odstupili s oružjem i opremom, sa zvonkom muzikom i razvijenom zastavom posljednjeg crvenog broja, u kojem smo skrenuli pažnju kelnskim radnicima na opasnost beznadnih pučeva, doviknuvši im:

»Redaktori »Neue Rheinische Zeitung« zahvaljuju vam pri rastanku na ukazanoj im saradnji. Njihova posljednja riječ bit će uvijek i svuda: *»Oslobođenje radničke klase!«*

Tako je svršila »Neue Rheinische Zeitung«, malo prije završetka svog prvog godišta. Pokrenuta gotovo bez ikakvih novčanih sredstava — ona neznatna osigurana sredstva, kao što već rekoh, brzo su im izmakla — ona je već u septembru dostigla tiraž od približno 5.000. Za vrijeme opsadnog stanja u Kelnu bila je suspendirana: sredinom oktobra morala je da počne iz početka. Ali u maju 1849, kad je ugušena, imala je ponovo svojih 6.000 pretplatnika, dok »Kölnische Zeitung«, prema njihovom vlastitom priznanju, nije imala tada više od 9.000. Još nijedan njemački list, ni prije ni poslije, nije nikada imao takvu moć i takav utjecaj, i nije umio tako naelektrizirati proleterske mase, kao što je to znala »Neue Rheinische Zeitung«.

A za to je imala da zahvali prije svega *Marksu.*

Poslije izvršenog udara redakcija se raspršila. *Marks* je otišao u Pariz, gdje se pripremala odluka koja je pala 13. juna 1849; *Vilhelm Volf* zauzeo je sada svoje mjesto u frankfurtskom parlamentu — u trenutku kada je Skupština imala da bira između rastjerivanja odozgo ili priključenja revoluciji; a ja sam otišao u Falačku i postao sam ađutant Vilihovog dobrovoljačkog odreda.

Napisano u februaru i početkom marta 1884. Štampano u listu »Sozialdemokrat« od 13. marta 1884.

(Preveo SLAVKO PETROVIĆ)

K. Marks

KLASNE BORBE U FRANCUSKOJ OD 1848. DO 1850.

UVOD FRIDRIHA ENGELSA ZA IZDANJE IZ 1895.

Ovaj rad koji ponovo izdajemo bio je Marksov prvi pokušaj da na osnovi svog materijalističkog shvaćanja objasni jedan period istorije polazeći od datog ekonomskog položaja. U »Komunističkom manifestu« ta teorija je bila primijenjena u općim linijama na čitavu noviju istoriju; u člancima u »Neue Rheinische Zeitung«[1] Marks i ja smo je stalno koristili za objašnjavanje savremenih političkih događaja. Ovdje se pak radilo o tome da se na jednom višegodišnjem, za cijelu Evropu kako kritičnom tako i tipičnom periodu razvitka dokaže unutrašnja uzročna veza i, prema tome, da se, po piščevoj koncepciji, politički događaji svedu u posljednjoj instanci na djelovanje ekonomskih uzroka.

Pri prosuđivanju događaja i nizova događaja iz savremene istorije nikad neće moći da se dođe do *posljednjih* ekonomskih uzroka. Još i dandanas, kad odgovarajuća stručna štampa pruža tako bogat materijal, čak ni u Engleskoj neće biti moguće iz dana u dan tako pratiti kretanje industrije i trgovine na svjetskom tržištu i promjene koje se vrše u metodama proizvodnje da bi se za koji bilo moment mogao izvući opći zaključak iz tih višestruko isprepletenih

[1] *»Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie«* (»Nove Rajnske novine. Organ demokratije«) — dnevnik, izlazio od 1. juna 1848. do 19. maja 1849. u Kelnu. Glavni urednik bio mu je Karl Marks, a Fridrih Engels jedan od urednika. *Prev.*

i stalno drugih činilaca, činilaca od kojih, osim toga, najvažniji mahom dugo djeluju skriveno prije nego što iznenada i nasilno izbiju na površinu. Jasna slika ekonomske istorije nekog perioda nikad se ne može dobiti u isto vrijeme sa samim događajima, ona se može dobiti tek naknadno, pošto je građa prikupljena i sređena. Statistika je tu nužno pomoćno sredstvo, a ona uvijek kaska za događajima. Zato kad razmatramo tekuće događaje, moramo i suviše često taj faktor, i to najpresudniji, uzimati kao konstantan, a ekonomski položaj kakav se zatekao u početku — kao dat za cijeli period i nepromjenljiv, ili moramo uzimati u obzir samo takve promjene tog položaja koje proističu iz potpuno očiglednih događaja pa su, prema tome, također potpuno očigledne. Stoga se materijalistička metoda mora ovdje i suviše često ograničavati na to da političke sukobe svodi na borbu interesa zatečenih društvenih klasa i dijelova klasa koje je stvorio ekonomski razvitak, a da pojedine političke stranke pokaže kao više ili manje adekvatan politički izraz tih istih klasa i dijelova klasa.

Samo po sebi se razumije da to neizbježno zanemarivanje istovremenih promjena u ekonomskom položaju, toj pravoj bazi svih procesa koji se ispituju, mora biti izvor pogrešaka. Ali uvjeti za davanje jednog općeg prikaza savremene istorije neizbježno sadrže u sebi izvore pogrešaka, što, međutim, nikog ne sprečava da piše istoriju savremenih događaja.

Kad se Marks latio tog posla, spomenuti izvor pogrešaka bio je u još većoj mjeri neizbježan. Pratiti za vrijeme revolucije 1848—49. ekonomske promjene koje su se zbivale u to isto vrijeme, ili čak i zadržati ih u vidnom polju, bilo je naprosto nemoguće. Tako isto za vrijeme prvih mjeseci izgnanstva u Londonu, u jesen i zimu 1849—50. A baš u to vrijeme je Marks počeo svoj rad. No i pored tih nepovoljnih okolnosti on je, zahvaljujući svom tačnom poznavanju kako ekonomskog položaja Francuske prije februarske revolucije, tako i političke istorije te zemlje poslije februarske revolucije, mogao dati takav prikaz koji otkriva njihovu unutrašnju vezu na način koji je i poslije ostao nenadmašen, prikaz koji je sjajno izdržao dvostruku probu izvršenu kasnije od samog Marksa.

Do prve probe došlo je u vezi s tim što je Marks od proljeća 1850. ponovo dobio vremena za ekonomska izučavanja i počeo prije svega s ekonomskom istorijom posljednjih deset godina. Time mu je iz samih činjenica postalo potpuno jasno ono što je dotle zaključivao, na osnovu nepotpunog materijala, upola aprioristički: da je zapravo svjetska trgovinska kriza od 1847. bila mati februarske i martovske revolucije, i da je industrijski prosperitet, koji je malo pomalo opet nastupio od sredine 1848. a 1849. i 1850. došao do punog procvata, bio pokretačka snaga ponovo ojačale evropske reakcije. To je bilo od odlučujućeg značenja. Dok iz tri prva članka (koji su izašli u januarskoj, februarskoj, i martovskoj svesci »Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue«,[2] Hamburg 1850) još izbija očekivanje skorog novog poleta revolucionarne energije, istorijski pregled koji smo napisali Marks i ja u posljednjem, u jesen 1850. izašlom dvobroju (maj—oktobar) kida jednom zauvijek s tim iluzijama. »Nova revolucija moguća je samo kao posljedica nove krize. Ali ona je isto tako neminovna kao i ova.« No to je bila i jedina bitna izmjena koju smo morali izvršiti. Što se tiče tumačenja događaja datih u ranijim člancima, što se tiče uzročnih veza utvrđenih u njima, nije apsolutno bilo šta da se mijenja, što dokazuje nastavak izlaganja od 10. marta do u jesen 1850. koji je dat u istom pregledu. Zato sam taj nastavak unio kao četvrti članak u sadašnje izdanje.

Druga proba bila je još teža. Odmah poslije državnog udara Luja Bonaparte od 2. decembra 1851. obradio je Marks iznova istoriju Francuske od februara 1848. do toga događaja, koji je za neko vrijeme završio revolucionarni period (»Osamnaesti brumaire Luja Bonaparta«. III. izdanje, Hamburg, Mesner, 1885). U toj brošuri se, iako kraće, ponovo obrađuje period koji je prikazan u ovom spisu. Uporedite taj drugi prikaz, pisan u svjetlosti odlučujućeg doga-

---

[2] *»Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue«* (»Nove Rajnske novine. Političko-ekonomska revija«) — časopis koji su osnovali Karl Marks i Fridrih Engels u decembru 1849. i izdavali do novembra 1850. Teoretski i politički organ Saveza komunista. Štampao se u Hamburgu, a izašlo je šest brojeva. *Prev.*

đaja koji se desio više od godinu dana kasnije, sa ovim, pa ćete vidjeti da je pisac imao veoma malo šta da izmijeni.

Ono što ovom spisu daje sasvim naročit značaj jeste okolnost što on prvi put izriče formulu u kojoj radničke partije svih zemalja svijeta jednoglasno ukratko rezimiraju svoj zahtjev ekonomskog preobražaja: prisvajanje sredstava za proizvodnju od strane društva. U drugoj glavi, povodom »prava na rad« koje se tamo označuje kao »prva nezgrapna formula u kojoj se rezimiraju revolucionarni zahtjevi proletarijata«, veli se: »Ali iza prava na rad stoji vlast nad kapitalom; iza vlasti nad kapitalom — *prisvajanje sredstava za proizvodnju,* njihovo potčinjavanje udruženoj radničkoj klasi, dakle ukidanje najamnog rada, kapitala i njihovog međusobnog odnosa.« Tu je, dakle, prvi put formulirana postavka po kojoj se moderni radnički socijalizam oštro razlikuje kako od svih raznih nijansa feudalnog, buržoaskog, sitnoburžoaskog itd. socijalizma, tako i od konfuzne zajednice dobara utopijskog i samoniklog radničkog komunizma. Kad je Marks kasnije proširio tu formulu i na prisvajanje sredstava za razmjenu, to proširenje, koje se uostalom poslije »Komunističkog manifesta« razumijevalo samo po sebi, predstavljalo je samo dopunu osnovne postavke. Neki mudraci u Engleskoj dodali su tome nedavno da se i »sredstva raspodjele« moraju predati društvu. Toj gospodi će biti teško da kažu koja su to ekonomska sredstva raspodjele koja se razlikuju od sredstava za proizvodnju i sredstava za razmjenu, osim ako ne misle na *politička* sredstva raspodjele: poreze, sirotinjsku pomoć, uključujući zaksenvaldske i druge dotacije? Ali, prvo, ta sredstva raspodjele već sad su u posjedu zajednice, države ili općine, a drugo, baš njih i hoćemo da ukinemo.

Kad je buknula februarska revolucija, svi smo se mi, sa svojim predstavama o uslovima i toku revolucionarnog pokreta, nalazili pod utjecajem dotadašnjeg istorijskog iskustva, naročito iskustva Francuske. Upravo ovo drugo igralo je glavnu ulogu u čitavoj evropskoj istoriji od 1789, i ono je

i sad dalo signal za opći prevrat. Zato je bilo potpuno prirodno i neizbježno što su naše predstave o prirodi i toku »socijalne« revolucije proklamirane februara 1848. u Parizu, revolucije proletarijata, bile jako obojene sjećanjima na uzore iz 1789—1830. Kad je potom pariski ustanak naišao na odjek u pobjedonosnim ustancima Beča, Milana, Berlina, kad je cijela Evropa sve do ruske granice bila zahvaćena pokretom; kad se zatim u junu bila u Parizu prva velika bitka za vlast između proletarijata i buržoazije; kad je čak pobjeda njene klase toliko potresla buržoaziju svih zemalja da se ona ponovo bacila u naručje tek oborene monarhističko-feudalne reakcije, — onda nije pod tadašnjim uslovima moglo za nas biti nikakve sumnje da je otpočela velika odlučujuća borba, da se ona mora riješiti u toku jednog jedinog dugog revolucionarnog perioda punog promjena, a da se može svršiti samo definitivnom pobjedom proletarijata.

Poslije porazâ od 1849. mi nikako nismo dijelili iluzije vulgarne demokratije koja se grupirala oko budućih privremenih vlada in partibus.[3] Ona je računala na blisku i definitivnu pobjedu »naroda« nad »tiranima«; a mi — na dugu borbu, poslije uklanjanja »tirana«, među suprotnim elementima koji se kriju u tom samom narodu. Vulgarna demokratija očekivala je iz dana u dan ponovnu eksploziju; mi smo još u jesen 1850. izjavili da je, u najmanju ruku, završena *prva* etapa revolucionarnog perioda i da se ne može ništa očekivati prije izbijanja nove svjetske ekonomske krize. Zato smo bili žigosani kao izdajnici revolucije, i to od onih istih ljudi koji su kasnije gotovo svi bez izuzetka sklopili mir s Bismarkom, ukoliko je Bismark smatrao da vrijedi njima se baviti.

Ali istorija je pokazala da ni mi nismo bili u pravu, da je gledište koje smo zastupali bilo iluzija. Istorija je pošla još dalje: ona je razorila ne samo našu tadašnju zabludu nego je totalno izmijenila i uslove pod kojima se prole-

---

[3] *In partibus infidelium* (doslovno: u zemljama nevjernika) — dodatak tituli katoličkih biskupa koji se postavljaju na čisto nominalnu dužnost biskupa u nekoj nekršćanskoj zemlji. Taj izraz Marks i Engels često upotrebljavaju kad je riječ o raznim emigrantskim vladama formiranim u inozemstvu, pri čemu se ne vodi računa o realnoj situaciji u zemlji. *Prev.*

tarijat mora boriti. Način borbe iz 1848. je danas u svakom pogledu zastario, i ta tačka zaslužuje da je ovom prilikom pobliže ispitamo.

Sve dosadašnje revolucije svodile su se na potiskivanje vladavine jedne određene klase vladavinom druge; ali sve dosadašnje vladajuće klase bile su samo sićušne manjine u poređenju s podvlašćenom narodnom masom. Na taj način, jedna vladajuća manjina bila je obarana, druga manjina dokopavala se mjesto nje državnog kormila i prekrajala državne institucije prema svojim interesima. Bila je to svaki put ona grupa manjine koja je na datom nivou ekonomskog razvitka bila sposobna i pozvana da vlada, i upravo zato i samo zato se dešavalo da je podvlašćena većina ili učestvovala u prevratu na strani te grupe ili se mirila s prevratom. Ali ako ne gledamo na konkretni sadržaj svakog pojedinog slučaja, zajednički oblik svih tih revolucija bio je taj da su sve one bile revolucije manjine. Čak kad je većina i učestvovala u njima, ona je radila — svjesno ili nesvjesno — samo u službi manjine; ali baš zbog toga, ili prosto zbog pasivnog, bezotpornog držanja većine, izgledalo je da je manjina predstavnik cijelog naroda.

Poslije prvog velikog uspjeha pobjedonosna manjina se redovito cijepala; jedna polovina bila je zadovoljna s postignutim, druga je htjela da ide još dalje i postavljala nove zahtjeve, koji su bar djelimice bili i u stvarnom ili prividnom interesu širokih narodnih masa. Ovi radikalniji zahtjevi su u pojedinim slučajevima i ostvarivani, ali često samo za vrlo kratko vrijeme: umjerenija stranka opet bi nadvladala, ono što je najzad bilo postignuto propadalo je posve ili djelomično; pobijeđeni su tada vikali o izdajstvu ili su poraz pripisivali slučaju. Ali u stvarnosti većinom je bivalo ovako: tekovine prve pobjede bile su osigurane tek drugom pobjedom radikalnije stranke; čim je to bilo postignuto, a time i ono što je u datom momentu bilo nužno, radikali i njihovi uspjesi nestajali su sa pozornice.

Sve revolucije novijeg vremena, počev od velike engleske revolucije XVII stoljeća, pokazivale su te crte, koje su izgledale nerazdvojne od svake revolucionarne borbe. Izgledalo je da su one primjenljive i u borbi proletarijata za njegovo oslobođenje, utoliko prije što su se baš 1848. mogli

na prste izbrojati ljudi koji su bar donekle shvaćali u kom pravcu treba tražiti to oslobođenje. Čak i u Parizu je samim proleterskim masama i poslije pobjede bilo apsolutno nejasno kojim putem treba da udare. A ipak je pokret bio tu, instinktivan, spontan, nezadrživ. Zar upravo to nije bila situacija u kojoj je revolucija morala uspjeti, vođena doduše od manjine, ali ovog puta ne u interesu manjine, nego u istinskom interesu većine? Ako su se u svim dužim revolucionarnim periodima široke narodne mase tako lako pridobijale već samim primamljivim obećanjima manjinâ koje su gurale naprijed, zar su one mogle biti manje pristupačne za ideje koje su bile najvjerniji odraz njihovog ekonomskog položaja, koje nisu bile drugo do jasni, racionalni izraz njihovih potreba, koje one same još nisu bile shvatile već su ih samo neodređeno osjećale? Istina, to revolucionarno raspoloženje masâ gotovo je uvijek, mahom vrlo brzo, smjenjivao zamor ili čak zaokret na suprotnu stranu čim bi nestalo iluzije i nastupilo razočaranje. Ali ovdje se nije radilo o praznim obećanjima, nego o provođenju istinskih interesa velike većine, interesa koji, doduše, toj velikoj većini tada nisu bili nipošto jasni, ali koji su joj ubrzo morali postati dovoljno jasni, u toku praktičnog provođenja, na osnovu uvjerljive očiglednosti. I kad je tada, kao što je Marks pokazao u trećem članku, u proljeće 1850. razvitak buržoaske republike koja je nastala iz »socijalne« revolucije od 1848. koncentrirao stvarnu vlast u ruke krupne buržoazije, uz to još monarhistički nastrojene, a sve druge društvene klase, seljaštvo i sitnu buržoaziju, grupirao oko proletarijata, tako da je pri zajedničkoj pobjedi, i poslije nje, odlučujući faktor morao postati iskustvom opamećeni proletarijat a ne one, — zar tu nisu bili svi izgledi za to da se revolucija manjine pretvori u revoluciju većine?

Istorija je pokazala da mi, i svi oni koji su mislili slično, nismo bili u pravu. Ona je jasno pokazala da stanje ekonomskog razvitka na kontinentu tada još ni izdaleka nije bilo zrelo za uklanjanje kapitalističke proizvodnje; ona je to dokazala ekonomskom revolucijom koja je poslije 1848. zahvatila cio kontinent i tek stvarno ukorijenila krupnu industriju u Francuskoj, Austriji, Ugarskoj, Poljskoj i nedavno u Rusiji, a od Njemačke učinila upravo industrijsku ze-

mlju prvog reda — sve to na kapitalističkoj osnovi koja je 1848. bila, dakle, još vrlo sposobna da se širi. A upravo ta industrijska revolucija je svuda stvorila jasnoću u klasnim odnosima, uklonila mnoštvo prelaznih egzistencija koje su potjecale iz manufakturnog perioda, a u istočnoj Evropi čak i iz cehovskog zanatstva, stvorila stvarnu buržoaziju i stvarni krupnoindustrijski proletarijat i gurnula ih u prvi plan društvenog razvitka. Time se borba tih dviju velikih klasa, koja je 1848, osim u Engleskoj, postojala samo u Parizu i možda još u nekim velikim industrijskim centrima, tek proširila na cijelu Evropu i dostigla takvu intenzivnost kakva se 1848. nije mogla još ni zamisliti. Tada — mnoga nejasna evanđelja sekti sa svojim panacejama, danas — *jedna* općepriznata, kristalno jasna Marksova teorija koja oštro formulira konačne ciljeve borbe; tada — mase razdvojene i različite po lokalnoj i nacionalnoj pripadnosti, povezane samo osjećanjem zajedničkih patnji, nerazvijene, bespomoćno rastrzane između oduševljenja i očajanja, danas — *jedna* velika internacionalna armija socijalista koja nezadrživo korača naprijed i iz dana u dan raste brojem, organizacijom, sviješću i uvjerenošću u pobjedu. Kad čak ta moćna armija proletarijata još uvijek nije postigla cilj, kad ona, daleko od toga da izvojuje pobjedu *jednom* velikom bitkom, mora polako, u teškoj, žilavoj borbi napredovati od pozicije do pozicije, onda to dokazuje jedanput zauvijek koliko je 1848. bilo nemoguće postići socijalni preobražaj prostim prepadom.

U dvije dinastičko-monarhističke frakcije[4] pocijepana buržoazija, ali koja je prije svega tražila mir i sigurnost za svoje novčane poslove; nasuprot njoj doduše pobijeđeni, ali još uvijek prijeteći proletarijat oko kojega su se sve više

---

[4] Riječ je o dvije monarhističke stranke francuske buržoazije iz prve polovice XIX stoljeća — legitimistima i orleanistima. *Legitimisti* — pristalice »legitimne« (»zakonite«), godine 1830. svrgnute burbonske dinastije, koja je predstavljala interese krupnog nasljednog zemljoposjeda. *Orleanisti* — pristalice vojvoda Orleanskih, mlađe loze burbonske dinsatije, koja je bila na vlasti u Francuskoj od julske revolucije 1830. do februarske revolucije 1848, a predstavljala je interese financijske aristokratije i krupne buržoazije. *Prev.*

grupirali sitna buržoazija i seljaštvo — stalna opasnost od eksplozije koja uza sve to nije davala apsolutno nikakve nade u konačno rješenje, — to je bila situacija kao stvorena za državni udar trećeg, pseudodemokratskog pretendenta — Luja Bonaparta. Pomoću vojske, on je 2. decembra 1851. učinio kraj zategnutoj situaciji i osigurao Evropi unutrašnji mir, da bi je zato usrećio novom erom ratova.[5] Period revolucija odozdo bio je za neko vrijeme završen; došao je period revolucija odozgo.

Vraćanje na carstvo god. 1851. pružilo je nov dokaz o nezrelosti proleterskih težnji onog vremena. Ali baš ono je trebalo da stvori uslove pod kojima su te težnje morale sazrijevati. Unutrašnji mir osigurao je pun razvitak novog industrijskog poleta; potreba da se vojsci dade posla i da se revolucionarna strujanja skrenu prema vani izazvala je ratove u kojima je Bonaparte, pod izgovorom da se bori za »princip nacionalnosti«,[6] pokušavao da se dočepa aneksija za Francusku. Njegov oponašač Bismark usvojio je tu istu politiku za Prusku; on je izvršio svoj državni udar, svoju revoluciju odozgo, 1866, u odnosu na Njemački Savez[7] i Austriju, a tako isto i u odnosu na prusku »Konflikt-

---

[5] Pod Napoleonom III Francuska je sudjelovala u Krimskom ratu (1854—1855), vodila rat protiv Austrije zbog Italije (1859), zajedno s Engleskom učestvovala u ratu protiv Kine (1856—1858. i 1860), počela osvajanje Indokine (1860—1861), organizirala oružanu intervenciju u Siriji (1860—1861) i Meksiku (1862—1867) te vodila rat protiv Pruske (1870—71). *Prev.*

[6] »Princip nacionalnosti« — termin kojim se izražavao jedan od principa vanjske politike vladajućih krugova bonapartističkog Drugog carstva (1852—1870). Taj takozvani »princip nacionalnosti« obilno su iskorištavale vladajuće klase velikih država kao ideološki paravan za svoje osvajačke planove i vanjskopolitičke avanture. U stvari je bio usmjeren na potpirivanje nacionalnih razmirica, na pretvaranje nacionalnih pokreta, osobito pokreta malih naroda, u oruđe kontrarevolucionarne politike velikih suparničkih država. *Prev.*

[7] *Njemački Savez* (Deutscher Bund) — 8. juna 1815. na Bečkom kongresu stvoreni Savez u koji je tada ušlo 35 njemačkih država i 4 slobodna grada. Njegov vrhovni organ, Bundestag (Savezni sabor) imao je sjedište u Frankfurtu na Majni, a sastojao se od poslanika tih njemačkih država, pod predsjedništvom Austrije. Postojao je do 1866, predstavljajući produženje ekonomske i političke rascjepkanosti Njemačke. *Prev.*

skammer«.[8] Ali Evropa je bila odveć mala za dva Bonaparta, i tako je ironija istorije htjela da je Bismark srušio Bonaparta i da je pruski kralj Vilhelm stvorio ne samo malonjemačko carstvo[9] nego i francusku republiku. A opći rezultat je bio taj da su u Evropi samostalnost i unutrašnje jedinstvo velikih nacija, s jedinim izuzetkom Poljske, postali činjenica. Dakako u okviru relativno skromnih granica — ali ipak dovoljno širokih da nacionalne komplikacije nisu više predstavljale bitnu prepreku za proces razvitka radničke klase. Grobari revolucije od 1848. postali su njeni izvršioci oporuke. A pored njih se već prijeteći dizao nasljednik 1848, proletarijat, u *Internacionali*.

Poslije rata od 1870—1871. nestaje Bonaparte s pozornice i Bismarkova misija je ispunjena, tako da on sad opet može da spadne na običnog junkera. Ali završetak tog perioda čini Pariska komuna. Podmukli Tjerov pokušaj da pariskoj Nacionalnoj gardi[10] ukrade njene topove izazvao je pobjedonosni ustanak. Opet se pokazalo da u Parizu nije više moguća nikakva druga revolucija nego proleterska. Poslije pobjede vlast je sama od sebe, bez ikakva spora, pala u krilo radničkoj klasi. I još jedanput se pokazalo kako još ni tada, dvadeset godina poslije perioda koji se opisuje u ovom spisu, ta vlast radničke klase nije bila moguća. S jedne strane, Francuska je ostavila Pariz na cjedilu i pasivno promatrala kako on krvari pod kuršumima Mak-Maona; s druge strane, Komuna se trošila u jalovoj borbi dviju par-

---

[8] Skupštinu koja je došla u sukob s vladom. *Prev.*

[9] Kao rezultat pobjede nad Francuskom u francusko-pruskom ratu (1870—1871) nastao je Njemački Rajh, u koji nije ušla Austrija, pa otud naziv »*Malonjemačko carstvo*«. Poraz Napoleona III dao je impuls revoluciji u Francuskoj. Ta revolucija svrgla je Luja Bonaparta i 4. septembra 1870. dovela do uspostavljanja republike. *Prev.*

[10] *Nacionalna garda* — naoružana građanska dobrovoljačka vojska s izbornom komandom. Najprije formirana u Francuskoj 1789, na početku buržoaskodemokratske revolucije, gdje je s prekidima postojala do 1871. Godine 1870—1871. pariska Nacionalna garda, u koju su za francusko-pruskog rata stupile široke demokratske mase, odigrala je krupnu revolucionarnu ulogu. Centralni komitet Nacionalne garde, izabran u februaru 1871, stavio se na čelo ustanka od 18. marta 1871. i vršio je do 28. marta 1871, u početnom periodu Komune, funkciju vlade. *Prev.*

tija na koje je bila podijeljena: blankista (većina) i prudonista (manjina), od kojih ni jedni ni drugi nisu znali što je trebalo raditi. Laka pobjeda od 1871. ostala je isto tako jalova kao i prepad od 1848.

Mislilo se da je zajedno s Pariskom komunom i borbeni proletarijat konačno sahranjen. Baš naprotiv, od Komune i od francusko-pruskog rata datira njegov najsnažniji polet. Uključivanje svega za oružje sposobnog stanovništva u armije koje broje milijune vojnika, vatreno oružje, granate i eksplozivi sa dosad nečuvenim učinkom — sve je to stvorilo potpuni prevrat u cjelokupnom ratovanju; taj prevrat je, s jedne strane, učinio nagli kraj bonapartističkom periodu ratova i osigurao miran industrijski razvitak, onemogućujući svaki drugi rat osim svjetskog rata s nečuvenim strahotama i apsolutno neizvjesnim ishodom. S druge strane, taj prevrat je, uslijed vojnih rashoda koji su rasli geometrijskom progresijom, prouzrokovao nevjerojatan porast poreza i time nagnao siromašnije klase naroda u naručje socijalizma. Aneksija Elzas-Lotaringije, neposredni uzrok divlje konkurencije u naoružanju, mogla je da šovinizam francuske i njemačke buržoazije razdraži jedan protiv drugog; ali za radnike obiju zemalja ona je postala nova karika koja ih spaja. A godišnjica Pariske komune postala je prvi opći praznik cjelokupnog proletarijata.

Rat od 1870—1871. i poraz Komune prenijeli su, kako je predskazao Marks, težište evropskog radničkog pokreta zasad sa Francuske na Njemačku. Francuskoj su, razumije se, bile potrebne godine dok se oporavila od puštanja krvi u maju 1871. U Njemačkoj, naprotiv, gdje se sve brže razvijala industrija koja je pod kišom francuskih milijardi[11] upravo bujala, rasla je još brže i upornije socijaldemokratija. Zahvaljujući umješnosti s kojom su njemački radnici iskorištavali opće pravo glasa uvedeno 1866, cijeli svijet može iz neospornih cifara jasno vidjeti zapanjujući porast partije. 1871 — 102.000, 1874 — 352.000, 1877 — 493.000 socijaldemokratskih glasova. Zatim je došlo visoko priznanje

[11] Poslije poraza u francusko-pruskom ratu 1870—1871. Francuska je platila Njemačkoj kontribuciju od 5 milijardi franaka. *Prev.*

tih uspjeha od strane vlasti, u obliku zakona protiv socijalista:[12] partija je bila privremeno razbijena, broj glasova je pao 1881. na 312.000. Ali to je brzo svladano, i sad je, pod pritiskom izuzetnog zakona, bez štampe, bez legalne organizacije, bez prava zbora i udruživanja, sad je tek počelo brzo širenje: 1884 — 550.000, 1887 — 763.000, 1890 — 1,427.000 glasova. Tu je ruka države klonula. Zakon protiv socijalista je iščezao, broj socijalističkih glasova popeo se na 1,787.000, na preko četvrtinu svih predanih glasova. Vlada i vladajuće klase iscrple su sva svoja sredstva — bez koristi, bez svrhe, bez uspjeha. Vlasti su, počev od noćnog čuvara pa do kancelara, morale primiti — i to od prezrenih radnika! — opipljive dokaze svoje nemoći — i ti dokazi brojali su na milijune. Država je zašla u ćorsokak, radnici su tek bili na početku svog puta.

A njemački radnici — osim što su svojoj stvari poslužili u prvom redu samim svojim postojanjem kao najjača, najdisciplinIranija, najbrže rastuća socijalistička partija — poslužili su toj stvari uveliko još i time što su dali svojim drugovima svih zemalja novo oružje — jedno od najoštrijih — pokazavši im kako se treba koristiti općim pravom glasa.

Opće pravo glasa već je odavno postojalo u Francuskoj, ali je steklo lošu reputaciju zbog zloupotrebe koju je s njime vršila bonapartistička vlada. Poslije Komune nije bilo radničke partije da se njime posluži. I u Španiji je ono postojalo od vremena republike, ali u Španiji je apstinencija na izborima oduvijek bila pravilo svake ozbiljne opozicione partije. Švicarska iskustva s općim pravom glasa također nisu mogla nimalo obodriti jednu radničku partiju. Revolucionarni radnici romanskih zemalja bili su se navikli da na pravo glasa gledaju kao na zamku, kao na sredstvo vladine prevare. U Njemačkoj je bilo drukčije. Još je »Komunistički manifest« proklamirao izvojevanje općeg prava glasa, de-

---

12 *Izuzetni zakon protiv socijalista* stupio je na snagu u Njemačkoj 21. oktobra 1878. Zabranjivao je sve organizacije socijaldemokratske partije, masovne radničke organizacije, radničku štampu. Na osnovu toga zakona plijenila se socijalistička literatura, protiv socijaldemokrata primjenjivale raznovrsne represije. Pod pritiskom masovnog radničkog pokreta zakon je bio ukinut 1. oktobra 1890. *Prev.*

mokracije, kao jedan od prvih i najvažnijih zadataka borbenog proletarijata, i Lasal je preuzeo tu tačku. Kad je Bismark bio prinuđen da uvede to opće pravo glasa kao jedino sredstvo da zainteresira narodne mase za svoje planove, naši radnici su odmah prišli stvari ozbiljno i poslali Augusta Bebela u prvi ustavotvorni Rajhstag. I od tog dana oni su se koristili pravom glasa na način koji im se hiljadustruko isplatio i koji je služio kao uzor radnicima svih zemalja. Oni su pravo glasa, govoreći riječima francuskog marksističkog programa, transformé de moyen de duperie qu'il a été jusqu'ici en instrument d'émancipation — pretvorili iz sredstva prevare, što je ono bilo dosad, u oruđe oslobođenja.[13] I da opće pravo glasa nije donijelo nikakve druge koristi osim što nam je dozvoljavalo da se svake tri godine prebrojimo; što je, zahvaljujući regularno konstatiranom, neočekivano brzom porastu broja glasova, u jednakoj mjeri jačalo i pouzdanost radnika u pobjedu i strah protivnikâ, i tako postalo naše najbolje sredstvo za propagandu; što nas je tačno obavještavalo o našoj vlastitoj jačini, kao i o jačini svih protivničkih stranaka, i time nam davalo mjerilo, kome nema ravna, za proporcioniranje naših akcija, očuvalo nas kako od nepravovremene neodlučnosti tako i od nepravovremene lude hrabrosti — da je to bila jedina korist koju imamo od prava glasa, samo to bi već bilo više nego dovoljno. Ali ono je učinilo još mnogo više. Ono nam je u izbornoj agitaciji dalo jedinstveno sredstvo da dođemo u kontakt s narodnim masama tamo gdje nas one još slabo poznaju, da natjeramo sve stranke da pred cijelim narodom brane svoja shvaćanja i svoje postupke od naših napada; i uz to ono je otvorilo našim predstavnicima u Rajhstagu pristup na govornicu s koje su mogli, sa sasvim drugim autoritetom i slobodom nego u štampi i na zborovima, da govore kako svojim protivnicima u parlamentu tako i masama napolju. Šta je koristio vladi i buržoaziji njihov zakon protiv socijalista kad su ga izborna agitacija i socijalistički govori u Rajhstagu stalno kršili.

---

[13] Engels citira teoretski uvod programa francuske Radničke partije koji je napisao Karl Marks, program je bio usvojen na njenom kongresu u Avru 1880. *Prev.*

Ali s tim uspješnim iskorištavanjem općeg prava glasa stupio je u akciju posve nov način borbe proletarijata, i on se brzo dalje izgrađivao. Pokazalo se da državne institucije u kojima se organizira vladavina buržoazije pružaju radničkoj klasi i druge mogućnosti za borbu protiv tih istih državnih institucija. Radnici su počeli učestvovati na izborima za pojedine landtage, općinska vijeća, sudove dobrih ljudi, počeli su da se bore s buržoazijom oko svakog mjesta pri čijem je popunjavanju učestvovao u glasanju dovoljan dio proletarijata. I tako se desilo da su buržoazija i vlada došle dotle da se daleko više boje legalne nego ilegalne akcije radničke partije, uspjeha na izborima nego uspjeha u pobuni.

Jer i tu su se uslovi borbe bitno izmijenili. Pobuna starog stila, ulična borba s barikadama koja je do 1848. svuda konačno odlučivala, znatno je zastarjela.

Nemojmo da o tome stvaramo sebi nikakvih iluzija: stvarna pobjeda ustanka nad vojskom u uličnoj borbi, pobjeda kakva se postiže u borbi između dvije armije, ide u red najvećih rijetkosti. Pa i ustanici su isto tako rijetko s tim računali. Njima je bilo stalo samo do toga da se trupe pokolebaju moralnim utjecajima, koji u borbi između armija dviju ratujućih zemalja ne igraju nikakvu ili igraju mnogo manju ulogu. Ako to pođe za rukom, trupe otkazuju poslušnost ili komandanti gube glavu, i ustanak pobjeđuje. Ako to ne pođe za rukom, pokazuje se, čak ako je vojska i u manjini, nadmoćnost boljeg naoružanja i obučenosti, jedinstvenog rukovođenja, planske upotrebe borbenih snaga i discipline. Najviše što ustanak može da postigne u čisto taktičkoj akciji — jeste pravilno podizanje i obrana pojedine barikade. Uzajamno pomaganje, raspored odnosno upotreba rezervi, ukratko, koordiniranje i kombiniranje pojedinih odjeljenja, koje je neophodno već pri obrani jedne gradske četvrti a kamoli čitavog velikog grada, postiže se samo u vrlo malom stepenu, a većinom se uopće ne može ni postići; koncentracija borbenih snaga na odlučujućem mjestu otpada tu sama po sebi. Pasivna obrana je samim tim pretežni oblik borbe; napad se vrši tu i tamo, i to samo izuzetno, za slučajne ispade i navale s boka; po pravilu, on se ograničava na zaposjedanje položaja koje su napustile tru-

pe pri povlačenju. Uz to vojska raspolaže i artiljerijom i potpuno opremljenim i obučenim inženjerskim trupama, borbenim sredstvima koja ustanicima gotovo u svim slučajevima potpuno nedostaju. Stoga nije nikakvo čudo što su se i one borbe na barikadama koje su vođene s najvećim heroizmom — Pariz juna 1848, Beč oktobra 1848, Drezden maja 1849 — svršavale porazom ustanka čim su komandanti napadajućih trupa, nesprečavani nikakvim političkim obzirima, počeli da rade s čisto vojničkog gledišta, a njihovi vojnici ostali pouzdani.

Mnogobrojni uspjesi ustanika prije 1848. objašnjavaju se vrlo različitim uzrocima. U Parizu je jula 1830. i februara 1848, kao i u većini španjolskih uličnih borbi, između ustanika i vojske stajala građanska garda, koja je ili direktno prešla na stranu ustanka ili mlitavim, neodlučnim držanjem pokolebala i trupe, i koja je, osim toga, ustanku dobavljala oružje. Ondje gdje je ta građanska garda od samog početka istupala protiv ustanka, kao juna 1848. u Parizu, ustanak je bio i pobijeđen. U Berlinu je 1848. pobijedio narod, dijelom zahvaljujući znatnom porastu novih borbenih snaga noću i ujutro 19. marta, dijelom zbog iscrpenosti i lošeg snabdijevanja vojske, a dijelom, najzad, i zato što je komanda već bila popustila. Ali u svim slučajevima pobjeda je bila izvojevana jer su trupe otkazale poslušnost, jer je komandantima ponestalo odlučnosti ili jer su im bile vezane ruke.

Prema tome, čak i u klasično doba uličnih borbi djelovala je barikada više moralno nego materijalno. Ona je bila sredstvo da se uzdrma čvrstina vojske. Ako se održala dok je to pošlo za rukom, pobjeda je bila izvojevana; a ako to nije pošlo za rukom, bitka je bila izgubljena. To je glavna tačka koju moramo imati u vidu i kad ispitujemo šanse eventualnih budućih uličnih borbi.

Te šanse su već 1849. bile prilično slabe. Buržoazija je svuda prešla na stranu vlade, predstavnici »obrazovanosti i vlasništva« pozdravljali su i čašćavali vojsku koja je marširala protiv ustanika. Barikada je izgubila svoj čar; vojnik nije više vidio iza nje »narod«, nego buntovnike, smutljivce, pljačkaše, pristalice dijeljenja imovine, talog društva; oficiri su tokom vremena dobro savladali taktiku ulične borbe.

oni više nisu marširali pravo i bez zaštite na improvizirani grudobran, nego su ga zaobilazili preko vrtova, dvorišta i kuća. A to je sad polazilo za rukom, uz nešto malo spretnosti, u devet slučajeva od deset.

A otada se još mnogo toga promijenilo, i to sve u korist vojske. Ako su se veliki gradovi znatno povećali, armije su se povećale još više. Pariz i Berlin nisu od 1848. porasli za četiri puta, ali njihovi garnizoni povećali su se više nego četvorostruko. Ti garnizoni mogu se, zahvaljujući željeznicama, u roku od 24 sata više nego udvostručiti, a u roku od 48 sati pretvoriti u ogromne armije. Naoružanje tog enormno poraslog broja trupa postalo je neuporedivo efikasnije. 1848 — glatka perkusiona puška nabijača; danas — ostraguša malog kalibra s magacinom, koja bije četiri puta dalje, deset puta preciznije i deset puta brže nego prve. Tada — masivna artiljerijska đulad i karteči relativno slabog učinka; danas perkusione granate, od kojih je jedna dovoljna da razori najbolju barikadu. Tada — pionirski pijuk za probijanje vatrobranih zidova, danas dinamitska patrona.

Na strani ustanika, naprotiv, svi su se uslovi pogoršali. Ustanak kome bi bili naklonjeni svi slojevi naroda teško da će se ponoviti; u klasnoj borbi jamačno se nikad neće svi srednji slojevi tako isključivo grupirati oko proletarijata da bi stranka reakcije, koja se okuplja oko buržoazije, gotovo iščezla. »Narod« će, dakle, uvijek izaći podijeljen te će tako nedostajati ona snažna poluga koja je 1848. bila tako efikasna. Ako na strani ustanika bude više ljudi koji su služili vojsku, bit će ih teže naoružati. Lovačke i luksuzne puške iz trgovine oružjem — čak ako ih policija prije toga i ne učini neupotrebljivim skidanjem jednog dijela zatvarača — ne mogu se čak i u borbi izbliza nikako mjeriti s vojnikovom brzometkom. Do 1848. mogao je svatko sam praviti municiju od baruta i olova, a danas su meci za svaku pušku različiti i samo su u jednome svuda isti — što su složeni proizvod krupne industrije i što se, dakle, ne mogu odmah napraviti, tako da je većina pušaka neupotrebljiva dok nema municije koja je pravljena specijalno za njih. I najzad, četvrti velikih gradova koje su podignute od 1848. naovamo, sa svojim dugim, ravnim i širokim ulicama su kao stvorene za djelovanje novih topova i pušaka. Lud bi bio svaki onaj

revolucionar koji bi za borbu na barikadama sam izabrao nove radničke četvrti u sjevernom i istočnom dijelu Berlina.

Znači li to da ubuduće ulična borba neće više igrati nikakvu ulogu? Nipošto. To samo znači da su uslovi poslije 1848. postali daleko nepovoljniji za građanske borce, a daleko povoljniji za vojsku. Buduća ulična borba može, dakle, pobijediti samo ako taj nepovoljni odnos bude izravnan drugim momentima. Zato će ulična borba biti rjeđa u početku velike revolucije nego u njenom daljem toku, i morat će se voditi s većim snagama. A te snage će, kao i u toku cijele velike francuske revolucije, kao i 4. septembra i 31. oktobra 1870. u Parizu,[14] dati prednost otvorenom napadu pred pasivnom barikadnom taktikom.

Da li sad čitalac shvaća zbog čega vlastodršci žele da nas namame pravo onamo gdje puca puška i siječe sablja? Zašto nas danas optužuju za kukavičluk jer ne želimo da odmah idemo na ulicu, gdje unaprijed znamo da nas čeka poraz? Zašto nas tako usrdno preklinju da najzad već jednom odigramo ulogu topovskog mesa?

Gospoda trate sasvim uzalud svoje molbe i svoje provokacije. Tako glupi mi nismo. Isto tako oni bi mogli da u budućem ratu traže od neprijatelja da postroji svoje trupe u liniju, kao u doba starog Frica,[15] ili u kolone od čitavih divizija, kao kod Vagrama ili Vaterloa,[16] i to sa puškom kremenjačom u ruci. Ako su se promijenili uslovi za rat između naroda, ništa manje se nisu izmijenili i uslovi za klasnu borbu. Vrijeme iznenadnih prepada, revolucija koje su

---

[14] *4. septembra 1870.* u Francuskoj je, zahvaljujući revolucionarnoj akciji narodnih masa, bila zbačena vlada Luja Bonaparta i proglašena republika. *31. oktobra 1870* — neuspjeli pokušaj blankista da dignu ustanak protiv vlade »nacionalne obrane«. *Prev.*

[15] Fridriha II, pruskog kralja. *Prev.*

[16] *Bitka kod Vagrama* vodila se 5—6. jula 1809, u toku austrijsko-francuskog rata. U njoj su francuske trupe, pod komandom Napoleona, porazile austrijsku armiju, pod komandom nadvojvode Karla.

Bitka kod Vaterloa (Belgija), u kojoj je Napoleonova armija bila poražena, vodila se 18. juna 1815. Bitka je donijela konačnu pobjedu antinapoleonskoj koaliciji evropskih država i dovela do pada Napoleona I. *Prev.*

izvodile male svjesne manjine na čelu nesvjesnih masa — prošlo je. Tamo gdje se radi o potpunom preobražaju društvene organizacije, tamo mase moraju same uzeti učešća, one same moraju shvaćati o čemu se radi, za što zalažu svoje živote. Tome nas je naučila istorija posljednjih pedeset godina. Ali da bi mase razumjele šta treba da se radi, potreban je dug, istrajan rad, i upravo taj rad mi sad i vršimo, i to s uspjehom koji protivnike dovodi do očajanja.

I u romanskim zemljama uviđa se sve više i više da se stara taktika mora revidirati. Svuda se oponaša njemački primjer iskorištavanja prava glasa, osvajanja svih nama pristupačnih mjesta, svuda je metoda nepripremljenog napada potisnuta u pozadinu. U Francuskoj gdje je tlo preko sto godina podrivano nizom revolucija, gdje nema nijedne stranke koja ne bi imala svog údjela u zavjerama, ustancima i svim ostalim revolucionarnim akcijama; u Francuskoj gdje uslijed toga vladina armija nikako nije sigurna, i gdje su prilike uopće kudikamo povoljnije za ustanak nego u Njemačkoj — čak u Francuskoj socijalisti sve više uviđaju da oni mogu izvojevati trajnu pobjedu samo ako prije toga pridobiju veliku masu naroda, tj. u ovom slučaju seljake. Polagani propagandni rad i parlamentarna djelatnost i ovdje su priznati za najpreči zadatak partije. Uspjesi ne izostaju. Ne samo da je osvojen čitav niz općinskih vijeća; u parlamentu sjedi pedeset socijalista, i ti su već srušili tri vlade i jednog predsjednika republike. U Belgiji su radnici prošle godine izvojevali pravo glasa i pobijedili u četvrtini izbornih okruga. U Švicarskoj, u Italiji, u Danskoj pa čak u Bugarskoj i u Rumunjskoj socijalisti su zastupani u parlamentima. U Austriji se sve partije slažu u tome da nam se pristup u Carevinsko vijeće ne može duže uskraćivati. Doći ćemo mi tamo, to je sigurno; sporno je samo još — kroz koja vrata. Čak i u Rusiji, ako se tamo sastane čuveni Zemski Sobor — ona Nacionalna skupština kojoj se mladi Nikolaj tako uzaludno protivi — možemo sa sigurnošću računati na to da ćemo i tamo biti zastupani.

Samo po sebi se razumije da se time naši drugovi u inozemstvu ni u kom slučaju ne odriču svog prava na revoluciju. Pravo na revoluciju je uopće jedino *stvarno* »istorijsko pravo«, jedino pravo na kojem su zasnovane sve mo-

derne države bez izuzetka, ne isključujući ni Meklenburg u kojem se plemićka revolucija završila 1755. »ugovorom o nasljedstvu«, tom još i danas važećom slavnom poveljom feudalizma.[17] Pravo na revoluciju toliko je čvrsto ušlo u opću svijest da čak i general fon Boguslavski jedino iz tog narodnog prava izvodi pravo na državni udar koje traži za svog kajzera.

Ma šta se dogodilo u drugim zemljama, njemačka socijaldemokratija ima naročit položaj i, prema tome, bar zasad i naročit zadatak. Dva milijuna birača koje ona šalje k izbornim žarama, pored mladih muškaraca i žena koji stoje iza njih nemajući pravo glasa, čine najbrojniju, najkompaktniju masu, odlučujući »udarni odred« internacionalne proleterske armije. Ta masa već sada čini preko četvrtinu predanih glasova, i ona, kao što pokazuju dopunski izbori za Rajhstag, izbori za landtage pojedinih država, izbori za općinska vijeća i za sudove dobrih ljudi — neprestano raste. Ona raste tako spontano, tako neprekidno, tako neodoljivo i u isti mah tako mirno kao neki prirodni proces. Svi vladini pokušaji da to spriječi pokazali su se nemoćni. Na 2¼ milijuna birača možemo računati već danas. Bude li tako i ubuduće, osvojit ćemo do kraja ovog stoljeća veći dio srednjih slojeva društva, sitnu buržoaziju kao i sitne seljake, i razvit ćemo se u odlučujuću silu u zemlji, pred kojom sve ostale sile moraju sagnuti šiju, htjele to one ili ne htjele. Stalno održavati taj porast dok on sam po sebi ne preraste preko glave današnjem sistemu vladavine, ne uništiti taj iz dana u dan sve jači udarni odred u avangardnim borbama, nego ga sačuvati nedirnutog do odlučujućeg dana — to je naš glavni zadatak. Ima samo jedno sredstvo koje bi stalni porast socijalističkih borbenih snaga u Njemačkoj

---

[17] Engels ima u vidu dugu borbu između vojvodske vlasti i plemstva u vojvodstvima Meklenburg-Šverin i Meklenburg-Štrelic, koja je završila ustavnim ugovorom o nasljednim pravima plemstva, zaključenim 1755. u Rostoku. Ugovor je potvrdio ranije slobode i privilegije plemstva, učvrstio njegovu vodeću poziciju u landtagima (zemaljskim saborima), oslobodio polovicu njegovih posjeda od poreza, fiksirao visinu poreza na njegovu trgovinsku i industrijsku djelatnost, njegov udio u državnim rashodima. *Prev.*

moglo za trenutak zadržati i čak za izvjesno vrijeme baciti unazad: sukob velikih razmjera s vojskom, puštanje krvi kao 1871. u Parizu. S vremenom mi bismo i to savladali. Partija koja broji milijune ne može se zbrisati s lica zemlje. Za to nisu dovoljne sve brzometke Evrope i Amerike. Ali normalni razvitak bio bi usporen, udarni odred nam ne bi možda u kritičnom momentu stajao na raspolaganju, do odlučne bitke došlo bi kasnije, ona bi bila odgođena i skopčana s teškim žrtvama.

Ironija svjetske istorije postavlja sve na glavu. Mi »revolucionari«, »prevratnici«, mi napredujemo kudikamo bolje služeći se zakonitim sredstvima nego nezakonitim sredstvima i prevratom. Stranke reda, kako one sebe nazivaju, propadaju od zakonitog stanja koje su same stvorile. One očajnički vapiju zajedno s Odilonom Baroom: la légalité nous tue, zakonitost nas ubija, dok mi, služeći se tom zakonitošću, dobivamo čvrste mišice i rumene obraze i izgledamo kao život vječni. I ako *mi* ne budemo toliko ludi da se, njima za volju, damo natjerati na uličnu borbu, njima najzad neće ostati ništa drugo nego da same naruše tu za njih fatalnu zakonitost.

Zasad oni prave nove zakone protiv prevrata. Opet je sve postavljeno na glavu. Zar ti današnji fanatični protivnici prevrata nisu i sami jučerašnji prevratnici? Zar smo možda *mi* izazvali građanski rat od 1866? Zar smo *mi* protjerali hanoverskog kralja, hesenskog kneza-izbornika i nasauskog vojvodu iz njihovih zakonitih nasljednih zemalja i anektirali te nasljedne zemlje? I ti prevratnici Njemačkog Saveza i triju kruna po milosti božjoj žale se na prevrat! Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?[18] Tko će dozvoliti Bismarkovim poklonicima da grde prevrat?

Neka oni, međutim, provode svoje prijedloge zakona protiv prevrata, neka ih učine još surovijima, neka pretvaraju cijeli krivični zakonik u kaučuk, oni neće postići ništa do nov dokaz svoje nemoći. Da bi ozbiljno ugrozili socijaldemokratiju, oni će se morati laćati još sasvim drukčijih mjera. Socijaldemokratskom prevratu, koji trenutno živi od

---

[18] Ko bi dozvolio Grakima da se žale na pobunu? (Juvenal, »Satire«, II, 24). *Prev.*

toga što se pridržava zakona, oni mogu doskočiti samo prevratom izvršenim od strane reda, pravratom koji ne može da živi ne narušavajući zakone. Gospodin Resler, pruski birokrat, i gospodin Boguslavski, pruski general, pokazali su im jedini put kojim se radnicima, koji se sad više ne daju namamiti na uličnu borbu, možda još može doskočiti. Kršenje ustava, diktatura, vraćanje apsolutizmu, regis voluntas suprema lex![19] Samo kuražno, gospodo, tu ne pomaže govoriti, tu treba raditi!

Ali ne zaboravite da je Njemački Rajh, kao i sve male države i uopće sve moderne države, *produkt ugovora;* ugovora, prvo, vladarâ među sobom, drugo, vladarâ s narodom. Ako jedna strana prekrši ugovor, pada čitav ugovor, pa ni druga strana nije u tom slučaju ničim vezana. Bismark nam je 1866. to lijepo pokazao. Ako vi pogazite ustav, socijaldemokratija će imati slobodne ruke, ona može da prema vama čini ili ne čini što joj je volja. Ali što će ona tada uraditi — teško da će vam to danas otkriti.

Bilo je to skoro tačno prije 1.600 godina. Tada je po rimskom carstvu švrljala također jedna opasna stranka prevrata. Ona je potkopavala religiju i sve osnove države; ona je otvoreno poricala da je careva volja najviši zakon, ona je bila bez otadžbine, internacionalna, ona se širila preko svih provincija od Galije do Azije i preko državnih granica. Ona je dugo rila podzemno, u tajnosti; ali ona se već duže vremena osjećala dosta jakom da izađe na svjetlost dana. Ta stranka prevrata, poznata pod imenom kršćana, bila je snažno zastupana i u vojsci; čitave legije bile su kršćanske. Kad su ih slali da prisustvuju žrtvenim ceremonijama poganske državne crkve, da tamo odaju vojničku počast, prevratnički vojnici bili su toliko drski da su u znak protesta stavljali na šljemove naročiti znak — križ. Čak su i uobičajena kasarnska kinjenja od strane starješina bila uzaludna. Car Dioklecijan nije više mogao mirno gledati kako se u njegovoj vojsci potkopavaju red, poslušnost i disciplina. On je poduzeo energične mjere dok još nije bilo kasno. Donio je jedan zakon protiv socijalista, htjedoh reći kršćana. Skupovi prevratnika bili su zabranjeni, njihove prostorije zatvo-

---

19 Kraljeva volja je najviši zakon! *Prev.*

rene ili čak porušene, kršćanski znakovi, križ itd., bili su zabranjeni, kao u Saskoj crvene džepne maramice. Kršćanima je oduzeto pravo da budu u državnoj službi, nisu smjeli biti čak ni kaplari. Kako tada još nije bilo sudaca tako dobro dresiranih u suđenju »s obzirom na ličnosti« kao što ih pretpostavlja prijedlog zakona protiv prevrata koji je podnio gospodin fon Keler,[20] kršćanima su jednostavno zabranili da pred sudom traže svoje pravo. No i taj izuzetni zakon nije ništa pomogao. Kršćani su ga, za bruku, skidali sa zidova, kažu čak da su u Nikomediji zapalili caru palaču nad glavom. Tada se on osvetio velikim progonima kršćana od godine 303. naše ere. Taj progon bio je posljednji svoje vrste. A bio je toliko uspješan da se vojska sedamnaest godina kasnije sastojala pretežno od kršćana, a slijedeći autokrat čitavog rimskog carstva, Konstantin, koga su popovi nazvali velikim, proglasio je kršćanstvo državnom religijom.

Štampano (sa skraćivanjima) u časopisu »Die Neue Zeit«, Bd. 2, br. 27 i 28, 1894—1895, i u brošuri: Karl Marks, »Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850«, Berlin 1895.

---

[20] 5. decembra 1894. njemačkom parlamentu, Rajhstagu, podnesen je nacrt novog zakona protiv socijalista. Nacrt je odbačen 11. maja 1895. *Prev.*

KLASNE BORBE U FRANCUSKOJ OD 1848. DO 1850.

Izuzev nekoliko glava, svaki značajniji odjeljak ljetopisa revolucije od 1848. do 1849. nosi naslov: *poraz revolucije!*

Ali u tim porazima nije propadala revolucija. U njima su propadali ostaci tradicija iz doba prije revolucije, rezultati društvenih odnosa koji se još nisu bili zaoštrili u oštre klasne suprotnosti — ličnosti, iluzije, ideje, projekti od kojih revolucionarna stranka nije bila slobodna prije februarske revolucije, od kojih je nije mogla da oslobodi *februarska pobjeda*, nego samo niz *poraza.*

Jednom riječju: revolucija je krčila sebi put ne svojim neposrednim tragikomičnim tekovinama, nego obrnuto — stvaranjem jednodušne, snažne kontrarevolucije, stvaranjem protivnika u borbi protiv kojeg se stranka prevrata tek razvila u pravu revolucionarnu stranku.

Zadatak je ovih stranica da to dokažu.

I

JUNSKI PORAZ 1848.

Od februara do juna 1848.

Poslije julske revolucije, kad je liberalni bankar Lafit pratio svog compère,[21] vojvodu Orleanskog,[22] u trijumfalnoj povorci do Hôtel de Ville,[23] otele su mu se riječi: »*Odsad će vladati bankari*«. Lafit je izdao tajnu revolucije.

Pod Lujem Filipom nije vladala francuska buržoazija nego *jedna frakcija* te buržoazije: bankari, kraljevi burze, kraljevi željeznica, vlasnici ugljenokopa, rudnika željezne rude i vlasnici šuma, jedan dio s njima udruženog zemljišnog vlasništva — takozvana *finansijska aristokratija*. Ona je sjedila na prijestolu, ona je u parlamentu diktirala zakone, ona je dijelila državne službe od ministarstva do trafike.

Prava *industrijska buržoazija* činila je jedan dio službene opozicije, tj. ona je u parlamentu bila zastupana samo kao manjina. Njena opozicija ispoljavala se utoliko odlučnije ukoliko je diktatura finansijske aristokratije dobivala čistiji oblik i ukoliko je više ona sama, poslije krvavo ugušenih ustanaka od 1832, 1834. i 1839,[24] uobražavala da je

---

[21] Igra riječi: compère znači na francuskom jeziku »kum« i »pomagač prevari«. *Prev.*

[22] Vojvoda Orleanski sjeo je na francuski prijesto pod imenom Luj-Filip. *Prev.*

[23] Pariske vijećnice. *Prev.*

[24] Ustanak u Parizu 5. *i 6. jula 1832.* pripremili su i izveli lijevo krilo republikanske stranke i revolucionarna tajna društva, među njima i Društvo prijatelja naroda. Priliku za dizanje ustanka dala je sahrana generala Lamarka, koji je bio u opoziciji prema vladavini Luja-Filipa.

njena vladavina nad radničkom klasom osigurana. *Granden*, ruanski tvorničar, u ustavotvornoj kao i u zakonodavnoj Nacionalnoj skupštini najveći fanatik buržoaske revolucije, bio je u poslaničkom domu najžešći protivnik Gizoa. *Leon Foše*, kasnije poznat po svojim uzaludnim naporima da se uzdigne do uloge Gizoa francuske kontrarevolucije, u posljednjem periodu vladanja Luja Filipa ratovao je perom i tintom za industriju, protiv špekulacije i njenog skutonoše, vlade. *Bastija* je agitirao u ime Bordoa i svih francuskih vinogradara protiv vladajućeg sistema.

Sitna buržoazija u svim svojim slojevima a tako isto i *seljaštvo* bili su potpuno isključeni od političke vlasti. Napostljetku, u službenoj opoziciji ili sasvim izvan pays legal[25] nalazili su se *ideološki* predstavnici i besjednici spomenutih klasa, njihovi učenjaci, advokati, liječnici itd., jednom riječju: njihovi takozvani *kapaciteti*.

Zbog svojih finansijskih teškoća julska monarhija[26] je od samog početka bila zavisna od vrhova buržoazije, a njena zavisnost od vrhova buržoazije postala je nepresušan izvor sve većih finansijskih teškoća. Državnu upravu nemoguće je potčiniti interesima nacionalne proizvodnje ako se ne uspostavi budžetska ravnoteža, ravnoteža između državnih rashoda i državnih prihoda. Ali kako uspostaviti tu ravnotežu bez smanjenja državnih izdataka, tj. bez povrede interesa od kojih je svaki predstavljao jedan od stupova vladajućeg sistema, i bez novog razrezivanja poreza, tj. bez prebacivanja znatnog dijela poreskog tereta na leđa vrhova buržoazije?

Ustanak radnika u Lionu *aprila 1834*, pod vodstvom republikanskog tajnog Društva za prava čovjeka i građanina, jedno je od prvih masovnih istupanja francuskog proletarijata. Taj ustanak, koji su podržali republikanci u nekim drugim gradovima, naročito u Parizu, bio je krvavo ugušen.

Ustanak u Parizu *12. maja 1839*, u kojem su također glavnu ulogu igrali radnici, pripremilo je republikansko-socijalističko tajno Društvo godišnjih doba pod rukovodstvom Ogista Blankija i Armana Barbea. Ugušile su ga trupe i Nacionalna garda. *Prev.*

[25] Kruga osoba koje su imale pravo glasa. *Prev.*

[26] *Julska monarhija*, vladavina Luja Filipa od 1830. do 1848, dobila je atribut julska po julskoj revoluciji 1830. *Prev.*

Zaduženost države bila je, šta više, u *neposrednom interesu* one frakcije buržoazije koja je putem parlamenta vladala i donosila zakone. *Državni deficit* bio je upravo glavni objekt njene špekulacije i glavni izvor njenog bogaćenja. Po isteku svake godine — nov deficit. Poslije svake četvrte ili pete godine — nov zajam. A svaki novi zajam pružao je finansijskoj aristokratiji novu priliku da ukaišari od države, koju je umjetno držala na rubu bankrotstva, — država je kod bankara morala zaključivati zajmove pod najnepovoljnijim uvjetima. Svaki novi zajam pružao je, osim toga, još jednu priliku da se publika koja svoj kapital ulaže u državne obveznice opljačka putem burzovnih operacija u čije su tajne bile posvećene vlada i parlamentarna vijeća. Uopće, nestabilnost državnog kredita i upućenost u državne tajne omogućavale su bankarima i njihovim ortacima u parlamentu i na prijestolu da izazivaju izvanredna, iznenadna kolebanja kurseva državnih papira, što je svaki put imalo za posljedicu propadanje mase sitnih kapitalista i basnoslovno brzo bogaćenje krupnih igrača. Pošto je državni deficit bio u direktnom interesu vladajućih frakcija buržoazije, jasno je zašto su se *izvanredni* državni rashodi za posljednjih godina vladanja Luja Filipa više nego udvostručili u poređenju s izvanrednim državnim rashodima pod Napoleonom i iznosili godišnje skoro 400 milijuna franaka, dok se prosječno cjelokupni državni izvoz Francuske rijetko kad peo na 750 milijuna franaka. Ogromne sume koje su na taj način prolazile kroz ruke države pružale su uz to zgodnu priliku za lopovske ugovore o liferacijama, za podmićivanje, pronevjeru i nitkovluke svake vrste. Potkradanje države koje se putem zajmova vršilo na veliko, kod državnih radova ponavljalo se na malo. Odnos između parlamenta i vlade umnogostručavao se kao odnos pojedinih administracija i pojedinih poduzetnika.

Kao što je eksploatirala državne rashode uopće i državne zajmove, vladajuća klasa je eksploatirala i *gradnju željezničkih pruga*. Parlament je svaljivao glavni teret na državu, a špekulantskoj finansijskoj aristokratiji osiguravao zlatne plodove. Ko se ne sjeća skandala u poslaničkom domu kad je slučajno izašlo na vidjelo da su svi članovi većine, uračunavši i jedan dio ministara, bili zainteresirani, kao di-

oničari, na gradnji onih istih željezničkih pruga koje su zatim, kao zakonodavci, dali izvoditi na državni račun.

Naprotiv, i najsitnija finansijska reforma razbijala se o utjecaj bankara. Tako, na primjer, *poštanska reforma*. Rotšild je protestirao. Zar je država smjela smanjivati izvore prihoda iz kojih je podmirivala kamate na svoj sve veći dug?

Julska monarhija nije bila ništa drugo do dioničko društvo za eksploatiranje francuskog nacionalnog bogatstva, čije su dividende dijelili između sebe ministri, parlament, 240 hiljada birača i njihove prišipetlje. Luj Filip je bio direktor tog društva — Rober Makea[27] na prijestolu. Taj sistem je stalno ugrožavao i stješnjavao trgovinu, industriju, zemljoradnju, brodarstvo, interese industrijske buržoazije, koja je u julskim danima na svoju zastavu bila napisala: gouvernement à bon marché — jeftina vlada.

Pošto je finansijska aristokratija donosila zakone, rukovodila državnom upravom, raspolagala čitavim organiziranim aparatom javne vlasti i, na osnovu tih činjenica i putem štampe, vladala javnim mnijenjem, u svim sferama, od dvora do café borgne,[28] ponavljala se ista prostitucija, ista besramna prevara, ista strast za bogaćenjem ne putem proizvodnje nego putem eskamotiranja već postojećeg tuđeg bogatstva, ispoljavali su se, naročito u vrhovima buržoaskog društva, neobuzdani, čak i buržoaskim zakonima na svakom koraku protivni, nezdravi i razuzdani prohtjevi, u kojima bogatstvo stečeno špekulacijom prirodno traži zadovoljenje, gdje uživanje prelazi u razvrat, gdje se u jedan tok slijevaju novac, prljavština i krv. Po svom načinu sticanja, kao i po svojim uživanjima, finansijska aristokratija nije ništa drugo do *uskrsli lumpenproletarijat na vrhovima buržoaskog društva.*

---

[27] *Robert Make* — tip preduzimljivog i promućurnog čovjeka koji u poslovnim stvarima ne bira sredstva. Kreirao ga je čuveni francuski glumac Erederik Lemetr, a ovjekovječio u karikaturama Onoré Domje. Lik Roberta Makera satira je na vladavinu finansijske aristokratije za vrijeme julske monarhije. *Prev.*

[28] Naziv za kafanu na lošem glasu. *Prev.*

A one frakcije francuske buržoazije koje nisu učestvovale u vlasti vikale su: »*Korupcija!*« Kad su se godine 1847. na najvišim pozornicama buržoaskog društva javno izvodili isti prizori koji lumpenproletarijat obično vode u bordele, u ubožnice i ludnice, pred sudije, na robiju i gubilište, narod je vikao: *A bas les grands voleurs! A bas les assassins!*[29] Industrijska buržoazija je nalazila da su njeni interesi ugroženi, sitna buržoazija je bila moralno indignirana, narodna mašta uzbuđena, Pariz preplavljen pamfletima — »La dynastie Rothschild«, »Les Juifs — rois de l'époque«[30] itd. — u kojima se s više ili manje duha raskrinkavalo i žigosalo gospodstvo finansijske aristokratije.

Rien pour la gloire! Slava ne nosi ništa! La paix partout et toujours![31] Rat obara kurs troprocentnih i četveroprocentnih vrijednosnih papira! — napisala je Francuska burzovnih špekulanata na svoju zastavu. Njena vanjska politika gubila se stoga u nizu uvreda francuskog nacionalnog osjećanja, koje je još življe usplamtjelo kad je priključenjem Krakova Austriji završeno pljačkaško komadanje Poljske i kad je Gizo u švicarskom ratu Zonderbunda[32] aktivno stao na stranu Svete alijanse.[33] Pobjeda švicarskih liberala u tom tobožnjem ratu digla je samosvijest buržoaske opozicije u Francuskoj, krvavi narodni ustanak u Palermu dje-

---

[29] Dolje veliki lopovi! Dolje ubojice! *Prev.*

[30] »Dinastija Rotšild«, »Lihvari — kraljevi naše epohe«. *Prev.*

[31] Ništa za slavu! Mir svuda i zauvijek! *Prev.*

[32] *Zonderbund* (Sonderbund) — separatni savez sedmoro ekonomski zaostalih katoličkih švicarskih kantona, sklopljen 1843. radi otpora progresivnim buržoaskim reformama u Švicarskoj i radi zaštite privilegija crkve i jezuita. Odluka švicarskog Sabora u julu 1847. da se raspusti Zonderbund poslužila je ovome kao povod da početkom novembra počne ratne operacije protiv ostalih kantona. 23. novembra 1847. trupe federalne vlade potukle su armiju Zonderbunda. Za vrijeme tog rata Austrija i Pruska pokušale su da se miješaju u švicarske unutrašnje stvari u korist Zonderbunda. Gizo je faktično stao na poziciju tih dviju sila uzevši u zaštitu Zonderbund. *Prev.*

[33] *Sveta alijansa* — reakcionarna organizacija evropskih monarhija koju su 1815. osnovale Rusija, Austrija i Pruska radi gušenja revolucionarnih pokreta i radi očuvanja režima feudalne monarhije u pojedinim zemljama. *Prev.*

lovao je kao udar električne struje na paraliziranu narodnu masu i probudio njene velike revolucionarne uspomene i strasti.[34]

Najzad, eksplozija općeg nezadovoljstva bila je ubrzana, neraspoloženje je preraslo u pobudu zbog *dva ekonomska događaja od svjetskog značenja.*

Bolest krumpira i loša žetva 1845. i 1846. pojačale su opće vrenje u narodu. Skupoća od 1847. izazvala je u Francuskoj, kao i na čitavom kontinentu, krvave sukobe. Nasuprot besramnim orgijama finansijske aristokratije — borba naroda za najneophodnija sredstva za život! U Bizanseu su pogubljeni učesnici u pobuni gladnih,[35] a u Parizu kraljevska porodica čupa iz ruku suda preždeRane escrocs![36]

Drugi krupan ekonomski događaj koji je ubrzao izbijanje revolucije bila je *opća trgovinska i industrijska kriza* u Engleskoj; već u jesen 1845. nagoviještena masovnim bankrotstvom špekulanata dionicama željezničkih kompanija, zadržana za vrijeme 1846. nizom slučajnih okolnosti kao što je bilo predstojeće ukidanje carina na žito, ona je naposljetku izbila u jesen 1847. u obliku bankrotstva krupnih londonskih trgovaca kolonijalnom robom, poslije kojih su odmah uslijedili stečajevi zemaljskih banaka i zatvaranje tvornica u industrijskim oblastima Engleske. Na kontinentu se još nisu bile potpuno ispoljile sve posljedice te krize, a već je izbila februarska revolucija.

Pustoš u trgovini i industriji koju je napravila ekonomska epidemija učinila je diktaturu finansijske aristokratije još nesnošljivijom. U cijeloj Francuskoj opoziciona buržoazija organizira *banketsku agitaciju za izbornu reformu* ko-

---

[34] Aneksija Krakova od strane Austrije u saglasnosti s Rusijom i Pruskom, 11. novembra 1846; švicarski rat Zonderbunda od 4. do 28. novembra 1847; ustanak u Palermu 12. januara 1848; krajem januara devetodnevno bombardiranje grada od strane Napuljaca. *(Engelsova napomena u izdanju od 1895)*

[35] U *Bizanceu* (departman l'Indr) napali su u januaru 1847. gladni radnici i stanovnici okolnih sela hambare sa žitom, vlasništvo špekulanata, što je dovelo do krvavog sukoba između stanovništva i vojske. Događaji u Bizanceu izazvali su žestoke vladine represije: tri učesnika događaja bila su osuđena na smrt, a mnogi drugi na prinudne radove i robiju. *Prev.*

[36] Lupeže. *Prev.*

ja treba da joj donese većinu u parlamentu i da obori vladu berze. U Parizu je industrijska kriza imala još specijalno tu posljedicu da se masa tvorničara i veletrgovaca, koji u nastaloj situaciji nisu više mogli praviti poslove na vanjskim tržištima, bacila na unutrašnju trgovinu. Oni su osnovali krupne firme, čija je konkurencija masovno upropaštavala trgovce i sitne boutiquiers.[37] Otud bezbroj stečajeva u tom dijelu pariske buržoazije, otud njeno revolucionarno istupanje u februaru. Poznato je kako su Gizo i parlament na prijedloge reforama odgovarali nedvosmislenim izazivanjem, kako se Luj Filip prekasno odlučio za Baroovu vladu, kako je došlo do okršaja između naroda i armije, kako je armija zbog pasivnog držanja Nacionalne garde bila razoružana, kako je julska monarhija morala da ustupi mjesto privremenoj vladi.

Privremena vlada, koja je ponikla na februarskim barikadama, nužno je u svom sastavu odražavala razne stranke koje su podijelile plodove pobjede. Ta vlada nije mogla biti drugo do *kompromis raznih klasa* koje su zajednički srušile julski prijesto, ali čiji su se interesi sukobljavali. Njena *velika većina* sastojala se od predstavnika buržoazije. Republikanska sitna buržoazija imala je svog predstavnika u Ledri-Rolenu i Floonu, republikanska buržoazija u ljudima iz »Nacionala«,[38] dinastička opozicija u Krendjeu, Dipon de l'Eru itd. Radnička klasa imala je samo dva predstavnika, Luja Blana i Albera. Najzad, Lamartin u privremenoj vladi nije predstavljao neki zbiljski interes, neku određenu klasu; on je bio samo februarska revolucija, zajednički ustanak sa svojim iluzijama, svojom poezijom, svojim imaginarnim sadržajem i svojim frazama. Uostalom, taj besjednik februarske revolucije pripadao je po svom položaju i po svojim pogledima *buržoaziji*.

---

[37] Dućandžije. *Prev.*

[38] »*National*« (»Nacionalni list«) — francuski dnevnik koji je izlazio u Parizu od 1830. do 1851, organ umjerenih buržoaskih republikanaca. Ovi su se četrdesetih godina oslanjali na industrijsku buržoaziju i bili povezani s dijelom liberalne inteligencije. U privremenoj vladi predstavljali su ih Marast, Bastid i Garnije-Pažes. *Prev.*

Ako Pariz zbog političke centralizacije gospodari Francuskom, radnici u momentima revolucionarnih potresa gospodare Parizom. Prvi korak privremene vlade bio je pokušaj da se otme tom dominantnom utjecaju apeliranjem od opijenog Pariza na trijeznu Francusku. Lamartin je borcima sa barikada osporavao pravo da proklamiraju republiku, govoreći da to može učiniti samo većina Francuza, da se mora sačekati njihovo glasanje, da pariski proletarijat ne smije da svoju pobjedu uprlja uzurpacijom. Buržoazija dozvoljava proletarijatu samo *jednu* uzurpaciju — uzurpaciju borbe.

U podne 25. februara republika još nije bila proglašena, ali su zato sva ministarstva već bila podijeljena između buržoaskih elemenata privremene vlade i između generala, bankara i advokata iz »Nacionala«. Ali radnici su bili odlučili da ovog puta ne dopuste sličnu eskamotažu kao jula 1830. Oni su bili spremni da se iznova late borbe i da republiku izvojuju silom oružja. S tom porukom pošao je *Raspaj* u Hôtel de ville. U ime pariskog proletarijata on je *zapovijedio* privremenoj vladi da proglasi republiku; ne bude li ta zapovijest naroda izvršena u roku od dva sata, on će se vratiti na čelu 200.000 ljudi. Još se leševi palih nisu bili ni ohladili; još barikade nisu bile uklonjene, još radnici nisu bili razoružani, i jedina snaga koja im se mogla suprotstaviti bila je Nacionalna garda. U takvoj situaciji su smjesta iščezli mudri državni obziri i pravne skrupule privremene vlade. Nije istekao ni rok od dva sata, a već su na svim zidovima Pariza blistale velike istorijske riječi:

République Française! Liberté, Egalité, Fraternité![39]

S proglašenjem republike na bazi općeg prava glasa nestalo je i samog sjećanja na uske ciljeve i molitve koji su buržoaziju natjerali u februarsku revoluciju. Umjesto nekoliko frakcija buržoazije, sve klase francuskog društva bile su iznenada uvučene u krug političke vlasti, primorane da napuste lože, parter, galeriju i da lično igraju ulogu na pozornici revolucije! Zajedno s ustavnom monarhijom iščezao

[39] Francuska republika! Sloboda, Jednakost, Bratstvo! *Prev.*

je i privid nezavisne državne vlasti koja stoji nasuprot buržoaskom društvu, iščezao je i čitav niz drugorazrednih borbi koje ta prividna vlast izaziva!

Proletarijat, diktirajući republiku privremenoj vladi, a preko privremene vlade i cijeloj Francuskoj, stupio je odmah kao samostalna partija u prvi plan, ali je u isti mah izazvao protiv sebe cijelu buržoasku Francusku. On je izvojevao samo teren za borbu za svoje revolucionarno oslobođenje, a nikako i samo oslobođenje.

Naprotiv, februarska republika morala je u prvi mah *vladavinu buržoazije učiniti potpunijom* time što je omogućila da u krug političke vlasti uđu, pored finansijske aristokratije, *sve imućne klase*. Većina krupnih zemljoposjednika, legitimisti,[40] bili su oslobođeni od političke beznačajnosti na koju ih je julska monarhija bila osudila. Nije uzalud »Gazette de France«[41] agitirala zajedno s opozicionim listovima, nije uzalud Larošžaklen na sjednici poslaničkog doma od 24. februara stao na stranu revolucije. Općim pravom glasa dano je nominalnim vlasnicima koji čine veliku većinu Francuza, *seljacima*, pravo da odlučuju o sudbini Francuske. Najzad, time što je razbila krunu iza koje se sakrivao kapital, februarska republika je učinila da se vladavina buržoazije ispolji otvoreno.

Kao što su radnici u julskim danima izvojevali *buržoasku monarhiju*, tako su u februarskim danima izvojevali *buržoasku republiku*. Kao što je julska monarhija bila primorana da se predstavi kao *monarhija okružena republikanskim institucijama*, tako je februarska republika bila primorana da se predstavi kao *republika okružena socijalnim institucijama*. Pariski proletarijat je iznudio i taj ustupak.

---

40 *Dinastičke stranke* — legitimisti i orleanisti. *Plavi i crveni republikanci* — buržoaski republikanci (stranka »National-a«) i socijalisti.

Junaci Afrike — generali Kavenjak, Lamorcijer i Bedo, učesnici kolonijalnih ratova u Alžiru. *Prev.*

41 *»Gazette de France«* (»Francuske novine«) — francuski dnevnik, izlazio je u Parizu počev od 1631. Četrdesetih godina XIX stoljeća bio je organ legitimista, pristalicâ restauracije burbonske dinastije. *Prev.*

Jedan radnik, po imenu Marš, diktirao je dekret u kome se tek obrazovana privremena vlada obavezivala da osigura egzistenciju radnika putem rada, da svim građanima dade rada itd. A kad je ona nekoliko dana kasnije zaboravila na svoja obećanja i kad je izgledalo da je proletarijat izgubila iz vida, masa od 20.000 radnika uputila se u Hôtel de ville kličući: *Organizacija rada! Stvaranje posebnog ministarstva rada!* Protiv svoje volje i poslije dugih debata privremena vlada je imenovala stalnu specijalnu komisiju, kojoj je naloženo da *pronađe* sredstva za poboljšanje položaja radničke klase! Komisija je formirana od delegata pariskih zanatskih korporacija, a predsjedavali su joj Luj Blan i Alber. Njoj je kao mjesto za održavanje sjednica dodijeljena Luksemburška palača. Tako su predstavnici radničke klase bili izagnani iz zgrade u kojoj je držala sjednice privremena vlada, buržoaski dio te vlade isključivo zadržao je stvarnu državnu vlast i uzde uprave, a *pored* ministarstva finansija, trgovine, javnih radova, *pored* banke i burze stajala je jedna *socijalistička sinagoga* čiji su prvosvećenici, Luj Blan i Alber, imali zadatak da otkriju obećanu zemlju, da objave novo evanđelje i da zaposle pariski proletarijat. Za razliku od svake svjetovne državne vlasti, oni nisu raspolagali nikakvim budžetom, nikakvom izvršnom vlašću. Oni su stupove buržoaskog društva morali razbijati glavom. Dok su u Luksemburškoj palači tražili kamen mudrosti, u Hôtel de ville se kovala punovrijedna moneta.

Pa ipak, zahtjevi pariskog proletarijata, ukoliko su išli dalje od buržoaske republike, nisu mogli da dobiju drugu egzistenciju do maglovitu egzistenciju Luksemburške komisije.

Radnici su februarsku revoluciju izveli zajedno s buržoazijom; oni su nastojali da svoje interese ostvare *pored* buržoazije, kao što su u samoj privremenoj vladi pored buržoaske većine posadili jednog radnika. *Organizacija rada!* Ali najamni rad nije drugo do postojeća, buržoaska organizacija rada. Bez nje nema kapitala, nema buržoazije, nema buržoaskog društva. *Posebno ministarstvo rada!* Ali zar ministarstvo finansija, ministarstvo trgovine, ministarstvo javnih radova nisu *buržoaska* ministarstva rada? *Pored* njih je *proletersko* ministarstvo rada moralo biti ministarstvo

nemoći, ministarstvo pobožnih želja, Luksemburška komisija. Kao što su radnici vjerovali da se mogu osloboditi pored buržoazije, tako isto su mislili da pored ostalih buržoaskih nacija mogu izvršiti proletersku revoluciju u okviru nacionalnih granica Francuske. Ali produkcioni odnosi Francuske uvjetovani su vanjskom trgovinom Francuske, njenim položajem na svjetskom tržištu i njegovim zakonima. Zar je mogla Francuska narušiti te zakone bez jednog evropskog revolucionarnog rata koji bi se odrazio na despotu svjetskog tržišta, na Engleskoj?

Čim se digne klasa u kojoj se koncentriraju revolucionarni interesi društva, ona nalazi neposredno u svom vlastitom položaju sadržaj i materijal svoje revolucionarne djelatnosti: ona uništava neprijatelje, poduzima mjere koje joj nalažu potrebe borbe; posljedice njenih vlastitih djela tjeraju je dalje. Ona se ne bavi teoretskim ispitivanjima svojih vlastitih zadataka. Francuska radnička klasa nije bila dospjela do te tačke, ona je još bila nesposobna da izvrši svoju vlastitu revoluciju.

Uopće, razvitak industrijskog proletarijata uvjetovan je razvitkom industrijske buržoazije. Tek pod njenom vladavinom on dobiva široku nacionalnu egzistenciju, koja njegovu revoluciju može da uzdigne do nacionalne revolucije, tek pod njenom vladavinom on stvara moderna sredstva za proizvodnju koja sva u isti mah postaju sredstva za njegovo revolucionarno oslobođenje. Tek njena vladavina čupa materijalne korijene feudalnog društva i poravnava teren na kojem je proleterska revolucija jedino moguća. Francuska industrija je razvijenija, a francuska buržoazija revolucionarnija od bilo koje druge buržoazije na kontinentu. A zar februarska revolucija nije bila uperena neposredno protiv finansijske aristokratije? Ta činjenica je dokazivala da industrijska buržoazija nije vladala Francuskom. Industrijska buržoazija može vladati samo ondje gdje je moderna industrija oblikovala sve imovinske odnose onako kako to njoj odgovara, a industrija može doći do snage samo onda kad je osvojila svjetsko tržište, jer nacionalne granice nisu dovoljne za njen razvitak. Francuska industrija, međutim, održava svoju poziciju čak i na nacionalnom tržištu uglavnom samo pomoću manje ili više modificiranog sistema

zaštitnih carina. Prema tome, ako francuski proletarijat u momentu revolucije ima u Parizu i faktičnu snagu i uticaj koji ga guraju dalje nego što to dozvoljavaju njegova sredstva, u ostaloj Francuskoj on je zbijen u pojedinim razbacanim industrijskim centrima i gotovo iščezava u ogromnoj većini seljaštva i sitne buržoazije. Borba protiv kapitala u njegovom razvijenom, modernom obliku, u njegovoj kulminacionoj fazi, borba industrijskog najamnog radnika protiv industrijskog buržuja — to je u Francuskoj djelomična pojava, koja je poslije februarskih dana utoliko manje mogla poslužiti kao nacionalni sadržaj revolucije ukoliko je borba protiv podređenih načina kapitalističke eksploatacije, borba seljaka protiv lihvarstva i hipoteke, borba sitnog buržuja protiv krupnog trgovca, bankara i tvorničara, jednom riječi protiv bankrotstva, još bila zaogrnuta plaštem općeg ustanka protiv finansijske aristokratije. Zato je sasvim razumljivo što je pariski proletarijat nastojao da svoje interese provede u život *pored* interesa buržoazije, umjesto da ih istakne kao revolucionarni interes samog društva, što je *crvenu* zastavu spustio pred *trobojnicom*.[42] Francuski radnici nisu mogli poći ni korak dalje, oni nisu mogli ni dirnuti buržoaski poredak sve dotle dok tok revolucije nije masu nacije koja stoji između proletarijata i buržoazije, seljake i sitnu buržoaziju, digao protiv tog poretka, protiv vladavine kapitala, i primorao je da se priključi proleterima kao svojoj avangardi. Samo strašnim porazom u junu mogli su radnici da iskupe tu pobjedu.

Luksemburškoj komisiji, tom čedu pariskih radnika, pripada zasluga što je s jedne evropske tribine otkrila tajnu revolucije XIX vijeka: *oslobođenje proletarijata*. »Moni-

---

[42] U prvim danima postojanja privremene vlade raspravljalo se o državnoj zastavi Francuske republike. Revolucionarni radnici Pariza zahtijevali su da se državnom zastavom proglasi crvena zastava. Predstavnici buržoazije inzistirali su na trobojnoj (plavo-bijelo-crvenoj) zastavi, koja je bila zastava Francuske u buržoaskoj revoluciji potkraj XVIII stoljeća i za vladavine Napoleona I. Ta zastava je već prije revolucije od 1848. bila amblem buržoaskih republikanaca oko »Nationala«. Predstavnici radnika morali su se složiti s time da se trikolora proglasi državnom zastavom Francuske republike. Ipak se na koplje zastave pričvršćivala crvena rozeta. *Prev.*

ter«[43] se crvenio kad je morao službeno propagirati »divlje fantazije« koje su dotle ležale sahranjene u apokrifnim spisima socijalista i samo s vremena na vrijeme dolazile do ušiju buržoazije kao daleke, upola strašne, upola smiješne bajke. Evropa se začuđeno trgla iz svog buržoaskog polusna. Dakle, u predstavi proletera koji su uopće brkali finansijsku aristokratiju s buržoazijom; u mašti republikanskih poštenjakovića koji su poricali i samo postojanje klasa ili ih u najboljem slučaju smatrali posljedicom ustavne monarhije; u licemjernim frazama buržoaskih frakcija koje su dotle bile isključene od vlasti — *vladavina buržoazije* bila je ukinuta uvođenjem republike. Svi rojalisti pretvorili su se tada u republikance, a svi pariski milijunari u radnike. Fraza koja je odgovarala tom tobožnjem ukidanju klasnih odnosa bila je — fraternité, opće bratimljenje i bratstvo. Ovo idilično apstrahiranje klasnih suprotnosti, ovo sentimentalno izmirenje protivrječnih klasnih interesa, ovo zanesenjačko uzdizanje iznad klasne borbe, ovo fraternité — bilo je prava parola februarske revolucije. Samo puki *nesporazum* podijelio je društvo na klase, i Lamartin je 24. februara krstio privremenu vladu: »un gouvernement qui suspende *ce malentendu terrible qui existe entre les différentes classes*«.[44] Pariski proletarijat je plivao u tom velikodušnom zanosu općeg bratstva.

Privremena vlada je, kad je već morala proglasiti republiku, činila sa svoje strane sve da republiku učini prihvatljivom za buržoaziju i provincije. Ukidanjem smrtne kazne za političke zločine ona se odrekla krvavog terora prve francuske republike, štampa je otvorena svim mišljenjima, vojska, sudovi, uprava ostali su uz neznatne izuzetke u rukama njihovih starih dostojanstvenika, nijedan od krupnih

[43] »*Le Moniteur universel*« (»Opći vjesnik«) — francuski dnevnik koji je pod tim imenom izlazio u Parizu od 1789. do 1868. Godine 1799—1814. i 1816—1868. bio je službeni organ vlade. Na stranicama tog lista objavljivani su određenim redom vladini akti, parlamentarni izvještaji i drugi službeni materijali. Godine 1848. u njemu su objavljivani i izvještaji o sjednicama Luksemburške (Liksamburške) komisije. *Prev.*

[44] »Vlada koja treba da ukloni *taj strašan nesporazum što postoji među različitim klasama*«. *Prev.*

krivaca julske monarhije nije bio pozvan na odgovornost. Buržoaski republikanci »Nacionala« nalazili su zabavu u tome da monarhijska imena i kostime mijenjaju u starorepublikanske. Za njih republika nije bila ništa drugo do novo plesno odijelo za staro buržoasko društvo. Svoju glavnu zaslugu vidjela je mlada republika u tome di nikoga ne uplaši, šta više, da sama bude stalno zaplašena i da blagom popustljivošću i neodupiranjem obrani svoje postojanje i razoruža otpor. Privilegiranim klasama u zemlji i despotskim državama u inostranstvu glasno je objavljeno da je republika miroljubive prirode: Živjeti i dati drugome da živi — to je njeno geslo. K tome je došlo i to da su se odmah poslije februarske revolucije digli Nijemci, Poljaci, Austrijanci, Mađari, Talijani, svaki narod prema svojoj neposrednoj situaciji. Rusija i Engleska — ova druga i sama zahvaćena pokretom, a prva zaplašena njime — nisu bile spremne. Republika, dakle, nije imala pred sobom nijednog *nacionalnog* neprijatelja. Prema tome, nije bilo ni krupnih vanjskih komplikacija koje bi mogle raspaliti energiju, ubrzati revolucionarni proces, gurnuti privremenu vladu naprijed ili je odbaciti. Pariski proletarijat, koji je u republici vidio svoje vlastito djelo, pozdravljao je, naravno, svaki akt privremene vlade koji joj je pomagao da učvrsti svoj položaj u buržoaskom društvu. On je dragovoljno pristao da ga Kasidijer upotrijebi za policijsku službu, za čuvanje vlasništva u Parizu, kao što je pristao i da Luj Blan izravnava sporove oko nadnica između radnika i poslodavaca. On je smatrao svojim point d'honneur[45] da pred očima Evrope sačuva netaknutu buržoasku čast republike.

Republika nije naišla ni na kakav otpor ni vani ni iznutra. Time je bila razoružana. Njen zadatak nije se više sastojao u tome da revolucionarno preobrazi svijet; on se sastojao još samo u tome da se republika prilagodi odnosima buržoaskog društva. S kojim se fanatizmom privremena vlada prihvatila tog zadatka, najočiglednije pokazuju njene *finansijske mjere.*

Državni kredit i *privatni kredit* bili su, naravno, uzdrmani. *Državni kredit* zasniva se na uvjerenosti da država

[45] Pitanjem časti. *Prev.*

dopušta da je eksploatiraju beskrupulozni finansijeri. Ali stara država bila je iščezla, i revolucija je prije svega bila uperena protiv finansijske aristokratije. Talasi posljednje evropske krize još se nisu bili slegli. Još se ređalo bankrotstvo za bankrotstvom.

Privatni kredit bio je dakle paraliziran, promet otežan, proizvodnja u zastoju, prije nego što je izbila februarska revolucija. Revolucionarna kriza pojačala je trgovinsku krizu. Ako se privatni kredit zasniva na uvjerenosti da čitav kompleks uslova buržoaske proizvodnje, da buržoaski poredak ostaje nedirnut i neprikosnoven, kako li je morala djelovati revolucija koja je dovodila u pitanje osnovu buržoaske proizvodnje, ekonomsko ropstvo proletarijata, koja je berzi suprotstavila luksemburšku sfingu? Ustanak proletarijata — to je ukidanje buržoaskog kredita, jer to predstavlja ukidanje buržoaske proizvodnje i njenog poretka. Državni kredit i privatni kredit su ekonomski termometar kojim se može mjeriti intenzivnost neke revolucije. *U istoj mjeri u kojoj oni padaju, raste silina i stvaralačka snaga revolucije.*

Privremena vlada htjela je da skine s republike njen antiburžoaski izgled. Stoga je morala prije svega nastojati da osigura *razmjensku vrijednost* tog novog državnog oblika, njegov *kurs* na berzi. S kotiranjem republike na berzi privatni kredit je morao da se opet digne.

Da bi otklonila i samu sumnju da neće ili da ne može udovoljiti obavezama koje je naslijedila od monarhije, da bi stvorila povjerenje u buržoaski moral i platežnu sposobnost republike, privremena vlada je pribjegla jednom isto toliko nedostojnom koliko i djetinjastom razmetanju. Ona je *prije* zakonskog roka isplatila vjerovnicima države kamate od 5%, 4½ i 4%. Buržoaska drzovitost, samouvjerenost kapitalistâ odjedanput se probudila kad su vidjeli usplahirenu žurbu s kojom se htjelo kupiti njihovo povjerenje.

Naravno, novčane teškoće privremene vlade nisu se smanjile od jednog teatralnog poteza koji ju je lišio rezerve gotovog novca. Da su finansije došle u škripac, to se više nije moglo kriti, i *sitna buržoazija, posluga* i *radnici* morali su iz svoga džepa platiti ugodno iznenađenje koje je bilo pričinjeno vjerovnicima države.

Objavljeno je bilo da se *uložne knjižice* na sumu od preko 100 franaka ne mogu više isplaćivati. Sume uložene u štedionice bile su konfiscirane i jednim dekretom pretvorene u državni dug koji nije isplativ. To je i onako pritiješnjenog *sitnog buržuja* ogorčilo protiv republike. Dobivši umjesto svojih uložnih knjižica državne obligacije, on je bio primoran da ide na berzu da bi ih prodao i tako se direktno predao u ruke berzanskih špekulanata protiv kojih je bio izvršio februarsku revoluciju.

Hram finansijske aristokratije, koja je vladala pod julskom monarhijom, bila je *banka*. Kao što berza upravlja državnim kreditom, tako banka upravlja *trgovinskim kreditom*.

Neposredno ugrožena februarskom revolucijom ne samo u svojoj vladavini nego i u svom opstanku, banka je od samog početka nastojala da diskreditira republiku uskraćivanjem svakog kredita. Ona je iznenada otkazala kredit bankarima, tvorničarima, trgovcima. Ne izazvavši odmah kontrarevoluciju, taj manevar je neizbježno zadao udarac samoj banci. Kapitalisti su povukli novac koji su deponirali u podrume banke. Imaoci banknota pojurili su na njene šaltere da ih razmijene za zlato i srebro.

Privremena vlada mogla je bez nasilne intervencije, na legalan način primorati banku na *bankrotstvo;* trebalo je samo da se drži pasivno i da banku prepusti njenoj sudbini. *Bankrotstvo banke* — to bi bio potop koji bi finansijsku aristokratiju, najmoćnijeg i najopasnijeg neprijatelja republike, zlatni pijedestal julske monarhije, u tren oka odnio s francuskog tla. I da je banka bankrotirala, sama buržoazija morala bi stvaranje jedne nacionalne banke od strane vlade i stavljanje nacionalnog kredita pod kontrolu nacije smatrati posljednjim očajnim pokušajem spasa.

Privremena vlada, naprotiv, dala je banknotama *prinudni kurs*. I ne samo to. Ona je sve pokrajinske banke pretvorila u filijale Banque de France i tako dopustila da ova rasprostre svoju mrežu na cijelu Francusku. Ona joj je kasnije dala u zalog *državne šume* kao garanciju za zajam koji je kod nje zaključila. Tako je februarska revolucija neposredno učvrstila i proširila bankokratiju, koju je trebalo da sruši.

U isto vrijeme privremenu vladu davila je mòra sve većeg deficita. Uzalud je ona prosjačila tražeći patriotske žrtve. Samo su joj radnici bacili milostinju. Trebalo je pribjeći jednom herojskom sredstvu, uvesti *nov porez*. Ali koga oporezovati? Berzovne vukove, bankarske kraljeve, državne vjerovnike, rentijere, industrijalce? To nije bilo sredstvo koje bi republiku moglo omiliti buržoaziji. To bi značilo ugrožavati na jednoj strani državni i trgovinski kredit koji se na drugoj strani želi kupiti po cijenu toliko velikih žrtava i poniženja. Ali neko je morao da driješi kesu. I ko je bio žrtvovan buržoaskom kreditu? Jacques le bonhomme,[46] *seljak*.

Privremena vlada uvela je dopunski porez od 45 santima na svaki franak za sva četiri neposredna poreza. Vladina štampa obmanjivala je pariski proletarijat da će taj porez pasti prvenstveno na krupno zemljišno vlasništvo, na imaoce one milijarde[47] koju im je oktroirala restauracija. A u stvari on je prije svega pogodio *seljaštvo*, tj. ogromnu većinu francuskog naroda. *Ono je moralo platiti troškove februarske revolucije*, u njemu je kontrarevolucija dobila svoj glavni materijal. Porez od 45 santima — to je za francuskog seljaka bilo životno pitanje, a on ga je napravio životnim pitanjem za republiku. *Republika* je od tog momenta predstavljala za francuskog seljaka *porez od 45 santima*, a u pariskom proletarijatu on je vidio rasipnika koji se baškari na njegov račun.

Dok je revolucija od 1789. počela time što je seljake oslobodila feudalnih tereta, revolucija od 1848, da ne bi naudila kapitalu i da bi održala funkcioniranje njegove državne mašine, predstavila se seoskom stanovništvu novim porezom.

Samo *jednim* putem mogla se privremena vlada riješiti svih tih nezgoda i izbaciti državu iz njenog starog kolosijeka — *objavljivanjem državnog bankrotstva*. Svatko se sjeća kako je kasnije Ledri-Rolen u Nacionalnoj skupštini opisi-

[46] *Jacques le bonhomme* (Žak-dobričina) — tako su plemići ironično zvali seljake. *Prev.*

[47] Riječ je o sumi koju je 1825. godine francuska kraljevska vlast osigurala aristokratima kao kompenzaciju za konfisciranu imovinu za vrijeme buržoaske revolucije potkraj XVIII stoljeća. *Prev.*

vao kreposno negodovanje s kojim je odbio tu sugestiju berzijanca Fulda, današnjeg francuskog ministra finansija. Fuld mu je pružao jabuku s drveta spoznaje.

Time što je priznala mjenice koje je staro buržoasko društvo trasiralo na državu, privremena vlada je pala pod njegovu vlast. Ona je postala pritiješnjeni dužnik buržoaskog društva, umjesto da mu se suprotstavi kao prijeteći vjerovnik koji ima da naplati dugogodišnja revolucionarna potraživanja. Ona je morala učvrstiti poljuljane buržoaske odnose da bi mogla udovoljiti obavezama koje se mogu ispuniti samo u okviru tih odnosa. Kredit je postao njen uvjet života, a ustupci proletarijatu, njemu učinjena obećanja — *okovi* koji su *morali* biti razbijeni. Oslobođenje radnika — čak kao *fraza* — postalo je nepodnošljiva opasnost za novu republiku jer je predstavljalo stalan porast protiv uspostavljanja kredita, koji se zasniva na neometanom i nepomućenom priznavanju postojećih ekonomskih klasnih odnosa. Trebalo je, dakle, *svršiti s radnicima.*

Februarska revolucija izbacila je vojsku iz Pariza. Nacionalna garda, tj. buržoazija u svojim različitim slojevima, bila je jedina sila. Ali ona se nije osjećala dorasla proletarijatu. Osim toga, ona je morala, iako poslije vrlo žilavog otpora, pošto je izmislila stotinu raznih prepreka, da postepeno, korak po korak, otvara svoje redove i pušta u njih naoružane proletere. Ostajao je, dakle, samo jedan izlaz: *jedan dio proletera suprotstaviti drugome.*

U tu svrhu formirala je privremena vlada 24 bataljona *Mobilne garde,* svaki po 1000 ljudi, od mladića između 15 i 20 godina. Ovi su većinom pripadali *lumpenproletarijatu,* koji u svim velikim gradovima čini masu strogo različitu od industrijskog proletarijata. Iz tog sloja regrutiraju se lopovi i zločinci svake vrste, njega sačinjavaju otpaci društva, ljudi bez određenog zanimanja, skitnice — gens sans feu et sans aveu;[48] oni se razlikuju prema kulturnom nivou nacije kojoj pripadaju, ali svuda zadržavaju karakteristične crte lazaro-

[48] Ljudi bez kuće i kućišta. *Prev.*

na;[49] u mladim godinama, kad ih je privremena vlada regrutirala, bili su materijal od koga se dalo sve napraviti, sposobni kako za najveća junaštva i najegzaltiranije žrtve, tako i za najniže banditske postupke i za najprljaviju korupciju. Privremena vlada plaćala im je na dan 1 franak i 50 santima, tj. ona ih je kupovala. Ona ih je obukla u naročitu uniformu, tj. i vidljivo istakla razliku između njih i radnika. Za vođe su im dati dijelom oficiri iz stajaće vojske, dijelom su oni sami izabrali mlade buržoaske sinove, koji su ih zanosili gromkim riječima o smrti za otadžbinu i o odanosti republici.

Tako je prema pariskom proletarijatu stajala vojska regrutirana iz njegove vlastite sredine, vojska koja je brojala 24.000 mladićki snažnih, ludački smjelih ljudi. Proletarijat je *klicao* Mobilnoj gardi kad je prolazila Parizom. On je u njoj gledao svoje prvoborce na barikadama. On ju je smatrao *proleterskom* gardom nasuprot buržoaskoj Nacionalnoj gardi. Njegova zabluda bila je oprostiva.

Pored Mobilne garde vlada je odlučila da okupi oko sebe i jednu industrijsku radničku armiju. Stotinu hiljada radnika koje su kriza i revolucija bacile na ulicu zaposlio je ministar Mari u takozvanim nacionalnim radionicama. Pod tim zvučnim imenom nije se krilo drugo do upotrebljavanje radnika za dosadne, monotone, neproduktivne *zemljane radove* za nadnicu od 23 sua. *Engleski »workhouses«*[50] *pod vedrim nebom* — eto šta su bile te nacionalne radionice. Privremena vlada mislila je da je u njima stvorila *drugu proletersku armiju protiv samih radnika.* Ovog puta prevarila se buržoazija u pogledu nacionalnih radionica, kao što su se radnici prevarili u pogledu Mobilne garde. Ona je stvorila *armiju pobune.*

Ali *jedan* cilj bio je postignut.

---

[49] *Lazaroni* (lazzaroni) — naziv za deklasirane, lumpenproleterske elemente u Italiji. Reakcionarni monarhistički krugovi više puta su iskoristili lazarone u borbi protiv liberalnog i demokratskog pokreta. *Prev.*

[50] *Workhouses* — po engleskom zakonu o siromasima, usvojenom 1834, dopuštao je samo jedan oblik pomoći siromasima — smještaj u domove rada, sa robijaškim režimom. Narod je te domove zvao »bastilje za sirotinju«. *Prev.*

Nacionalne radionice — to je bio naziv za narodne radionice koje je Luj Blan propovijedao u Luksemburškoj palači. Marijeve radionice, koje su bile zamišljene kao nešto sasvim *suprotno* onome što se namjeravalo u Luksemburškoj palači, davale su, zbog toga što su se jednako zvale, povoda za intrigu zabluda dostojnu španjolske komedije o posluzi. Privremena vlada sama je potajno širila vijesti da su te nacionalne radionice pronalazak Luja Blana, a to je izgledalo utoliko vjerojatnije što je Luj Blan, prorok nacionalnih radionica, bio član privremene vlade. Za parisku buržoaziju, koja je upola naivno upola namjerno brkala te dvije stvari, za umjetno podržavano javno mnjenje Francuske i Evrope, ovi workhouses predstavljali su prvo ostvarenje socijalizma, koji je na taj način bio vezan za sramni stup.

Ako ne svojim sadržajem, a ono svojim imenom *nacionalne radionice* bile su otjelovljeni protest proletarijata protiv buržoaske industrije, buržoaskog kredita i buržoaske republike. Na njih se stoga sručila sva mržnja buržoazije. U njima je ona ujedno našla tačku na koju je mogla usmjeriti napad čim se osjetila dovoljno jaka da otvoreno prekine s februarskim iluzijama. Također sva zlovolja, sve neraspoloženje *sitnih buržuja* usmjerilo se na te nacionalne radionice, koje su postale zajednička meta. S pravim bijesom oni su izračunavali sume što ih gutaju proleterske dangube, dok je njihov položaj postajao svakog dana nepodnošljiviji. Državna penzija za prividan rad — eto šta je socijalizam! — gunđali su oni u sebi. U nacionalnim radionicama, u luksemburškim deklamacijama, u radničkim marševima kroz Pariz oni su vidjeli uzrok svoje mizerije. I nitko se nije toliko uzrujavao protiv tobožnjih mahinacija komunistâ koliko sitni buržoa koji je stajao na rubu bankrotstva bez ikakve nade u spasenje.

Na taj način, u predstojećem okršaju između buržoazije i proletarijata sve prednosti, sve odlučujuće pozicije, svi srednji slojevi društva bili su u rukama buržoazije, i to u vrijeme kad su se talasi februarske revolucije dizali visoko nad cijelim kontinentom i kad je svaka nova pošta donosila nov bilten revolucije čas iz Italije, čas iz Njemačke, čas sa

krajnjeg jugoistoka Evrope, i podržavala opći zanos naroda donoseći mu neprestano svjedočanstvo o jednoj pobjedi koju je već bio izgubio.

17. mart i *16. april* bili su prve čarke u velikoj klasnoj borbi koju je buržoaska republika skrivala pod svojim okriljem.

17. mart je pokazao dvosmislenu situaciju proletarijata koja ne dopušta nikakvu odlučnu akciju. Njegova demonstracija je prvobitno imala za cilj da privremenu vladu vrati na put revolucije, da je, u slučaju potrebe, natjera da iz svoje sredine isključi buržoaske članove i odgodi dan izbora za Nacionalnu skupštinu i za Nacionalnu gardu.[51] Ali 16. marta buržoazija zastupana u Nacionalnoj gardi izvršila je demonstraciju protiv privremene vlade. Uz poklike: A bas Ledru-Rollin![52] krenula je ka Hôtel de ville. To je natjeralo narod da 17. marta kliče: »Živio Ledri-Rolen! Živjela privremena vlada!« On je bio prinuđen da se *suprotstavi* buržoaziji i da stane na stranu buržoaske republike koja mu je izgledala ugrožena. On je učvrstio položaj privremene vlade umjesto da je potčini sebi. 17. mart se rasplinuo u melodramskoj sceni, i ako je pariski proletarijat toga dana još jedanput pokazao svoje divovsko tijelo, buržoazija u privremenoj vladi i izvan vlade bila je utoliko više odlučna da ga skrši.

16. april bio je *nesporazum* koji je udesila privremena vlada zajedno s buržoazijom. Radnici su se u velikom broju bili skupili na Marsovom polju i na hipodromu da se dogovore o predstojećim izborima za generalštab Nacionalne garde. Najedanput se po cijelom Parizu s jednog kraja na drugi munjevitom brzinom pronijela vijest da su se naoružani radnici pod vodstvom Luja Blana, Blankija, Kabea i Raspaja skupili na Marsovom polju da bi odande krenuli na Hôtel de ville, srušili privremenu vladu i proglasili komu-

---

[51] Riječ je o izborima za generalštab Nacionalne garde, raspisanim za 18. marta, i o izborima za Nacionalnu skupštinu, raspisanim za 9. aprila. Pariski radnici, koji su se grupirali oko Blankija, Dezamija i dr., inzistirali su na odgađanju izbora, pri čemu su ukazivali na potrebu da se među stanovništvom provede odgovarajuća akcija objašnjavanja. *Prev.*

[52] Dolje Ledri-Rolen. *Prev.*

nističku vladu. Dat je znak za opću uzbunu — Ledri-Rolen, Marast i Lamartin sporili su se kasnije oko toga kome pripada čast za tu inicijativu — u roku od jednog sata 100.000 ljudi je pod oružjem, Nacionalna garda je zaposjela Hôtel de ville, poklič: »Dolje komunisti; Dolje Luj Blan, Blani, Raspaj, Kabe!« razliježe se cijelim Parizom, a bezbrojne deputacije izražavaju vjernost privremenoj vladi, spremne da spasavaju otadžbinu i društvo. Kad se naposljetku radnici pojavljuju pred Hôtel de ville da privremenoj vladi predaju patriotski novčani prilog koji su skupili na Marsovom polju, oni na svoje iznenađenje doznaju da je buržoaski Pariz u jednoj, s najvećim oprezom izvedenoj prividnoj borbi potukao njihovu sjenu. Strašni atentat od 16. aprila poslužio je kao izgovor *za vraćanje vojske u Pariz* — što je i bila prava svrha nezgrapno režirane komedije — i za reakcionarne federalističke demonstracije provincija.

4. maja sastala se *Nacionalna skupština*, koja je proizašla iz *neposrednih i općih izbora*. Opće pravo glasa nije imalo onu magičnu snagu koju su mu pripisivali republikanci starog kova. U cijeloj Francuskoj, ili bar u većini Francuza, oni su vidjeli citoyens[53] s istim interesima, istim shvaćanjima itd. To je bio njihov *kult naroda*. Umjesto njihovog *imaginarnog* naroda izbori su iznijeli na vidjelo *zbiljski* narod, tj. predstavnike raznih klasa na koje se on raspada. Vidjeli smo zašto su seljaci i sitna buržoazija morali da idu na izbore pod vodstvom ratoborno raspoložene buržoazije i krupnih zemljišnih vlasnika željnih restauracije. Ali ako opće pravo glasa i nije bilo čudotvorni štapić za koji su ga smatrali republikanski poštenjakovići, ono je imalo kudikamo veću zaslugu što je razbuktalo klasnu borbu, omogućilo da razni srednji slojevi buržoaskog društva brzo iživе svoje iluzije i razočaranja, što je jednim zamahom izbacilo sve frakcije eksploatatorske klase na vrhove države skidajući im na taj način njihovu lažnu masku, dok je monarhija sa svojim cenzusom kompromitirala samo određene frakcije buržoazije, a ostale ostavljala skrivene iza kulisa i okružavala ih aureolom zajedničke opozicije.

---

[53] Građane. *Prev.*

U ustavotvornoj Nacionalnoj skupštini, koja se sastala 4. maja, *buržoaski republikanci*, republikanci »Nacionala« imali su prevagu. Čak legitimisti i orleanisti smjeli su u početku da se pokažu samo pod maskom buržoaskog republikanizma. Samo u ime republike mogla se otpočeti borba protiv proletarijata.

Od 4. maja, a ne od 25. februara, datira republika, tj. od francuskog naroda priznata republika; to nije republika koju je pariski proletarijat nametnuo privremenoj vladi, republika sa socijalnim institucijama, snoviđenje koje je lebdjelo pred očima boraca sa barikada. Republika koju je proglasila Nacionalna skupština, jedino legitimna republika, to je republika koja nije nikakvo revolucionarno oružje protiv buržoaskog poretka, nego je, naprotiv, njegova politička rekonstrukcija, ponovno političko učvršćenje buržoaskog društva, jednom riječju: *buržoaska republika*. Ta tvrdnja se orila s tribine Nacionalne skupštine i nalazila odjeka u cijeloj republikanskoj i antirepublikanskoj buržoaskoj štampi.

Vidjeli smo kako februarska republika stvarno nije bila niti je mogla biti išta drugo do *buržoaska* republika, ali kako je privremena vlada pod neposrednim pritiskom proletarijata bila primorana da je objavi kao *republiku sa socijalnim institucijama*, kako pariski proletarijat još nije bio sposoban da pođe dalje od buržoaske republike drukčije nego u *predstavi*, u *uobrazilji*, kako je svuda gdje je stvarno razvio aktivnost radio služeći njoj, kako su obećanja koja su mu data postala nepodnošljiva opasnost za novu republiku, kako se sav životni proces privremene vlade sveo na neprestanu borbu protiv zahtjevâ proletarijata.

U Nacionalnoj skupštini cijela Francuska je sudila pariskom proletarijatu. Skupština je odmah prekinula sa socijalnim iluzijama februarske revolucije, ona je naprosto proklamirala *buržoasku republiku*, i samo buržoasku republiku. Iz Izvršne komisije koju je imenovala odmah je isključila predstavnike proletarijata: Luja Blana i Albera; ona je odbacila predlog da se stvori posebno ministarstvo rada, ona je s burnim odobravanjem primila izjavu ministra Trélata: »Sad se radi samo još o tome da se *rad vrati na njegove stare uslove*«.

Ali sve to nije bilo dovoljno. Februarsku republiku su izvojevali radnici uz pasivnu podršku buržoazije. Proleteri su s pravom smatrali sebe pobjednicima iz Februara i postavljali visoke zahtjeve pobjednika. Oni su morali biti pobijeđeni na ulici, njima se moralo pokazati da su izgubili bitku čim se ne bore *zajedno* s buržoazijom, nego *protiv* buržoazije. Kao što je za stvaranje februarske republike s njenim ustupcima socijalizmu bila potrebna jedna bitka proletarijata udruženog s buržoazijom protiv monarhije, tako je bila nužna druga bitka da bi se republika oslobodila ustupaka učinjenih socijalizmu, da bi se *buržoaska republika* službeno potvrdila kao vladajuća. Buržoazija je s oružjem u ruci morala da odbije zahtjeve proletarijata. I prava kolijevka buržoaske republike nije *februarska pobjeda,* nego *junski poraz.*

Proletarijat je ubrzao odluku kad je 15. maja prodro u Nacionalnu skupštinu, bezuspješno pokušavajući da povrati svoj revolucionarni utjecaj, a postigavši samo to da su njegove energične vođe dopale ruku buržoaskih tamničara.[54] Il faut en finir! Toj situaciji treba učiniti kraj! U tom pokliču našla je oduška odlučnost Nacionalne skupštine da prisili proletarijat na odlučnu bitku. Izvršna komisija izdala je niz izazivačkih dekreta, kao što je zabrana okupljanja naroda itd. S tribine ustavotvorne Nacionalne skupštine radnike su direktno provocirali, grdili, izvrgavali ruglu. Ali glavna tačka napada bile su, kao što smo vidjeli, *nacionalne radionice.* Na njih je ustavotvorna Skupština zapovjednički ukazala Izvršnoj komisiji, koja je samo i čekala da svoj vlastiti plan čuje u obliku zapovijesti Nacionalne skupštine.

Izvršna komisija je počela s tim što je otežala stupanje u nacionalne radionice, što je nadnicu pretvorila u plaćanje po komadu, što je radnike koji nisu bili zavičajni u Parizu protjerala u Solonj, tobože radi izvođenja zemljanih radova. Ti zemljani radovi bili su samo retorska formula

---

[54] *15. maja 1848,* za vrijeme narodne demonstracije, pariski radnici i zanatlije prodrli su u dvoranu za sjednice ustavotvorne Skupštine, proglasili Skupštinu raspuštenom i formirali revolucionarnu vladu. Pristigli nacionalni gardisti i trupe rastjerali su demonstrante. Vođe radnika — Blanki, Barbes, Alber i Raspaj — bili su uhapšeni. *Prev.*

kojom se uljepšavalo njihovo protjerivanje, kako su to razočarani radnici koji su se odande vraćali saopćavali svojim drugovima. Naposljetku, 21. juna osvanuo je u »Moniteuru« dekret kojim se naređivalo da se svi neoženjeni radnici silom otjeraju iz nacionalnih radionica ili da se uvrste u armiju.

Radnici nisu imali što da biraju: morali su ili skapati od gladi ili početi borbu. Oni su 22. juna odgovorili ustankom ogromnih razmjera u kome se bila prva velika bitka između dvije klase na koje se dijeli moderno društvo. To je bila borba za održanje ili uništenje *buržoaskog* poretka. Veo kojim je republika bila obavijena — pocijepao se.

Poznato je kako su radnici s besprimjernom hrabrošću i genijalnošću, bez vođa, bez zajedničkog plana, bez sredstava, većim dijelom nemajući ni oružja, pet dana držali u šahu vojsku, Mobilnu gardu, parisku Nacionalnu gardu i Nacionalnu gardu koja je navrla iz provincije. Poznato je kako se buržoazija s nečuvenom brutalnošću naplatila za pretrpljeni smrtni strah i masakrirala preko 3.000 zarobljenika.

Službeni predstavnici francuske demokratije bili su toliko obuzeti republikanskom ideologijom da su tek nekoliko nedjelja kasnije počeli naslućivati smisao junske bitke. Oni su bili kao omamljeni barutnim dimom u kome je iščezla njihova fantastična republika.

Neka nam čitalac dozvoli da neposredni utisak koji je na nas učinila vijest o junskom porazu opišemo riječima iz »Neue Rheinische Zeitung«:

»Posljednji službeni ostatak februarske revolucije, Izvršna komisija, rasplinula se pred ozbiljnošću događaja kao priviđenje. Lamartinove signalne rakete pretvorile su se u Kavenjakove zapaljive rakete. Fraternité, bratstvo antagonističkih klasa od kojih jedna eksploatira drugu, to fraternité proklamirano u februaru, napisano velikim slovima na čelu Pariza, na svakom zatvoru, na svakoj kasarni — njegov pravi, nepatvoreni, njegov prozaični izraz je *građanski rat*, građanski rat u svom najstrašnijem obliku, rat rada i kapitala. To bratstvo plamtjelo je pred svim prozorima Pariza uveče 25. juna kad je buržoaski Pariz bio iluminiran, dok je proleterski Pariz gorio, krvario, stenjao. Bratstvo je trajalo upravo dotle dok je interes buržoazije bio zbratimljen s inte-

resima proletarijata. — Pedanti stare revolucionarne tradicije od 1793, socijalistički sistematičari koji su prosjačili od buržoazije milostinju za narod i kojima se dozvoljavalo da drže duge propovijedi i da se kompromitiraju dotle dok je trebalo uspavljivati proleterskog lava; republikanci koji su zahtijevali cijeli stari buržoaski poredak samo bez okrunjene glave, dinastički opozicionari kojima je slučaj umjesto promjene vlade podmetnuo obaranje dinastije; legitimisti koji nisu htjeli da odbace livreju nego da promijene njen kroj, — to su bili saveznici s kojima je narod izveo svoj Februar... Februarska revolucija bila je *lijepa* revolucija, revolucija općih simpatija, jer su suprotnosti koje su u njoj oštro izbile protiv monarhije drijemale *nerazvijene*, nesukobljene jedna pored druge, jer je socijalna borba, koja je činila njihovu pozadinu, bila dobila tek vazdušastu egzistenciju, egzistenciju fraze, riječi. *Junska revolucija je ružna* revolucija, odvratna revolucija, jer je mjesto fraze došlo djelo, jer je republika razgolitila glavu samog čudovišta zbacivši s nje krunu, koja ju je štitila i zaklanjala. *Poredak!* — to je bio bojni poklič Gizoa. *Poredak!* — vikao je gizoovac Sebastiani kad je Varšava postala ruska. *Poredak!* — viče Kavenjak, brutalni odjek francuske Nacionalne skupštine i republikanske buržoazije. *Poredak!* — grmjeli su njegovi karteči kidajući tijelo proletarijata. Nijedna od mnogobrojnih revolucija francuske buržoazije poslije 1789. nije bila atentat na *poredak*, jer nije dirala u klasnu vladavinu, u ropstvo radnika, u *buržoaski poredak*, ma koliko puta se mijenjao politički oblik te vladavine i tog ropstva. Juni je dirnuo u taj poredak. Teško Junu!« (»Neu Rheinische Zeitung«, 29. juna 1848.)

Teško Junu! — odjekuje Evropa.

Buržoazija je *prisilila* pariski proletarijat na junski ustanak. Već u toj činjenici bila je sadržana osuda proletarijata. Njega nije tjerala na nasilno obaranje buržoazije niti njegova neposredna, priznata potreba, niti je on bio dorastao tom zadatku. »Moniteur« mu je morao službeno saopćiti da je prošlo vrijeme kad je republika smatrala za potrebno da odaje počast njegovim iluzijama, i tek njegov poraz uvjerio ga je u istinitost toga da najneznatnije poboljšanje njegovog položaja *u okviru* buržoaske republike ostaje *utopija*, utopi-

ja koja postaje zločin čim se pokuša ostvariti. Namjesto njegovih, po obliku pretjeranih a po sadržaju tričavih i čak još buržoaskih, zahtjeva, čije zadovoljenje je htio da iznudi od februarske republike, došla je smjela revolucionarna borbena parola: *Obaranje buržoazije! Diktatura radničke klase!*

Pretvorivši svoj grob u kolijevku *buržoaske republike,* proletarijat je buržoasku republiku prinudio da odmah istupi u svom pravom liku, kao država čija je priznata svrha da ovjekovječi vladavinu kapitala i ropstvo rada. Imajući stalno pred očima neprijatelja punog ožiljaka, nepomirljivog, nepobjedivog — nepobjedivog jer je njegovo postojanje uvjet njegovog vlastitog života — vladavina buržoazije, oslobođena svih okova, morala se odmah pretvoriti u *terorizam buržoazije.* Pošto je proletarijat privremeno bio uklonjen s pozornice i diktatura buržoazije službeno priznata, morali su srednji slojevi buržoaskog društva, sitna buržoazija i seljaštvo, da se utoliko više približavaju proletarijatu ukoliko je njihov položaj postajao nepodnošljiviji, a njihova suprotnost prema buržoaziji oštrija. Kao što su ranije uzrok svoje bijede vidjeli u usponu proletarijata, tako su ga sada morali vidjeti u njegovu porazu.

Ako je junski ustanak svuda na kontinentu podigao samosvijest buržoazije i ponukao je da otvoreno stupi u savez s feudalnom monarhijom protiv naroda, tko je bio prva žrtva tog saveza? Sama kontinentalna buržoazija. Junski poraz spriječio ju je da učvrsti svoju vladavinu i da zadrži narod, poluzadovoljan polurazočaran, na najnižoj stepenici buržoaske revolucije.

Najzad, junski poraz odao je despotskim državama Evrope tajnu da Francuska mora po svaku cijenu održati mir spolja da bi mogla voditi građanski rat unutra. Na taj način, narodi koji su počeli borbu za svoju nacionalnu nezavisnost bili su prepušteni nadmoćnosti Rusije, Austrije i Pruske, ali u isto vrijeme sudbina tih nacionalnih revolucija stavljena je u zavisnost od sudbine proleterske revolucije, lišena svoje prividne samostalnosti, svoje nezavisnosti od velikog socijalnog prevrata. Ni Mađar, ni Poljak, ni Talijan neće biti slobodan dok radnik bude rob!

Naposljetku, pobjede Svete alijanse dale su Evropi takav lik da će svaki novi proleterski ustanak u Francuskoj

odmah povući za sobom *svjetski rat*. Nova francuska revolucija će biti primorana da odmah napusti nacionalno tlo i *osvoji evropski teren*, na kojem se socijalna revolucija XIX stoljeća jedino i može provesti.

Dakle, tek s junskim porazom bili su stvoreni svi uslovi u kojima Francuska može uzeti *inicijativu* za evropsku revoluciju. Tek pošto je zamočena u krv *junskih ustanaka*, trobojnica je postala zastava evropske revolucije — *crvena zastava*.

I mi kličemo: *Revolucija je mrtva, živjela revolucija!*

II

13. JUNI 1849.

Od juna 1848. do juna 1849.

25. februar 1848. dao je Francuskoj *republiku*, 25. juni nametnuo joj je *revoluciju*. A poslije juna revolucija je značila: *rušenje buržoaskog društva*, dok je prije februara značila: *rušenje državnog oblika*.

Junsku borbu vodila je *republikanska* frakcija buržoazije, i njoj je s pobjedom nužno pripala državna vlast. Opsadno stanje položilo joj je pred noge sputani Pariz, nesposoban za otpor, a u provinciji vladalo je moralno opsadno stanje, brutalno i prijeteće pobjedničko likovanje buržuja i razulareni vlasnički fanatizam kod seljaka. Dakle, *odozdo* nije bilo nikakve opasnosti!

S revolucionarnom snagom radnika slomio se ujedno i politički utjecaj *demokratskih republikanaca*, tj. republikanaca u *sitnoburžoaskom* smislu, koje je u Izvršnoj komisiji zastupao Ledri-Rolen, u ustavotvornoj Nacionalnoj skupštini stranka Montanje, u štampi »Réforme«.[55] Zajedno s

---

[55] *La Réforme* (»Reforma«) — francuski dnevnik, organ jedne političke grupacije sitnoburžoaskih demokrata i republikanaca s Ledri-Rolenom na čelu. Toj grupaciji priključili su se sitnoburžoaski socijalisti pod vodstvom Luja Blana. »La Réforme« je izlazila u Parizu od 1843. do 1850. *Prev.*

buržoaskim republikancima oni su 16. aprila[56] konspirirali protiv proletarijata, a u junskim danima su se zajedno s njima borili protiv njega. Tako su oni sami razbili pozadinu na kojoj se njihova stranka izdvajala kao snaga, jer sitna buržoazija može da održi revolucionaran stav prema buržoaziji samo dotle dok iza nje stoji proletarijat. Oni su bili otpušteni. Buržoaski republikanci otvoreno su prekinuli fiktivni savez koji su s njima sklopili protiv volje i sa zadnjim namjerama u periodu privremene vlade i Izvršne komisije. Prezreni i odbačeni kao saveznici, srozali su se na podređene trabante trobojnih republikanaca, od kojih nisu mogli izboriti nijedan ustupak, ali čiju su vladavinu morali podupirati svaki put kad je izgledalo da je ona, a s njom i republika, ugrožena od antirepublikanskih frakcija buržoazije. Najzad, te frakcije, orleanisti i legitimisti, bile su u ustavotvornoj Nacionalnoj skupštini u manjini od samog početka. Prije junskih dana one se nisu usuđivale istupiti drukčije nego pod maskom buržoaskog republikanizma; junska pobjeda ujedinila je za trenutak cijelu buržoasku Francusku oko Kavenjaka, u kome je ona vidjela svog spasioca, a kad se uskoro poslije junskih dana antirepublikanska partija opet osamostalila, vojna diktatura i opsadno stanje u Parizu dozvolili su joj da samo vrlo bojažljivo i oprezno pruži svoje pipke.

Poslije 1830. frakcija *buržoaskih republikanaca*, predstavljena u svojim piscima, svojim besjednicima, svojim kapacitetima, svojim ambicijama, svojim poslanicima, generalima, bankarima i advokatima, grupirala se oko jednog pariskog lista, oko »*Nacionala*«. U provincijama je taj list imao svoje filijalne listove. Koterija »Nationala« bila je *dinastija trobojne republike*. Ona se odmah dočepala svih državnih položaja, ministarstava, policijske prefekture, direkcije pošta, položaja prefekata, upražnjenih mjesta viših oficira u armiji. Na čelu izvršne vlasti stajao je njen general *Kavenjak;* njen glavni urednik, Marast, postao je stalni predsjed-

[56] *16. aprila 1848.* u Parizu je buržoaska Nacionalna garda, specijalno mobilizirana za tu svrhu, zaustavila mirnu demonstraciju u kojoj je narod pošao da privremenoj vladi preda peticiju o »organizaciji rada« i »ukidanju eksploatacije čovjeka od strane čovjeka«. *Prev.*

nik ustavotvorne Nacionalne skupštine. A u svojim salonima on je ujedno kao ceremonijal-majstor dočekivao goste u ime čestite republike.

Čak su i revolucionarni francuski pisci, iz neke vrste strahopoštovanja prema republikanskim tradicijama, učvrstili zabludu da su u ustavotvornoj Nacionalnoj skupštini dominirali rojalisti. Naprotiv, od junskih dana ustavotvorna Skupština ostala je *isključivo predstavnik buržoaskog republikanizma,* i ona je svoj republikanizam isticala utoliko odlučnije ukoliko je jače opadao utjecaj trobojnih republikanaca izvan Skupštine. Ako je trebalo braniti *oblik* buržoaske republike, ona je imala glasove demokratskih republikanaca; ako je trebalo braniti njen *sadržaj,* ona se čak ni svojim jezikom nije više razlikovala od rojalističkih frakcija buržoazije, jer interesi buržoazije, materijalni uslovi njene klasne vladavine i klasne eksploatacije upravo i čine sadržaj buržoaske republike.

Dakle, ne rojalizam nego buržoaski republikanizam ostvario se u životu i u djelima te ustavotvorne Skupštine koja, na kraju krajeva, nije ni umrla niti je bila ubijena, nego je naprosto istrulila.

Za sve vrijeme trajanja njene vladavine, dok je ona na avansceni izvodila svoju glavnu i državnu akciju,[57] u pozadini se obavljala neprekidna žrtvena svečanost — vojni prijeki sudovi su neprestano osuđivali zarobljene junske ustanike ili ih deportirali bez presude. Ustavotvorna skupština imala je toliko takta da prizna da u junskim ustanicima ne sudi zločincima nego uništava neprijatelje.

Prvi akt ustavotvorne Nacionalne skupštine bilo je postavljanje *istražne komisije* koja je imala da ispita događaje od juna i 15. maja i učešće socijalističkih i demokratskih stranačkih šefova u njima. Istraga je bila neposredno uperena protiv Luja Blana, Ledri-Rolena i Kosidijera. Buržoaski

---

[57] *Glavna i državna akcija* (njemački: Haupt- und Staatsaktion) — naziv za pustolovno-fantastičnu dramu njemačkih putujućih glumačkih družina između 1680. i 1740. godine. Glavna akcija — za razliku od vesele igre na kraju predstave; državna akcija — zbog političkog sadržaja većine tih drama i zbog njihove pompezne dekoracije. *Prev.*

republikanci gorjeli su od nestrpljenja da se riješe tih takmaca. Izvođenje svoje podmukle osvete oni nisu mogli povjeriti podesnijem subjektu nego što je to bio gospodin *Odijon Baro,* bivši šef dinastičke opozicije, oličenje liberalizma, nullité grave,[58] sušta plitkoumnost, koji je htio ne samo da osveti dinastiju nego čak i da revolucionare pozove na odgovornost zato što mu je izmakao položaj ministra predsjednika. Sigurna garancija da će biti neumoljiv! Taj Baro postavljen je, dakle, za predsjednika istražne komisije, i on je konstruirao potpun proces protiv februarske revolucije, koji se svodi na ovo: 17. marta *manifestacija,* 16. aprila *komplot,* 15. maja *atentat,* 23. juna *građanski rat!* Zašto nije svoja učena i kriminalistička istraživanja protegao do 24. februara: »Journal des Débats«[59] je dao odgovor: 24. februar, to je *osnivanje Rima.* Porijeklo država gubi se u mitu u koji se vjeruje, o kome se ne diskutira. Luj Blan i Kosidijer bili su predani sudu. Nacionalna skupština završila je djelo svog vlastitog čišćenja koje je počela 15. maja.

Ustavotvorna skupština je odbacila plan oporezivanja kapitala — oporezivanja u obliku poreza na hipoteke — koji je sastavila privremena vlada, a Gudšo ponovo pokrenuo; ukinut je zakon koji je radno vrijeme ograničavao na deset sati; ponovo je uveden dužnički zatvor; nepismeni, koji čine znatan dio francuskog stanovništva, isključeni su od učešća u porotnim sudovima. Zašto ne i od prava glasa? Opet je uvedena kaucija za novine, a pravo udruživanja ograničeno.

Ali u svojoj žurbi da starim buržoaskim odnosima vrate stare garancije i izbrišu svaki trag koji su ostavili talasi revolucije, buržoaski republikanci su naišli na otpor koji im je prijetio neočekivanom opasnošću.

Nitko se u junskim danima nije fanatičnije borio za spas vlasništva i uspostavljanje kredita nego pariska sitna

[58] Naduvena nula. *Prev.*

[59] »*Journal des Débats politiques et littéraires*« (»Novine za političke i književne debate«) — francuski dnevnik, osnovan 1789. u Parizu. Za vrijeme julske monarhije organ orleanske buržoazije, za vrijeme revolucije od 1848. zastupao je interese kontrarevolucionarne buržoazije kao organ takozvane stranke reda. *Prev.*

buržoazija — kavanari, restorateri, marchands de vins,[60] sitni trgovci, bakali, zanatlije itd. Dućan se digao i marširao je protiv barikade, da bi uspostavio promet koji vodi iz ulice u dućan. Ali iza barikade su stajale mušterije i dužnici, a ispred barikade vjerovnici dućana. A kad je barikada srušena i radnici poraženi, kad su dućandžije pijani od pobjede otrčali natrag u svoje dućane, vidjeli su da je ulaz u njih zabarikadiran, da se na ulazu ispriječio spasilac vlasništva, službeni agent kredita, pružajući im prijeteća pisma: Dospjela mjenica! Dospjela zakupnina! Dospjela obveznica! Propao dućan! Propao dućandžija!

Spasavanje vlasništva! Ali kuća u kojoj su stanovali nije bila njihovo vlasništvo; dućan koji su držali nije bio njihovo vlasništvo; roba kojom su trgovali nije bila njihovo vlasništvo. Ni njihov dućan, ni tanjir iz kog su jeli, ni krevet u kom su spavali nije više pripadao njima. Upravo protiv njih samih trebalo je *spasavati to vlasništvo* — za kućevlasnika koji je iznajmio kuću, za bankara koji je eskontirao mjenicu, za kapitalista koji je dao predujmove u gotovu novcu, za tvorničara koji je tim dućandžijama povjerio svoju robu da je prodaju, za trgovca na veliko koji je tim zanatlijama dao sirovine na kredit. *Uspostavljanje kredita!* Ali ponovo ojačali kredit pokazao se baš kao živo i revnosno božanstvo istjeravši insolventnog dužnika iz njegova doma, zajedno sa ženom i djecom, predavši njegovu tobožnju imovinu kapitalu a njega samog bacivši u dužnički zatvor koji se opet prijeteći uzdigao nad leševima junskih ustanika.

Sitna buržoazija je s užasom shvatila da se, porazivši radnike, bez otpora predala u ruke svojih vjerovnika. Njeno bankrotstvo, koje se od februara kronično vuklo i preko koga se tobože prelazilo, bilo je poslije juna otvoreno objavljeno.

Njeno *nominalno vlasništvo* ostavljali su na miru dotle dok je sitnu buržoaziju trebalo goniti na bojište u *ime vlasništva*. Sada, pošto je krupni posao s proletarijatom bio priveden kraju, mogli su se urediti i sitni računi s bakalinom. U Parizu je suma dospjelih mjenica iznosila preko 21

---

[60] Krčmari. *Prev.*

milijun franaka, a u pokrajinama preko 11 milijuna. Vlasnici više od 7.000 pariskih radnji nisu platili zakupninu od februara.

Dok je Nacionalna skupština odredila anketu o *političkoj krivici* počevši od februara, sitni buržuji zahtijevali su, sa svoje strane, anketu o *privatnim dugovima* do 24. februara. Oni su se masovno okupili u dvorani berze i prijeteći zahtijevali da svaki trgovac koji može dokazati da je postao insolventan samo zbog zastoja izazvanog revolucijom i da je njegova radnja 24. februara dobro stajala — dobije presudom trgovačkog suda produženje rokova plaćanja, a vjerovnik da bude prinuđen svoje potraživanje likvidirati tako što će naplatiti samo neki umjereni procent čitavog potraživanja. To pitanje se pretresalo u Nacionalnoj skupštini u obliku nacrta zakona o takozvanim *concordats à l'amiable*.[61] Skupština se kolebala; u tom momentu ona iznenada doznaje da u isto vrijeme na Porte Saint-Denis hiljade žena i djece ustanika pripremaju peticiju o amnestiji.

U prisustvu uskrsle junske aveti sitna buržoazija je zadrhtala, a Skupština je ponovo postala neumoljiva, Concordats à l'amiable, prijateljska nagodba između vjerovnika i dužnika odbačena je u najbitnijim tačkama.

Na taj način, pošto su u Nacionalnoj skupštini republikanski predstavnici buržoazije već odavno potisnuli demokratske predstavnike sitne buržoazije, taj parlamentarni raskid dobio je svoj buržoaski, realni ekonomski smisao time što su sitni buržuji kao dužnici predani na milost i nemilost krupnim buržujima kao vjerovnicima. Velik dio prvih potpuno je upropašten, a ostalima je samo dopušteno da i dalje vode svoju radnju pod uvjetima koji su ih učinili bezuvjetnim robovima kapitala. 22. augusta 1848. Nacionalna skupština je odbacila concordats à l'amiable, 19. septembra 1848, usred opsadnog stanja, izabrani su princ Luj Bonaparte i vensenski zatvorenik, komunist Raspaj, za predstavnike Pariza. Buržoazija pak izabrala je jevrejskog bankara orleanista, Fulda. Dakle, najedanput je sa svih strana objavljen otvoreni rat ustavotvornoj Nacionalnoj skupštini, buržoaskom republikanizmu, Kavenjaku.

---

[61] Prijateljskim nagodbama. *Prev.*

Nije potrebno objašnjavati da su posljedice masovnog bankrotstva pariske sitne buržoazije morale pogoditi mnogo širi krug osoba a ne samo neposredno pogođene bankrotstvom i još jednom poljuljati građanski promet, dok se državni deficit uslijed troškova junskog ustanka ponovo povećao, a državni prihodi stalno opadali uslijed zastoja u proizvodnji, smanjene potrošnje i opadanja uvoza. Kavenjak i Nacionalna skupština nisu mogli da pribjegnu nijednom drugom sredstvu do novom zajmu, koji ih je još jače uprezao u jaram finansijske aristokratije.

Dok je sitna buržoazija kao plod junske pobjede požnjela bankrotstvo i prodaju na bubanj, Kavenjakovi janjičari, *Mobilna garda*, dobili su nagradu u nježnim zagrljajima loreta i u svakovrsnim počastima kojima su »mlade spasioce društva« obasipali u salonima Marasta, viteza trobojnice, koji je u isto vrijeme igrao ulogu amfitriona i trubadura čestite republike. Međutim, to favoriziranje u društvu i nerazmjerno viša plaća Mobilne garde ogorčavali su armiju, dok su u isto vrijeme iščezavale sve nacionalne iluzije kojima je buržoaski republikanizam, preko svog lista »*National*«, znao da pod Lujem Filipom veže uza se jedan dio armije i seljaštva. Posrednička uloga koju su Kavenjak i Nacionalna skupština igrali u *sjevernoj Italiji*, da bi je zajedno s Englezima izdali Austriji, — taj jedan dan vlasti uništio je 18 godina opozicije »Nationala«. Nijedna vlada nije bila manje nacionalna od vlade »Nationala«, nijedna nije bila zavisnija od Engleske, dok je prije, za vrijeme Luja Filipa, »National« živio od svakodnevnog parafraziranja Katonova: Carthaginem esse delendam;[62] nijedna vlada nije bila servilnija prema Svetoj alijansi, dok je prije »National« od jednog Gizoa tražio da raskine Bečke ugovore. Ironija istorije učinila je Bastidea, bivšeg urednika vanjskopolitičke rubrike »Nationala«, ministrom vanjskih poslova Francuske zato da svaki svoj članak demantira svakom svojom depešom.

Jedan trenutak su armija i seljaštvo vjerovali da su s vojnom diktaturom ujedno stavljeni na dnevni red Francuske vanjski rat i »gloire.[63] Ali Kavenjak nije bio oličenje

[62] Kartagu treba razoriti. *Prev.*
[63] Slava. *Prev.*

diktature sablje nad buržoaskim društvom; to je bila diktatura buržoazije pomoću sablje. Vojnik je sad bio potreban samo kao žandarm. Kavenjak je pod strogim crtama antičko-republikanske rezignacije krio mlaku pokornost ponižavajućim uslovima svoje građanske službe. L'argent n'a pas de maître! Novac nema gospodara! Kavenjak i uopće Ustavotvorna skupština idealizirali su tu staru devizu trećeg staleža prevevši je na politički jezik: buržoazija nema kralja, pravi oblik njene vladavine je republika.

Izraditi taj *oblik,* pripremiti republikanski *ustav,* u tome se sastojao »veliki organski rad« ustavotvorne Nacionalne skupštine. Prekrštavanje kršćanskog kalendara u republikanski, svetog Bartolomeja u svetog Robespjera, isto tako malo mijenja kišu i vjetrove koliko je taj ustav izmijenio ili treba da izmijeni buržoasko društvo. Gdje je išla dalje od *promjene kostima,* ona je naprosto unosila u protokol već *postojeće* činjenice. Tako je svečano registrirala činjenicu da postoji republika, činjenicu da postoji opće pravo glasa, činjenicu da postoji jedna jedina suverena Nacionalna skupština umjesto dvaju ograničenih ustavnih domova. Tako je registrirala i ozakonila činjenicu da postoji Kavenjakova diktatura, zamijenivši stacionarno, neodgovorno nasljedno kraljevstvo ambulantnim odgovornim izbornim kraljevstvom — četvorogodišnjim predsjedništvom. Tako je podigla na stepen ustavnog zakona i činjenicu da postoje izvanredna ovlaštenja koja je Nacionalna skupština, u interesu vlastite sigurnosti, poslije užasa 15. maja i 25. juna iz opreznosti dala svom predsjedniku. Sve ostalo u ustavu bila je stvar terminologije. S mehanizma stare monarhije zderane su rojalističke etikete i nalijepljene republikanske. Marast, bivši glavni urednik »Nationala«, sada glavni urednik ustava, riješio je taj akademski zadatak ne bez talenta.

Ustavotvorna skupština ličila je na onog čileanskog činovnika koji je htio da tačnije regulira odnose zemljišnog vlasništva katastarskim mjerenjem u trenutku kad je podzemna tutnjava već nagovijestila vulkansku erupciju koja će odnijeti i samo tlo na kome je stajao. Dok je ona u teoriji tačno odmjeravala oblike u kojima se vlast buržoazije imala izraziti republikanski, u stvarnosti se ta vlast odra-

žavala samo ukidanjem svih formula, silom sans phrase,[64] *opsadnim stanjem.* Dva dana prije nego što je počela da izrađuje ustav ona je objavila produženje opsadnog stanja. Ranije su se ustavi radili i usvajali kad je proces društvenog preobražaja dospio do mrtve tačke, kad su se novostvoreni klasni odnosi učvrstili i kad su zaraćene frakcije vladajuće klase pribjegle kompromisu koji im je dozvoljavao da nastave borbu između sebe a da u isto vrijeme isključe iz te borbe zamorenu narodnu masu. Ovaj ustav, naprotiv, nije sankcionirao nikakvu društvenu revoluciju; on je sankcionirao trenutnu pobjedu starog društva nad revolucijom.

U prvom nacrtu ustava,[65] izrađenom prije junskih dana, nalazilo se još *»droit au travail«*, pravo na rad, prva nezgrapna formula u kojoj se rezimiraju revolucionarni zahtjevi proletarijata. Ona je pretvorena u *»droit à l'assistance«*, u pravo na javnu potporu, a koja moderna država ne hrani u jednom ili drugom obliku svoje paupere? Pravo na rad je u buržoaskom smislu besmislica, jadna, pobožna želja, ali iza prava na rad stoji vlast nad kapitalom, iza vlasti nad kapitalom — prisvajanje sredstava za proizvodnju, njihovo potčinjavanje udruženoj radničkoj klasi, dakle ukidanje najamnog rada, kapitala i njihovog međusobnog odnosa. Iza *»prava na rad«* stajao je junski ustanak. Ustavotvorna skupština, koja je revolucionarni proletarijat faktično stavila hors la loi, izvan zakona, principijelno je morala izbaciti *njegovu* formulu iz ustava, tog zakona nad zakonima, baciti anatemu na »pravo na rad«. Ali ona se nije zaustavila na tome. Kao što je Platon iz svoje republike prognao pjesnike, ona je iz svoje republike prognala za vječna vremena — *progresivni porez.* A progresivni porez nije samo buržoaska mjera izvodljiva u okviru postojećih produkcionih odnosa u većim ili manjim razmjerima; on je bio jedino sredstvo da se srednji slojevi buržoaskog društva vežu za »čestitu« republiku, da se smanji državni dug, da se antirepublikanska većina buržoazije drži u šahu.

---

[64] Bez uljepšavanja. *Prev.*

[65] Prvi nacrt ustava podnesen je Nacionalnoj skupštini 19. juna 1848. *Prev.*

U pitanju concordats à l'amiable trobojni republikanci faktično su žrtvovali sitnu buržoaziju krupnoj. Od izolirane činjenice učinili su princip, zakonski zabranjujući progresivni porez. Oni su buržoasku reformu stavili u isti red s proleterskom revolucijom. A koja je onda klasa ostala uporište njihove republike? Krupna buržoazija. A njena većina bila je antirepublikanska. Ako je iskoristila republikance »Nationala« da ponovo učvrsti stare ekonomske odnose, ona se, s druge strane, spremala da ponovo učvršćene društvene odnose iskoristi za uspostavljanje političkih oblika koji tim odnosima odgovaraju. Već početkom oktobra Kavenjak je bio primoran da Difora i Vivijena, bivše ministre Luja Filipa, učini ministrima republike, ma koliko da su bjesnjeli i praskali bezglavi puritanci iz njegove vlastite partije.

Dok je trobojni ustav odbacio s jedne strane svaki kompromis sa sitnom buržoazijom i nije umio da veže ma i jedan novi element društva za novi državni oblik, s druge strane se, naprotiv, požurio da jednom tijelu u kojem je stara država imala svoje najzagriženije i najfanatičnije branioce vrati tradicionalnu neprikosnovenost. On je *stalnost sudaca*, koju je privremena vlada dovela u pitanje, učinio ustavnim zakonom. *Jedan* kralj kojega je zbacio, masovno je uskrsao u tim nesmjenljivim inkvizitorima zakonitosti.

Francuska štampa je analizirala s mnogo strana protivrječnosti ustava gospodina Marasta, na primjer uporedno postojanje dvaju suverena — Nacionalne skupštine i predsjednika, itd. itd.

Ali osnovna protivrječnost tog ustava sastojala se u ovom: općim pravom glasa on daje političku moć onim klasama čije je društveno ropstvo imao da ovjekovječi — proletarijatu, seljaštvu i sitnoj buržoaziji. A klasi čiju staru društvenu moc sankcionira, buržoaziji, on oduzima političke garancije te moći. Njenu političku vlast on stavlja u demokratske uslove, koji svakog trenutka pomažu neprijateljskim klasama da dođu do pobjede i da dovode u pitanje temelje samog buržoaskog društva. On zahtijeva od jednih da od političkog oslobođenja ne napreduju k socijalnom, a od drugih da se od socijalne restauracije ne vraćaju na političku.

Te protivrječnosti malo su zabranjivale buržoaske republikance. U istoj mjeri u kojoj su prestali da budu *neophodni*, a neophodni su bili samo kao avangarda starog društva protiv revolucionarnog proletarijata, oni su se, u toku nekoliko nedjelja poslije svoje pobjede, srozali sa položaja *stranke* na položaj *koterije*. I na ustav oni su gledali kao na veliku *intrigu*. On je prije svega imao da konstituira vlast koterije. Predsjednik republike trebalo je da bude Kavenjak u produženju svoje uloge, a Zakonodavna Skupština — produžena ustavotvorna Skupština. Oni su se nadali da će političku moć narodnih masa uspjeti da svedu na fiktivnu moć, a s tom fiktivnom moći operirati tako da većinu buržoazije stalno stavljaju pred dilemu junskih dana: *carstvo »Nationala«* ili *carstvo anarhije*.

Izrada ustava, započeta 4. septembra, bila je završena 23. oktobra. 2. septembra Ustavotvorna skupština je odlučila da se ne raspušta dok ne donese organske zakone, zakone koji dopunjuju ustav. I pored toga ona se odlučila da već 10. decembra, mnogo prije nego što je kružni tok njenog djelovanja bio zatvoren, uvede u život svoje rođeno čedo — predsjednika republike. Toliko je bila sigurna da će u tom homunkulusu ustava pozdraviti sina svoje matere. Iz opreznosti bilo je predviđeno da u slučaju ako nijedan kandidat ne dobije 2 milijuna glasova izbor prelazi od nacije na Ustavotvornu skupštinu.

Uzaludne mjere opreza! Prvi dan ostvarivanja ustava bio je posljednji dan vlasti Ustavotvorne skupštine. Na dnu izborne žare ležala je njena smrtna presuda. Ona je tražila »sina svoje matere«, a našla je »sinovca svog strica«, Saul Kavenjak dobio je milijun glasova, a David Napoleon šest milijuna. Saul Kavenjak[66] bio je šestostruko tučen.

10. decembra 1848. bio je dan *seljačkog ustanka*. Tek od tog dana počinje Februar za francuske seljake. Simbol koji je izražavao njihov ulazak u revolucionarni pokret, simbol nezgrapno lukav, lupeški naivan, budalasto uzvišen, sračunato praznovjerje, patetična burleska, genijalno besmislen

---

[66] Prema biblijskoj legendi je Saul, prvi kralj Izraela, pobijedio u borbi s Filistejcima tisuću neprijatelja, a njegov štitonoša David deset tisuća. Poslije Saulove smrti kraljem je postao David. *Prev.*

anahronizam, svjetskoistorijska lakrdija, nerješiv hijeroglif za razum civiliziranih, — taj simbol je očigledno imao fizionomiju klase koja u okviru civilizacije predstavlja barbarstvo. Republika se seljacima predstavila s *poreskim egzekutorom*, a seljaci su se republici predstavili s *carem*. Napoleon je bio jedini čovjek koji je potpuno predstavljao interese i fantaziju nove seljačke klase stvorene 1789. Ispisavši njegovo ime na pročelju republike, ona je objavila rat stranim državama, a zemlji — ostvarivanje svoga klasnog interesa. Napoleon za seljake nije bio ličnost, nego program. Sa zastavama, s pjesmom i svirkom išli su oni na borilišta, kličući: »Plus d'impôts, à bas les riches, à bas la république, vive l'Empereur!« — »Dolje porezi, dolje bogataši, dolje republika, živio car!« Iza cara skrivao se seljački rat. Republika protiv koje su glasali — bila je *republika bogataša*.

10. decembra bio je coup d'etat[67] seljaka koji je srušio postojeću vladu. I od tog dana kad su oni Francuskoj oduzeli jednu vladu i dali drugu, njihov pogled bio je netremice upravljen na Pariz. Pošto su za jedan trenutak bili aktivni junaci revolucionarne drame, oni nisu više mogli da budu potisnuti u pozadinu, na neaktivnu, bezvoljnu ulogu kora.

Ostale klase pridonijele su tome da izborna pobjeda seljaka bude potpuna. Izbor Napoleona bio je za *proletarijat* smjenjivanje Kavenjaka, rušenje ustavotvorne Skupštine, likvidiranje buržoaskog republikanizma, poništenje junske pobjede. Za sitnu buržoaziju Napoleon je bio vladavina dužnika nad vjerovnikom. Za većinu *krupne buržoazije* izbor Napoleona bio je otvoren raskid sa frakcijom kojom se ona trenutno morala poslužiti protiv revolucije, ali koja je za nju postala nepodnošljiva čim je ta frakcija htjela da trenutnu situaciju učvrsti kao ustavnu situaciju. Napoleon mjesto Kavenjaka — to je za većinu krupne buržoazije značilo monarhiju mjesto republike, početak rojalističke restauracije, sramežljivo nagovještavanje Orleana, ljiljana skrivenog među ljubičicama.[68] Najzad, *armija* je glasajući za Napoleona glasala protiv Mobilne garde, protiv idile mira, za rat.

---

[67] Državni udar. *Prev.*

[68] *Ljiljan* — amblem u grbu burbonske monarhije, *ljubičica* — amblem bonapartista. *Prev.*

Na taj način dogodilo se, kako je rekla »Neue Rheinische Zeitung«, da je najogorčeniji čovjek Francuske dobio najsvestranije značenje.[69] Baš zato što nije bio ništa, mogao je značiti sve, samo ne samoga sebe. Ali ma koliko bio različit smisao Napoleonovog imena u ustima raznih klasa, svaka je s tim imenom pisala na izborni listić: »Dolje partija »Nationala«, dolje Kavenjak, dolje Ustavotvorna skupština, dolje buržoaska republika!« Ministar Difer izjavio je otvoreno u Ustavotvornoj skupštini »10. decembar je drugi 24. februar«.

Sitna buržoazija i proletarijat glasali su en bloc[70] *za* Napoleona, da bi time glasali *protiv* Kavenjaka i da bi spajanjem svojih glasova oduzeli Konstituanti mogućnost konačne odluke. Ipak, najnapredniji dio i jedne i druge klase istakao je svoje vlastite kandidate. Napoleon je bio *zajedničko ime* svih stranaka koje su se ujedinile protiv buržoaske republike, *Ledri-Rolen* i *Raspaj* bili su *vlastita imena*, prvi — demokratske sitne buržoazije, drugi — revolucionarnog proletarijata. Glasovi za Raspaja — proleteri i njihove socijalističke vođe su to glasno izjavljivali — imali su da budu samo demonstracija, masovan protest protiv predsjedništva uopće, tj. protiv samog ustava, a ujedno glasovi protiv Ledri-Rolena, prvi akt kojim se proletarijat kao samostalna politička partija odrekao demokratske partije. Naprotiv, ova partija — demokratska sitna buržoazija i njen parlamentarni predstavnik, Montanja, tretirali su kandidaturu Ledri-Rolena sa svom ozbiljnošću s kojom imaju svečanu naviku da obmanjuju sami sebe. Uostalom, to je bio njen posljednji pokušaj da kao samostalna partija istupi prema proletarijatu. 10. decembra bila je poražena ne samo partija republikanske buržoazije nego i demokratska sitna buržoazija i njena Montanja.

Francuska je sad pored Montanje imala *Napoleona* — dokaz da su oboje bili samo mrtve karikature stvarnih veličina čija su imena nosili. Luj Napoleon sa carskim šeši-

[69] Marks aludira na vijest poslanu iz Pariza 18. decembra 1848, a objavljenu pod dopisničkim znakom Ferdinanda Volfa u »Neue Rheinische Zeitung« od 21. decembra 1848, br. 174. *Prev.*

[70] U masi. *Prev.*

rom i orlom bio je isto tako bijedna parodija staroga Napoleona kao što je Montanja sa svojim frazama pozajmljenim od 1793. i svojim demagoškim pozama bila parodija stare Montanje. Tako je tradicionalno praznovjerje u 1793. bilo izbrisano u isto vrijeme sa tradicionalnim praznovjerjem u Napoleona. Revolucija je postala revolucijom tek kad je dobila svoje *vlastito, originalno* ime, a to je mogla da dobije tek kad je moderna revolucionarna klasa, industrijski proletarijat, stupila na njeno čelo kao dominantna snaga. Može se reći da je 10. decembra prenerazio i zbunio Montanju, jer je klasičnu analogiju sa starom revolucijom smijući se prekinuo grubom seljačkom šalom.

20. decembra Kavenjak je odstupio a Ustavotvorna skupština proglasila Luja Napoleona za predsjednika republike. 19. decembra, posljednjeg dana svoje samovlade, ona je odbacila predlog o amnestiji junskih ustanika. Poništiti dekret od 27. juna kojim je 15.000 ustanika bez sudske presude osudila na deportaciju, nije li to značilo odreći se same junske bitke?

Odijon Baro, posljednji ministar Luja Filipa, postao je prvi ministar Luja Napoleona. Kao što Luj Napoleon nije početak svoje vladavine računao od 10. decembra, nego od jednog senatus consultuma[71] iz 1804, tako je našao i ministra predsjednika koji svoje ministrovanje nije računao od 20. decembra, nego od kraljevskog dekreta od 24. februara. Kao legitimni nasljednik Luja Filipa, Luj Napoleon je ublažio promjenu režima time što je zadržao staru vladu, koja uz to nije imala vremena da se istroši jer nije imala vremena da se pojavi.

Vođe rojalističkih frakcija buržoazije savjetovali su mu taj izbor. Šef stare dinastičke opozicije, koji je nesvjesno poslužio kao prelaz k republikancima »Nationala«, bio je još podesniji da potpuno svjesno posluži kao prelaz od buržoaske republike k monarhiji.

Odijon Baro je bio vođa jedne strane opozicione partije koja se, boreći se uvijek bezuspješno za ministarski portfelj, još nije bila istrošila. Revolucija je na vrhove države brzo izbacivala jednu za drugom sve stare opozicione partije, da

[71] Odluke Senata. *Prev.*

bi one same, ne samo na djelu nego i na riječima, porekle, povukle svoje ranije riječi i da bi ih narod na kraju krajeva sve skupa bacio, kao odvratno smeće, na bunjište istorije. Nijedan stupanj otpadništva nije minuo tog Baroa, to otjelovljenje buržoaskog liberalizma, koji je punih osamnaest godina sakrivao podlost i prazninu svog duha pod važnim držanjem svog tijela.[72] Kad bi i njega samog u pojedinim momentima uplašio suviše oštar kontrast između drača sadašnjice i lovorika prošlosti, dovoljan je bio *jedan* pogled u ogledalo da mu vrati ministarsku prisebnost i ljudsku samodopadljivost. On je vidio u ogledalu Gizoa, kome je uvijek zavidio, koji ga je uvijek nadvisivao, Gizoa glavom, ali Gizoa s olimpijskim čelom Odijonovim. On na sebi nije vidio samo jedno — Midine uši.[73]

Baro od 24. februara ispoljio se tek u Barou od 20. decembra. Njemu, orleanistu i volterovcu, pridružio se kao ministar prosvjete i vjere — legitimist i jezuit Falu.

Nekoliko dana kasnije je ministarstvo unutrašnjih poslova predano Leonu Fošeu, maltuzijancu. Pravo, religija, politička ekonomija! Sve ovo je sadržavala Baroova vlada, koja je uz to sjedinjavala legitimiste i orleaniste. Nedostajao je samo bonapartist. Bonaparte je još krio svoje pretenzije na ulogu Napoleona, jer *Suluk* još nije igrao Tusen-Luvertira.[74]

Stranka »Nationala« odmah je uklonjena sa svih viših položaja na kojima se bila ugnijezdila. Policijska prefektura, direkcija pošta, javno tužilaštvo, pariska općina, — sve je popunjeno starim kreaturama monarhije. Šangarnije, legi-

---

72 Parafrazirani citat iz romana Lorensa Sterna »The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman«, knjiga I, glava 11. *Prev.*

73 *Midine uši* — magareće uši kojima je, po antičkom predanju, Apolo obdario frigijskog kralja Midu. *Prev.*

74 *Suluk Fosten*, predsjednik republike Haiti, proglasio se 26. augusta 1849. carem Faustinom I. Pročuo se svojom okrutnošću, neznanjem i taštinom. Antibonapartistička štampa nazivala je tim imenom Luja Bonaparta.

Tusen-Luvertir — vođa revolucionarnog pokreta Crnaca na otoku Haiti za vrijeme francuske buržoaske revolucije potkraj XVIII stoljeća. Pokret je bio uperen protiv vladavine Engleza i Španjolaca. *Prev.*

timist, preuzeo je zajedničku vrhovnu komandu nad Nacionalnom gardom senskog departmana, Mobilnom gardom i linijskim trupama prve armije; Bižo, orleanist, postavljen je za vrhovnog komandanta alpinske armije. Pod vladom Baroa to smjenjivanje činovnika nije prestajalo. Prvi akt njegove vlade bila je restauracija stare rojalističke administracije. U tren oka promijenila se službena scena — kulise, kostimi, jezik, glumci, figuranti, statisti, šaptači, položaj stranaka, motivi drame, sadržaj sukoba, cjelokupna situacija. Samo prepotopna Konstituanta nalazila se još na svome mjestu. Ali od momenta kad je Nacionalna skupština instalirala Bonaparta, Bonaparte Baroa, Baro Šangarnijea, Francuska je iz perioda konstituiranja republike ušla u period konstituirane republike. A čemu Konstituanta u konstituiranoj republici? Pošto je zemlja bila stvorena, njenom tvorcu nije ostalo drugo nego da pobjegne na nebo. Ustavotvorna skupština je odlučila da ne ide za njegovim primjerom, Nacionalna skupština bila je posljednje utočište stranke buržoaskih republikanaca. Kad su joj otete sve poluge izvršne vlasti, zar joj nije ostala ustavotvorna svemoć? Njena je prva misao bila da po svaku cijenu očuva suvereno mjesto koje je držala i da odatle ponovo osvoji izgubljeni teren. Potrebno je samo srušiti vladu Baroa i zamijeniti je vladom »Nationala«, i rojalistički personal morat će odmah da se čisti iz zgrada administracije, a trobojni personal će se trijumfalno vratiti u njih. Nacionalna skupština je odlučila da sruši vladu, a sama vlada pružila je takvu priliku za napad da Konstituanta bolju nije mogla ni zamisliti.

Sjetimo se da je Luj Bonaparte značio za seljake: više nikakva poreza! Šest dana sjedio je on na predsjedničkoj stolici, a sedmi dan, 27. decembra, njegova vlada predložila je da se *zadrži porez na sô* koji je jednim dekretom privremene vlade bio ukinut. Porez na sô dijeli s porezom na vino privilegij da bude grešni jarac starog francuskog finansijskog sistema, naročito u očima seoskog stanovništva. Izabraniku seljakâ nije Baroova vlada mogla staviti u usta jetkiji epigram na svoje birače nego riječi: »*Vraćanje poreza na sô!*« S porezom na sô izgubio je Bonaparte svoju revolucionarnu sô, — Napoleon seljačkog ustanka rasplinuo se kao priviđenje i ostala je samo velika nepoznanica rojalističke

buržoaske intrige. Baroova vlada nije taj netaktički akt grubog razbijanja iluzija nenamjerno učinila prvim aktom predsjednikove vlasti.

Konstituanta je, sa svoje strane, željno iskoristila dvostruku priliku — da obori vladu i da istupi protiv izabranika seljakâ u ulozi zastupnika seljačkih interesa. Ona je odbacila predlog ministra finansija, smanjila porez na sô na jednu trećinu njegovog ranijeg iznosa, povećala na taj način za 60 milijuna državni deficit od 560 milijuna i poslije tog *votuma nepovjerenja* spokojno čekala ostavku vlade. Toliko je ona malo shvaćala novi svijet oko sebe i svoj vlastiti promijenjeni položaj. Iza vlade stajao je predsjednik, a iza predsjednika stajalo je šest milijuna koji su u izbornu kutiju spustili isto toliko votuma nepovjerenja Konstituanti. Konstituanta je uzvratila naciji votum nepovjerenja. Smiješna razmjena! Ona je zaboravljala da su njeni glasovi izgubili prinudni kurs. Odbijanje poreza na sô samo je ubrzalo odluku Bonaparta i njegove vlade »*da svrše*« s Ustavotvornom skupštinom. Počeo je onaj dugi dvoboj koji ispunjava cijelu drugu polovinu života Konstituante. *29. januara, 21. marta, 8. maja* — to su journées, veliki dani te krize, preteče *13. juna*.

Francuzi, na primjer Luj Blan, shvatili su 29. januara kao ispoljavanje jedne ustavne protivrječnosti, protivrječnosti između suverene, neraspustive Nacionalne skupštine, ponikle iz općeg prava glasa, i predsjednika koji je njoj odgovoran na papiru, ali koji je u stvari ne samo kao i ona sankcioniran općim pravom glasa, ujedinjujući uz to u svojoj ličnosti sve glasove koji se dijele i stostruko cjepkaju na pojedine članove Nacionalne skupštine, nego i potpuno raspolaže cjelokupnom izvršnom vlašću, nad kojom Nacionalna skupština lebdi samo kao moralna sila. Ovo tumačenje 29. januara ne razlikuje jezik borbe na parlamentarnoj tribini, u štampi, u klubovima, od stvarnog sadržaja te borbe. Luj Bonaparte nasuprot ustavotvornoj Nacionalnoj skupštini — to nije bila jedna strana ustavne vlasti nasuprot drugoj, to nije bila izvršna vlast nasuprot zakonodavnoj, to je bila sama konstituirana buržoaska republika nasuprot oruđima svog konstituiranja, nasuprot častoljubivim intrigama i ideološkim zahtjevima revolucionarne frakcije buržoazije

koja ju je osnovala i koja je sad na svoje zaprepaštenje vidjela da njena konstituirana republika izgleda kao restaurirana monarhija pa je htjela da silom produži period konstituiranja, s njegovim uslovima, njegovim iluzijama, njegovim jezikom i njegovim ličnostima, i da spriječi zrelu buržoasku republiku da istupi u svom potpuno završenom i specifičnom obliku. Kao što je ustavotvorna Nacionalna skupština bila predstavnik Kavenjaka koji je pao nazad u njenu sredinu, tako je Bonaparte bio predstavnik zakonodavne Nacionalne skupštine koja se još nije bila odvojila od njega, tj. Nacionalne skupštine konstituirane buržoaske republike.

Izbor Bonapartov mogao se protumačiti tek pošto su na mjesto *jednog* imena bila stavljena njegova mnogostrana značenja, tek pošto se taj izbor ponovio na izborima za novu Nacionalnu skupštinu. 10. decembar poništio je mandat stare Nacionalne skupštine. 29. januara nisu se, prema tome, sukobili predsjednik i Nacionalna skupština *jedne* iste republike, nego Nacionalna skupština republike u nastajanju i predsjednik već nastale republike, dvije vlasti koje su otjelovljavale potpuno različite periode životnog procesa republike. Na jednoj strani stajala je mala republikanska frakcija buržoazije koja je jedino mogla proklamirati republiku, oteti je revolucionarnom proletarijatu uličnom borbom i terorom i u ustavu dati njene idealne osnove, a na drugoj strani čitava rojalistička masa buržoazije koja je jedino mogla vladati u toj konstituiranoj buržoaskoj republici, skinuti s te konstitucije njen ideološki ukras i ostvariti nužne uslove za podjarmljivanje proletarijata svojim zakonodavstvom i svojom upravom.

Oluja koja je udarila 29. januara skupljala je svoje elemente u toku cijelog mjeseca januara. Ustavotvorna Skupština htjela je svojim votumom nepovjerenja natjerati Baroovu vladu da podnese ostavku. Baroova vlada je, međutim, predložila Ustavotvornoj skupštini da izglasa samoj sebi definitivni votum nepovjerenja, da se osudi na samoubojstvo da dekretira svoje *vlastito raspuštanje*. Rato, jedan od najopskurnijih poslanika, predložio je to 6. januara, po naređenju vlade, Ustavotvornoj skupštini, onoj istoj Ustavotvornoj skupštini koja je još u augustu bila donijela odluku

da se ne raspušta dok ne donese čitav niz organskih zakona, zakona koji dopunjuju ustav. Predstavnik vlade Fuld izjavio joj je bez okolišenja da je njeno raspuštanje potrebno »*radi uspostavljanja poremećenog kredita*«. I zar ona nije narušavala kredit produžujući provizorij i sa Baroom dovodeći ponovo u pitanje Bonaparta, a s Bonapartom konstituiranu republiku! Baro, olimpijac, pretvorio se u bijesnog Rolanda pri pomisli da će poslije uživanja od jedva dvije nedjelje izgubiti predsjedničko mjesto u vladi kojega se najzad dočepao i koje su mu republikanci jednom već bili odgodili za jedan decenij, tj. za deset mjeseci, pa je tu bijednu Skupštinu tiranizirao gore nego tiranin. Njegove najblaže riječi bile su: »S njom nema nikakve budućnosti«. I stvarno, ona je predstavljala samo još prošlost. »Ona je nesposobna«, dodavao bi on ironično, »da republiku okruži institucijama koje su potrebne za njeno učvršćenje.« I zaista, s isključivim antagonizmom Skupštine prema proletarijatu bila je slomljena i njena buržoaska energija, a s njenim antagonizmom prema rojalistima ponovo je oživio njen republikanski patos. Tako je ona bila dvostruko nesposobna da odgovarajućim institucijama učvrsti buržoasku republiku, koju više nije shvaćala.

S Ratoovim predlogom vlada je u isti mah izazvala *buru peticija* u cijeloj zemlji; iz svih kutova Francuske danomice su letjele u glavu Konstituanti čitave bale billets-doux[75] u kojima se od nje, više ili manje kategorički, tražilo da se *raspusti* i napravi svoju oporuku. Konstituanta, sa svoje strane, organizirala je kontrapeticije u kojima se od nje tražilo da ostane u životu. Izborna borba između Bonaparta i Kavenjaka ponovila se kao borba peticijama za i protiv raspuštanja Nacionalne skupštine. Peticije su imale da budu naknadni komentari 10. decembra. Čitav januar trajala je ta agitacija.

U sukobu između Konstituante i predsjednika, Konstituanta se nije mogla pozivati na to da je ponikla iz izbora na osnovi općeg prava glasa, jer se protiv nje apeliralo na opće pravo glasa. Ona se nije mogla oslanjati ni na kakvu regularnu vlast, jer se radilo o borbi protiv legalne vlasti.

---

[75] Ljubavnih pisama. *Prev.*

Ona nije mogla oboriti vladu votumima nepovjerenja, kao što je ponovo pokušala 6. i 26. januara, jer vlada nije ni tražila njeno povjerenje. Njoj je ostala samo *jedna* mogućnost — mogućnost *ustanka*. Borbene snage ustanka bile su: *republikanski dio Nacionalne garde, Mobilna garda* i centri revolucionarnog proletarijata, *klubovi*. Mobilna garda, junak junskih dana, predstavljala je u decembru organiziranu borbenu snagu republikanske buržoaske frakcije, kao što su *nacionalne radionice* prije juna predstavljale organiziranu borbenu snagu revolucionarnog proletarijata. Kao što je Izvršna komisija Konstituante uperila svoj brutalni napad na nacionalne radionice kad je morala da učini kraj zahtjevima proletarijata koji su joj postali nepodnošljivi, tako je Bonapartova vlada uperila svoj napad na Mobilnu gardu kad je morala učiniti kraj zahtjevima republikanske frakcije buržoazije koji su joj postali nepodnošljivi. Ona je naredila da se *Mobilna garda raspusti*. Jedna polovica je otpuštena i bačena na ulicu, druga je dobila umjesto demokratske organizacije monarhističku, a njena plaća snižena je na običnu plaću linijskih trupa. Mobilna garda našla se u položaju junskih ustanika, i štampa je svakodnevno donosila *javne ispovijesti* u kojima je Mobilna garda priznavala svoju krivicu od mjeseca juna i preklinjala proletarijat da joj oprosti.

A klubovi? Od momenta kad je ustavotvorna Skupština sa Baroom dovela u pitanje predsjednika, s predsjednikom konstituiranu buržoasku republiku, a s konstituiranom buržoaskom republikom — buržoasku republiku uopće, oko klubova su se nužno okupili svi konstitutivni elementi februarske republike, sve stranke koje su htjele da preokrenu postojeću republiku i da je, nasilnim procesom razvijanja unazad, preobraze u republiku svojih klasnih interesa i principa. Ono što se zbilo — kao da se i nije zbilo, kristalizacije revolucionarnog kretanja postale su opet tekuće, republika oko koje se vodila borba bila je opet ona neodređena republika februarskih dana čije je određivanje svaka partija zadržavala za sebe. Partije su u jednom trenutku ponovo zauzele svoje stare februarske pozicije, ali bez februarskih iluzija. Trobojni republikanci »Nationala« opet su se oslanjali na demokratske republikance oko »Réforme« gurali ih kao avangardu u prvi plan parlamentarne borbe. Demokrat-

ski republikanci oslanjali su se opet na socijalističke republikance — 27. januara je javnim proglasom bilo objavljeno njihovo izmirenje i ujedinjenje — i u klubovima pripremali sebi svoju ustaničku pozadinu. Vladina štampa je s pravom tretirala trobojne republikance »Nationala« kao uskrsle ustanike juna. Da bi se održali na čelu buržoaske republike, oni su doveli u pitanje samu buržoasku republiku. 26. januara ministar Foše predložio je zakon o pravu udruživanja, čiji je prvi paragraf glasio: »*Klubovi su zabranjeni*«. On je zatražio da se taj zakonski predlog kao hitan stavi odmah na diskusiju. Konstituanta je odbacila predlog o hitnosti, a 27. januara je Ledri-Rolen podnio predlog, sa 230 potpisa, da se vlada stavi pod optužbu zbog povrede ustava. Stavljanje vlade pod optužbu u momentu kad je takav akt predstavljao netaktično ispoljavanje nemoći suca, naime skupštinske većine, ili nemoćni protest tužioca protiv te same većine, to je bio velik revolucionarni adut koji je ta epigonska Montanja odsad izigravala prilikom svake kulminacije krize. Jadna Montanja, pridavljena težinom svog vlastitog imena!

Blanki, Barbes, Raspaj i drugi pokušali su 15. maja da rastjeraju ustavotvornu Skupštinu prodrijevši na čelu pariskog proletarijata u njenu dvoranu za sjednice. Baro je toj istoj Skupštini pripremao moralni 15. maja, namjeravajući da joj naredi da se sama raspusti i zatvori svoju dvoranu za sjednice. Ta ista Skupština bila je povjerila Barou istragu protiv majskih optuženika; sad, u ovom momentu, kad je on protiv nje istupao kao rojalistički Blanki, kad je ona protiv njega tražila saveznike u klubovima, u revolucionarnim proleterima iz Blankijeve partije, u tom momentu počeo je nemilosrdni Baro da je muči prijedlogom da majske uhapšenike izuzme od porotnih sudova i da ih preda vrhovnom sudu, haute-cour, koji je izmislila partija »Nationala«. Interesantno kako je strah za ministarskim portfeljom mogao da izbije iz glave jednog Baroa iskre duhovitosti dostojne jednog Bomaršea! Poslije dugog kolebanja, Nacionalna skupština je prihvatila njegov predlog. U odnosu prema majskim ustanicima ona je ponovo dobila svoj normalni karakter.

Ako su predsjednik i ministri gurali Konstituantu na put ustanka, Konstituanta je gurala predsjednika i ministre na put državnog udara, jer oni nisu imali zakonskog sredstva da je raspuste. Ali Konstituanta je bila mati ustava, a ustav mati predsjednika. Državnim udarom predsjednik je cijepao ustav i brisao svoj republikanski pravni osnov. Njemu je u tom slučaju ostajalo da istakne svoj carski pravni osnov, ali carski pravni osnov izazivao je orleanistički, a jedan i drugi blijedjeli su pred legitimističkim pravnim osnovom. Pad legalne republike mogao je samo izdići njen krajnji antipod, legitimističku monarhiju, i to u momentu kad je orleanistička partija predstavljala samo još pobijeđenog od Februara, a Bonaparte samo još pobjednika od 10. decembra, kad su oboje mogli da suprotstave republikanskoj uzurpaciji samo svoje tako isto uzurpirane monarhističke pravne naslove. Legitimisti su bili svjesni da je momenat za njih povoljan i kovali su zavjeru usred bijela dana. Oni su se mogli nadati da će u generalu Šangarnijeu naći svog *Monka*. Dolazak *bijele monarhije* bio je isto tako otvoreno najavljivan u njihovim klubovima kao što je u proleterskim klubovima otvoreno najavljivan dolazak *crvene republike*.

Jedna uspješno ugušena pobuna riješila bi vladu svih teškoća. »Zakonitost nas ubija!« uzviknuo je Odijon Baro. Jedna pobuna pružila bi mogućnost da se, pod izlikom salut public,[76] raspusti Konstituanta i povrijedi ustav radi samog ustava. Brutalni istup Odijona Baroa u Nacionalnoj skupštini, predlog da se raspuste klubovi, bučno smjenjivanje pedeset trobojnih prefekata i njihovo zamjenjivanje rojalistima, raspuštanje Mobilne garde, Šangarnijeovo maltretiranje njenih šefova, vraćanje katedre profesoru Lerminijeu koji je još pod Gizoom bio neprihvatljiv, toleriranje legitimističke razmetljivosti, — sve je to bilo izazivanje pobune. Ali pobuna se nije odazivala. Ona je očekivala signal od Konstituante, a ne od vlade.

Najzad je došao 29. januara, dan kad je trebalo da se odlučuje o prijedlogu Matja (de la Drom) o bezuvjetnom odbacivanju predloga koji je podnio Rato. Legitimisti, orleanisti, bonapartisti, Mobilna garda, Montanja, klubovi —

76 Javnog spasa. *Prev.*

svi su konspirirali toga dana, konspirirali isto toliko protiv tobožnjeg neprijatelja koliko i protiv tobožnjeg saveznika. Bonaparte je na konju vršio smotru jednog dijela trupa na Place de la Concorde, Šangarnije je glumio vršeći efektne strategijske manevre, a Konstituanta je zatekla svoju zgradu za zasjedanja posjednutu vojskom. Ona, središte svih nada koje su se tu ukrštale, svih strahovanja, očekivanja, vrenja, zategnutosti, zavjera, ta lavovski hrabra Skupština nije se ni jednog trenutka pokolebala kad je bliže nego ikad stupila pred lice svjetskog duha. Ona je bila nalik na onog borca koji se ne samo bojao da upotrebi svoje oružje nego se smatrao obaveznim da sačuva nedirnuto i oružje svog protivnika. S preziranjem smrti potpisala je svoju smrtnu presudu i odbacila bezuvjetno odbacivanje Ratoova predloga. Našavši se i sama u opsadnom stanju, ona je postavila granice svojoj ustavotvornoj djelatnosti, čiji je nužni okvir bilo opsadno stanje Pariza. Ona se osvetila, na način dostojan sebe, time što je sutradan odredila anketu o strahu koji joj je vlada zadala 29. januara. Montanja je pokazala nedostatak revolucionarne energije i političkog razuma dopustivši da je stranka »Nationala« iskoristi kao začetnika u toj velikoj komediji intrige. Stranka »Nationala« je posljednji put pokušala da u konstituiranoj republici zadrži monopol vlasti koji je imala za vrijeme nastajanja buržoaske republike. Pretrpjela je neuspjeh.

Ako se u januarskoj krizi radilo o egzistenciji Konstituante, u krizi od 21. marta radilo se o egzistenciji ustava; tamo o personalu stranke »Nationala«, ovdje o njenom idealu. Izlišno je napominjati da su čestiti republikanci jeftinije prodali uzvišeno osjećanje svoje ideologije nego zemaljsko uživanje državne vlasti.

21. marta stajao je na dnevnom redu Nacionalne skupštine Fošeov predlog zakona protiv prava udruživanja: *raspuštanje klubova.* Član 8. ustava garantira svim Francuzima pravo da se udružuju. Zabrana klubova bila je, dakle, nedvosmislena povreda ustava, a sama Konstituanta trebalo je da kanonizira oskvrnuće svoje svetinje. Ali klubovi su bili zborna mjesta, zavjerenička sjedišta revolucionarnog proletarijata. Sama Nacionalna skupština zabranila je udruživanje radnika protiv svojih buržuja. A šta su bili klubovi

drugo do udruživanje cjelokupne radničke klase protiv cjelokupne buržoaske klase, stvaranje radničke države protiv buržoaske države? Zar svaki od njih nije bio po jedna ustavotvorna Skupština proletarijata i po jedan za borbu spreman odred armije ustanka? Prije svega ostaloga ustav je imao da konstituira vladavinu buržoazije. Ustav je, dakle, očigledno mogao pod pravom udruživanja razumijevati samo takvo udruživanje koje je u skladu s vladavinom buržoazije, tj. s buržoaskim poretkom. Ako su u ustavu, iz teoretskih obzira, date opće formule, zar nisu tu bile vlada i Nacionalna skupština da ga u posebnom slučaju tumače i primijenjuju? I ako su u prvobitnom periodu republike klubovi bili faktično zabranjeni zbog opsadnog stanja, zar u uređenoj, konstituiranoj republici nisu morali da budu zabranjeni zakonom? Trobojni republikanci nisu imali da suprotstave tom prozaičnom tumačenju ustava ništa drugo do visokoparne fraze ustava. Jedan dio njih, Panjer, Dikler, itd., glasao je za vladu, i tako joj dao većinu. Drugi dio, s arhanđelom Kavenjakom i crkvenim ocem Marastom na čelu, povukao se, pošto je član o zabrani klubova prošao, zajedno s Ledri-Rolenom i Montanjom u prostoriju jednog odbora »i vijećao«. Nacionalna skupština bila je paralizirana; ona više nije imala kvoruma. U prostoriji odbora gospodin Kremje se u pravi čas sjetio da put odande vodi ravno na ulicu, i da više nije februar 1848. nego mart 1849. Stranci »Nationala« odjednom je puklo pred očima, i ona se vratila u dvoranu za sjednice Nacionalne skupštine, a za njom i opet obmanuta Montanja koja je, stalno mučena revolucionarnim željama, isto tako stalno tražila ustavne mogućnosti i još uvijek se osjećala više na svom mjestu stojeći iza buržoaskih republikanaca nego ispred revolucionarnog proletarijata. Tako se svršila ta komedija. Sama Konstituanta dekretirala je da je povreda slova ustava jedino ispravno tumačenje njegovog duha.

Ostalo je da se uredi još samo *jedna* tačka; odnos konstituirane republike prema evropskoj revoluciji, njena *vanjska politika*. 8. maja 1849. vladalo je neobično uzbuđenje u Ustavotvornoj skupštini, kojoj je za nekoliko dana isticao rok života. Napadi francuske armije na Rim, njeno potiskivanje od strane Rimljana, njena politička infamija i njena

vojnička blamaža, mučko ubistvo rimske republike od strane francuske republike, prvi talijanski pohod drugog Bonaparta — stajali su na dnevnom redu. Montanja je još jednom izigrala svoj jaki adut: Ledri-Rolen je stavio na predsjednikov stol svoju neizbježnu optužnicu protiv vlade, a ovog puta također i protiv Bonaparta zbog povrede ustava.

Motiv 8. maja ponovio se kasnije kao motiv 13. juna. Da vidimo što je bila rimska ekspedicija.

Kavenjak je još sredinom novembra 1848. poslao ratnu mornaricu u Čivitavekiju da zaštiti papu, ukrca ga na lađu i preveze u Francusku. Trebalo je da papa blagoslovi čestitu republiku i osigura izbor Kavenjaka za predsjednika. S papom je Kavenjak htio da upeca popove, s popovima seljake, a sa seljacima predsjednički položaj. Izborna reklama po svojoj neposrednoj svrsi, Kavenjakova ekspedicija je u isto vrijeme bila prijetnja rimskoj revoluciji i protest protiv nje. Ona je sadržavala u klici intervenciju Francuske u korist pape.

Odluka o zajedničkoj intervenciji s Austrijom i Napuljem u korist pape protiv rimske republike donijeta je na prvoj sjednici Bonapartova ministarskog vijeća, 23. decembra. Falu u vladi, to je značilo — papa u Rimu, i to u papinskom Rimu. Bonapartu nije više bio potreban papa da bi postao predsjednik seljaka, ali mu je bilo potrebno sačuvati papu da bi sačuvao predsjednikove seljake. Njihova lakovjernost učinila ga je predsjednikom. S vjerom su oni gubili lakovjernost, a s papom — vjeru. A koalirani orleanisti i legitimisti koji su vladali u ime Bonaparta! Prije nego što bude restauriran kralj, mora biti restaurirana vlast koja posvećuje kraljeve. Ostavljajući po strani njihov rojalizam: bez starog Rima podvrgnutog svjetovnoj vlasti pape nema pape, bez pape nema katolicizma, bez katolicizma nema francuske religije, a bez religije — šta bi bilo od starog francuskog društva? Seljakova hipoteka na nebeska dobra garantira hipoteku koju buržoa ima na seljačka dobra. Rimska revolucija bila je, dakle, atentat na vlasništvo, na buržoaski poredak, isto tako strašan kao junska revolucija. Restaurirana vlast buržoazije u Francuskoj zahtijevala je restauraciju papinske vlasti u Rimu. Najzad, udarci zadani rimskim revolucionarima bili su udarci po saveznicima fran-

cuskih revolucionara; alijansa kontrarevolucionarnih klasa u konstituiranoj francuskoj republici nužno se dopunjuje alijansom francuske republike sa Svetom alijansom, s Napuljem i Austrijom. Odluka ministarskog vijeća od 23. decembra nije bila nikakva tajna za Konstituantu. Još 8. januara je Ledri-Rolen interpelirao o toj odluci vladu, vlada je demantirala, Nacionalna skupština je prešla na dnevni red. Da li je ona povjerovala riječima vlade? Mi znamo da je ona čitav mjesec januar provela u izglasavanju nepovjerenja vladi. Ali ako je uloga vlade bila da laže, uloga Skupštine bila je da se pravi da u tu laž vjeruje i tako spasi republikanski dehors.[77]

Za to vrijeme Pijemont je bio potučen, Karlo Alberto se odrekao prijestola, austrijska vojska je kucala na vrata Francuske. Ledri-Rolen je žestoko interpelirao. Ali vlada je dokazala da je u sjevernoj Italiji samo nastavljala Kavenjakovu politiku, a Kavenjak samo politiku privremene vlade, tj. politiku Ledri-Rolena. Tog puta vladi je u Nacionalnoj skupštini čak izglasano povjerenje i dano ovlaštenje da privremeno zaposjedne neku podesnu tačku u gornjoj Italiji, kako bi se time dobilo uporište za mirovne pregovore s Austrijom o integritetu sardinskih posjeda i o rimskom pitanju. Kao što je poznato, sudbina Italije rješava se na bojnim poljima Sjeverne Italije. Ako se nije htjelo da s Lombardijom i Pijemontom padne i Rim, Francuska je morala objaviti rat Austriji, a time i cijeloj evropskoj kontrarevoluciji. Zar je Nacionalna skupština odjednom počela Baroovu vladu smatrati starim Komitetom javnog spasa? Ili samu sebe Konventom? Čemu, dakle, vojničko zaposjedanje jedne tačke u gornjoj Italiji? Pod tim providnim velom krila se ekspedicija protiv Rima.

14. aprila otplovilo je pod komandom Udinoa 14.000 vojnika u Čivitavekiju. 16. aprila Nacionalna skupština odobrila je vladi kredit od 1,200.000 franaka za tromjesečno izdržavanje intervencionalističke flote u Sredozemnom moru. Na taj način Skupština je dala vladi sva sredstva za intervenciju protiv Rima, praveći se kao da se radi o intervenciji protiv Austrije. Ona nije vidjela što radi vlada, ona je samo

---

[77] Republikansku pristojnost. *Prev.*

slušala što ova govori. Takva vjera se nije mogla da nađe ni u Izraela; Konstituanta je došla u situaciju da nije smjela znati ono što je konstituirana republika morala raditi.

Najzad je 8. maja odigrana posljednja scena komedije. Konstituanta je tražila od vlade da hitno poduzme mjere da talijansku ekspediciju vrati cilju koji joj je bio postavljen. Bonaparte je iste večeri objavio u »Moniteuru« pismo u kojem je Udinou odao najveće priznanje. 11 maja Nacionalna skupština je odbacila optužnicu protiv tog istog Bonaparta i njegove vlade. A zar Montanja, koja, umjesto da raskine tu mrežu laži, uzima parlamentarnu komediju tragično, da bi u njoj igrala ulogu Fukje-Tenvila, zar ona nije ispod posuđene konventovske lavlje kože pokazivala svoju rođenu malograđansku teleću kožu!

Druga polovina života Konstituante svodi se na ovo: 29. januara ona priznaje da su rojalističke buržoaske frakcije prirodni pretpostavljeni republike koju je ona konstituirala; 21. marta — da je kršenje ustava njegovo ostvarivanje, a 11. maja da bombastički proklamirani pasivni savez francuske republike s narodima koji se bore za svoje oslobođenje znači njen aktivni savez s evropskom kontrarevolucijom.

Ta bijedna Skupština sišla je s pozornice pošto je još dva dana prije godišnjice svog rođenja, 4. maja, učinila sebi to zadovoljstvo da odbaci predlog za amnestiju junskih ustanika. Skršene moći, smrtno omrznuta kod naroda, odgurnuta, zlostavljana, s prezirom odbačena od buržoazije čije je oruđe bila, natjerana da u drugoj polovici svog života dezavuira prvu polovicu, lišena svojih republikanskih iluzija, bez velikih djela u prošlosti, bez nade u budućnost, odumirući komad po komad, Konstituanta je umjela samo još da galvanizira svoj vlastiti leš stalno evocirajući i ponovo preživljujući junsku pobjedu, afirmirajući se neprestano ponavljanim osuđivanjem osuđenih. Vampir koji je živio od krvi junskih ustanika!

Ona je ostavila za sobom državni deficit uvećan troškovima junskog ustanka, otpadanjem poreza na sô, odštetama koje je dala posjednicima plantaža za ukidanje ropstva crnaca, troškovima rimske ekspedicije, otpadanjem poreza

na vino čije je ukidanje zaključila ležeći već na samrti, kao zluradi starac zadovoljan što je svom sretnom nasljedniku naprtio kompromitantan dug časti.

Početkom marta počela je izborna agitacija za za*ko*no*davnu Nacionalnu skupštinu.* Dvije glavne grupe isto ale su jedna protiv druge: *stranka reda*[78] i *demokratsko socija-listička* ili *crvena stranka.* Između njih su stajali *prijatelji ustava,* pod kojim imenom su trobojni republikanci »Natio nala« pokušavali da predstavljaju posebnu partiju. *Stranka reda* formirala se odmah poslije junskih dana; tek pošto joj je 10. decembar dozvolio da odgurne od sebe koteriju »Nationala«, koteriju buržoaskih republikanaca, otkrila se tajna njenog postojanja — *koaliranje orleanista i legitimista u jednu stranku.* Buržoaska klasa raspadala se na dvije velike frakcije koje su naizmjenično držale monopol vlasti — na *krupno zemljišno vlasništvo* pod *restauriranom monarhijom*[79] i na *finansijsku aristokratiju* i *industrijsku buržoaziju* pod *julskom monarhijom. Burbon* je bio kraljevsko ime za pretežni utjecaj interesa *jedne* frakcije, a *Orlean* — kraljevsko ime za pretežni utjecaj interesa druge frakcije. Jedino u *bezimenom carstvu republike* mogle su obje frakcije da, ravnomjerno dijeleći vlast, brane svoj zajednički klasni interes ne napuštajući svoje međusobno suparništvo. Ako buržoaska republika nije mogla biti ništa drugo do usavršena i izrazita vladavina cjelokupne buržoaske klase, zar je ona mogla biti išta drugo do vladavina orleanista dopunjenih legitimistima i legitimista dopunjenih orleanistima, *sinteza restauracije i julske monarhije?* Buržoaski republikanci »Nationala« nisu predstavljali nijednu veliku frakciju svoje klase koja bi imala ekonomsku osnovu. Njihovo značenje i njihov istorijski titul sastojali su se samo u tome što su pod monarhijom, nasuprot objema buržoaskim frak-

---

[78] *Stranka reda* — stranka krupne konzervativne buržoazije, nastala 1848. Predstavljala je koaliciju dviju monarhističkih frakcija u Francuskoj: legitimista i orleanista (Vidi napomenu 4). Od 1849. do državnog udara od 2. decembra 1851. imala je vodeću poziciju u zakonodavnoj Skupštini Druge republike. *Prev.*

[79] *Restaurirana monarhija* — period drugog vladanja (1814—1830) burbonske dinastije u Francuskoj. *Prev.*

cijama koje su shvaćale samo svoj *posebni* režim, istakli opći režim buržoaske klase: *bezimeno carstvo republike*, idealizirajući ga i ukrašavajući antičkim arabeskama, ali pozdravljajući u njemu prije svega vladavinu svoje koterije. Ako je stranka »Nationala« posumnjala u svoj vlastiti razum kad je na vrhu republike koju je osnovala ugledala koalirane rojaliste, i rojalisti se nisu manje varali u pogledu činjenice njihove zajedničke vladavine. Oni su shvaćali da je, iako je svaka od njihovih frakcija uzeta zasebno bila rojalistička, produkt njihovog hemijskog spoja nužno morao biti *republikanski*, da su se bijela i plava monarhija morale neutralizirati u trobojnoj republici. Primorana suprotnošću prema revolucionarnom proletarijatu i prelaznim klasama, koje se sve više i više okupljaju oko njega kao oko centra, da napregne svoju sjedinjenu snagu i da održava organizaciju te sjedinjene snage, svaka od frakcija stranke reda morala je nasuprot restauratorskim i hegemonističkim težnjama druge da ističe zajedničku vladavinu, tj. *republikanski oblik* buržoaske vladavine. I mi vidimo kako ti rojalisti, koji su u početku vjerovali u neposrednu restauraciju, a kasnije održavali republikanski oblik, zapjenušeni od bijesa, s ubistvenim uvredama protiv njega na ustima, kako naposljetku priznaju da se mogu složiti samo u republici i odgađaju restauraciju na neodređeno vrijeme. Zajedničko uživanje vlasti jačalo je svaku od tih dviju frakcija i činilo je još nesposobnijom i nesklonijom da se podredi drugoj, tj. da restaurira monarhiju.

Stranka reda je otvoreno proklamirala u svom izbornom programu vladavinu buržoaske klase, tj. održavanje uslova za postojanje njene vladavine: *vlasništva, porodice, religije, reda!* Ona je, prirodno, prikazivala svoju klasnu vladavinu i uslove svoje klasne vladavine kao vladavinu civilizacije i kao nužne uslove materijalne proizvodnje, kao i društvenih prometnih odnosa koji iz nje proizilaze. Stranka reda je raspolagala ogromnim novčanim sredstvima, ona je u cijeloj Francuskoj organizirala svoje filijale, držala u najmu sve ideologe starog društva, raspolagala uticajem postojeće državne vlasti, imala vojsku besplatnih vazala u čitavoj masi sitnih buržuja i seljaka koji su, stojeći još daleko od revolucionarnog pokreta, gledali u velikodostojnicima

vlasništva prirodne zastupnike svog sitnog vlasništva i njegovih sitnih predrasuda. Predstavljena u cijeloj zemlji bezbrojnim sitnim kraljevima, ona je mogla da odbacivanje svojih kandidata kazni kao ustanak, da otpušta buntovne radnike, neposlušne seljačke sluge, poslugu, trgovačke pomoćnike, željezničke činovnike, pisare, sve civilne službenike koji su joj bili podređeni. Najzad, ona je mogla ovdje-ondje održavati legendu da je republikanska Konstituanta spriječila Bonaparta, izbranika 10. decembra, da pokaže svoje čudotvorne snage. Govoreći o stranci reda, nismo mislili na bonapartiste. Oni nisu bili nikakva ozbiljna frakcija buržoaske klase nego skup starih, praznovjernih invalida i mladih, bezvjernih avanturista. — Stranka reda pobijedila je na izborima, ona je poslala veliku većinu u zakonodavnu Skupštinu.

Nasuprot koaliranoj kontrarevolucionarnoj buržoaskoj klasi, već revolucionirani dijelovi sitne buržoazije i seljaštva morali su se, prirodno, povezati s velikodostojnikom revolucionarnih interesa, s revolucionarnim proletarijatom. Vidjeli smo kako su parlamentarni porazi gurali demokratske prvake sitne buržoazije u parlamentu, tj. Montanju, u savez sa socijalističkim prvacima proletarijata i kako su odbacivanje concordats à l'amiable,[80] brutalno ostvarivanje buržoaskih interesa i bankrotstvo gurali pravu sitnu buržoaziju izvan parlamenta k stvarnim proleterima. 27. januara Montanja i socijalisti slavili su izmirenje, a na velikom februarskom banketu 1849. oni su potvrdili taj akt ujedinjenja. Socijalna stranka i demokratska stranka, stranka radnika i stranka sitnih buržuja ujedinile su se u *socijaldemokratsku stranku,* tj. u *crvenu* stranku.

Za trenutak paralizirana agonijom koja je nastupila poslije junskih dana, francuska republika preživjela je od ukidanja opsadnog stanja, od 14. oktobra, neprekidan niz grozničavih uzbuđenja. Najprije borba za predsjedničko mjesto; zatim borba predsjednika s Konstituantom; borba oko klubova; proces u Buržu[81] koji je — prema sitnim figurama

---

[80] Prijateljskih nagodaba. *Prev.*

[81] *U Buržu* je od 7. marta do 3. aprila 1849. vođen proces protiv učesnika u događajima 15. maja 1848. (Vidi napomenu 34.)

predsjednika, koaliranih rojalista, čestitih republikanaca, demokratske Montanje, socijalističkih doktrinara proletarijata — istakao svoje prave revolucionare kao predistorijske gigante kakve samo potop ostavlja na površini društva ili kakvi mogu samo da prethode jednom društvenom potopu; izborna agitacija; pogubljenje Breovih[82] ubica; stalni procesi po štamparskim krivicama; nasilno policijsko miješanje vlade u bankete; drske rojalističke provokacije; slike Luja Blana i Kosidijera na sramnom stupu; stalna borba između konstituirane republike i Konstituante koja je svaki čas potiskivala revoluciju na njezinu polaznu tačku, koja je svaki čas pretvarala pobjednika u pobijeđenog, pobijeđenog u pobjednika i u tren oka mijenjala položaj stranaka i klasa, razdvajala ih i spajala; brzi tok evropske kontrarevolucije, slavna mađarska borba, njemački ustanci, rimska ekspedicija, sramni poraz francuske vojske pred Rimom — u tom vrtlogu kretanja, u tim mukama istorijskog nemira, u toj dramatskoj plimi i oseci revolucionarnih strasti, nada, razočaranja, morale su razne klase francuskog društva računati periode svog razvitka na nedjelje, kao što su ih prije računali na polovine stoljeća. Znatan dio seljaka i provincija bio je revolucionaran. Oni ne samo što su se razočarali u Napoleonu, — crvena stranka pružala im je mjesto imena sadržaj, mjesto iluzorne slobode od poreza vraćanje one milijarde što je plaćena legitimistima, reguliranje hipoteke i ukidanje lihvarstva.

Čak je i armija bila zaražena revolucionarnom groznicom. Dajući svoj glas za Bonaparta, ona je glasala za pobjedu, a Bonaparte joj je donio poraz. Dajući svoj glas za njega, ona je glasala za malog kaplara u kojem se krio veliki revolucionarni vojskovođa, a on joj je vratio generale u kojima se krije običan kaplar. Nema sumnje da je crvena stranka, tj. ujedinjena demokratska stranka, morala postići

---

Blanki je bio osuđen na 10 godina samotnog zatvora, Barb i Alber na doživotnu deportaciju, de Flot, Sobrije i Raspaj na kazne zatvora u raznom trajanju, Luj Blan, Kosidijer, Iber i dr. na progonstvo. *Prev.*

[82] General *Brea* je komandovao jednim dijelom trupa koje su ugušile junski ustanak pariskog proletarijata. Ustanici su ga ubili 25. juna 1848. pred Fontenebloom. *Prev.*

ako ne pobjedu, a ono bar velike uspjehe: Pariz, armija i veliki dio provincija morali su glasati za nju. *Ledri-Rolen*, šef Montanje, bio je izabran u pet departmana; nijedan prvak stranke reda nije odnio takvu pobjedu, nijedno ime istinske proleterske stranke. Taj izbor otkriva nam tajnu demokratsko-socijalističke stranke. Ako je s jedne strane Montanja, parlamentarna avangarda demokratske sitne buržoazije, bila prinuđena da se ujedini sa socijalističkim doktrinarima proletarijata — proletarijat, prinuđen uslijed strahovitog materijalnog poraza u junu da se pridiže pomoću intelektualnih pobjeda, a razvitkom ostalih klasa još neosposobljen da uzme u ruke revolucionarnu diktaturu, morao se baciti u naručje doktrinarima svog oslobođenja, osnivačima socijalističkih sekta, — s druge strane su revolucionarni seljaci, vojska, provincije stali iza Montanje, koja je na taj način postala gospodar u revolucionarnom taboru i sporazumom sa socijalistima uklonila svaku suprotnost u revolucionarnoj partiji. U drugoj polovici života Konstituante Montanja je predstavljala njen republikanski patos i bacila u zaborav svoje grijehe iz doba privremene vlade, Izvršne komisije i junskih dana. U onoj mjeri u kojoj se stranka »Nationala«, u skladu sa svojom polovičnom prirodom, dala pritegnuti od rojalističke vlade, u toj mjeri se sad stranka Montanje, odstranjena za vrijeme svemoći »Nationala«, uzdigla i afirmirala kao parlamentarna predstavnica revolucije. U stvari, stranka »Nationala« nije mogla da ostalim rojalističkim frakcijama suprotstavi ništa drugo do ambiciozne ličnosti i idealističke brbljarije. Naprotiv, partija Montanje predstavljala je masu koja se koleba između buržoazije i proletarijata i čiji su materijalni interesi zahtijevali demokratske institucije. Prema Kavenjacima i Marastima, Ledri-Rolen i Montanja nalazili su se na tlu istinske revolucije, i iz svijesti o toj važnoj ulozi oni su crpli utoliko više hrabrosti ukoliko se ispoljavanje revolucionarne energije ograničavalo na parlamentarne ispade, sastavljanje optužnica, prijetnje, podizanje glasa, gromoglasne govore i krajnosti koje nisu išle dalje od fraza. Seljaci su bili otprilike u istom položaju u kojem i sitna buržoazija, njihovi socijalni zahtjevi bili su otprilike isti. Svi srednji slojevi društva, ukoliko su bili zahvaćeni revolucionarnim pokretom, morali su stoga

da u Ledri-Rolenu vide svog junaka. Ledri-Rolen bio je vodeća ličnost demokratske sitne buržoazije. Nasuprot stranci reda morali su na prvo mjesto biti isticani prije svega polukonzervativni, polurevolucionarni i potpuno utopijski reformatori toga reda.

Stranka »Nationala«, prijatelji ustava quand même,[83] républicains purs et simples[84] bili su potpuno tučeni na izborima. Tek ništavna njihova manjina dospjela je u zakonodavnu Skupštinu, njeni najpoznatiji šefovi iščezli su s pozornice, čak i Marast, redacteur en chef[85] i Orfej čestite republike.

28. maja sastala se zakonodavna Skupština, 11. juna ponovio se sukob od 8. maja, Ledri-Rolen je podnio u ime Montanje optužnicu protiv predsjednika i protiv vlade zbog povrede ustava, zbog bombardiranja Rima. 12. juna zakonodavna Skupština odbacila je optužnicu, kao što ju je ustavotvorna Skupština odbacila 11. maja, no proletarijat je ovog puta nagnao Montanju da iziđe na ulicu, ali ne u uličnu borbu, nego samo u uličnu povorku. Dovoljno je reći da je na čelu tog pokreta stajala Montanja pa da se zna da je pokret bio pobijeđen i da je jun 1849. bio isto toliko smiješna koliko i bijedna karikatura juna 1848. Veliki uzmak od 13. juna bio je zamračen samo još većim izvještajem o bici koji je podnio Šangarnije, veliki čovjek koga je improvizirala stranka reda. Svakoj društvenoj epohi potrebni su njeni veliki ljudi, i ako ih ona ne nalazi, ona ih pronalazi, kako kaže Helvecije.

20. decembra postojala je još samo jedna polovina konstituirane buržoaske republike — *predsjednik*, 28. maja ona je bila dopunjena drugom polovinom — *zakonodavnom Skupštinom*. Juna 1848. uklesala se u matičnu knjigu istorije buržoaska republika u konstituiranju — besprimjernom bitkom protiv proletarijata, juna 1849. konstituirana buržoaska republika — neopisivom komedijom sa sitnom buržoazijom. Jun 1849. bio je Nemeza za jun 1848. Juna 1849. nisu bili pobijeđeni radnici, nego su bili oboreni sitni buržuji, koji

---

[83] Po svaku cijenu. *Prev.*
[84] Čisti republikanci. *Prev.*
[85] Glavni urednik. *Prev.*

su stajali između njih i revolucije. Juni 1849. nije bio krvava tragedija između najamnog rada i kapitala, već prepuna zatvora i žalostiva igra između dužnika i vjerovnika. Stranka reda je pobijedila, ona je bila svemoćna, ona je sad morala pokazati šta je.

III

POSLJEDICE 13. JUNA 1849.

Od 13. juna 1849. do marta 1850.

20. decembra je *ustavna republika* pokazala samo *jedno* lice svoje Janusove glave, izvršno lice, s neodređenim plitkim crtama Luja Bonaparta. 28. maja 1849. pokazala je svoje drugo lice, *zakonodavno* lice, puno brazgotina koje su ostavile orgije restauracije i julske monarhije. Sa zakonodavnom Nacionalnom skupštinom završilo se stvaranje *ustavne republike,* tj. republikanskog društvenog oblika u kome je konstituirana vladavina buržoaske klase, dakle zajednička vladavina obiju velikih rojalističkih frakcija koje čine francusku buržoaziju, koaliranih legitimista i orleanista, vladavina *stranke reda.* Dok je tako francuska republika pripala koaliciji rojalističkih stranaka kao vlasništvo, evropska koalicija kontrarevolucionarnih država poduzela je u isto vrijeme opći križarski pohod protiv posljednjih utočišta martovskih revolucija. Rusija je upala u Mađarsku, Pruska je marširala protiv armije koja se borila za ustav Rajha, a Udino je bombardirao Rim. Evropska kriza se otvoreno približavala odlučnoj prekretnici, oči cijele Evrope bile su uprte u Pariz, a oči cijelog Pariza u *zakonodavnu Skupštinu.*

11. juna popeo se Ledri-Rolen na njenu tribinu. On nije održao govor, on je samo formulirao optužbu protiv ministara, golu, jednostavnu, činjeničnu, sažetu, tešku.

Napad na Rim je napad na ustav, napad na rimsku republiku je napad na francusku republiku. Član V ustava[86]

---

[86] Član V odnosi se na uvodni dio »Constitution de la République française« (»Ustava Francuske republike«); članovi glavnog dijela numerirani su arapskim brojkama. *Prev.*

glasi: »Francuska republika nikad ne upotrebljava svoje oružane snage protiv slobode ma kojeg naroda« — a predsjednik upotrebljava francusku vojsku protiv rimske slobode. Član 54. ustava zabranjuje izvršnoj vlasti da objavi ma kakav rat bez pristanka Nacionalne skupštine. Odluka Konstituante od 8. maja izričito nalaže ministrima da rimsku ekspediciju što prije prilagode njenoj prvobitnoj namjeni, ona im, dakle, isto tako izričito zabranjuje rat protiv Rima — a Udino bombardira Rim. Tako se Ledri-Rolen pozvao na sam ustav kao svjedoka optužbe protiv Bonaparta i njegovih ministara. Rojalističkoj većini Nacionalne skupštine on, tribun ustava, bacio je u lice prijeteću izjavu: »Republikanci će znati da pribave ustavu poštovanje svim sredstvima, pa bilo to i silom oružja!« »*Silom oružja*« stostruko je ponovila jeka Montanje. Većina je odgovorila strašnom bukom, predsjednik Nacionalne skupštine je pozvao Ledri-Rolena na red, Ledri-Rolen je ponovio izazivačku izjavu i na kraju stavio na predsjednikov stô prijedlog da se Bonaparte i njegovi ministri stave pod optužbu. Nacionalna skupština je izglasala sa 361 protiv 203 glasa da se preko bombardiranja Rima pređe na obični dnevni red.

Da li je Ledri-Rolen vjerovao da Nacionalnu skupštinu može tući ustavom, a predsjednika Nacionalnom skupštinom?

Ustav je, dakako, zabranjivao svaki napad na slobodu drugih naroda, ali ono što je francuska armija napadala u Rimu, to, po vladinim riječima, nije bila »sloboda« već »despotizam anarhije«. Zar Montanja, usprkos svim iskustvima u ustavotvornoj Skupštini, još uvijek nije shvatila da tumačenje ustava ne pripada onima koji su ga pravili, nego samo još onima koji su ga usvojili? Da se njegov tekst mora tumačiti u njegovom za život sposobnom smislu, i da je buržoaski smisao njegov jedini za život sposobni smisao? Da su Bonaparte i većina Nacionalne skupštine bili autentični tumači ustava, kao što je pop autentični tumač biblije, a sudac autentični tumač zakona? Zar je trebalo da se Nacionalna skupština, koja tek što je izišla iz krila općih izbora, osjeća vezana testamentarnim zaveštajem mrtve Konstituante, čiju je živu volju slomio jedan Odion Baro? Zar je Ledri-Rolen, pozivajući se na odluku Konstituan-

te od 8. maja, zaboravio da je ta ista Konstituanta 11. maja odbacila njegov prvi predlog da se stave pod optužbu Bonaparte i njegovi ministri, da je ona oslobodila optužbe predsjednika i ministre, da je ona na taj način sankcionirala napad na Rim kao »ustavan«, da je on samo uložio žalbu protiv već donesene presude, da je on, naposljetku, od republikanske Konstituante apelirao na rojalističku Legislativu? Sam ustav zove u pomoć ustanak, jer u jednom posebnom članu poziva svakog građanina da ga štiti. Ledri-Rolen se oslanjao na taj član. Ali zar nisu u isto vrijeme javne vlasti organizirane za zaštitu ustava i zar povreda ustava ne počinje tek onog trenutka kad jedna od javnih ustavnih vlasti ustaje protiv druge? A predsjednik republike, ministri republike i Nacionalna skupština republike bili su među sobom u najharmoničnijoj slozi.

Ono što je Montanja pokušala 11. juna bio je *»ustanak u granicama čistog uma«*, tj. čisto *parlamentarni ustanak*. Računala je da će većina Skupštine, zaplašena perspektivom oružanog ustanka narodnih masa, u osobi Bonaparta i njegovih ministara slomiti svoju vlastitu moć i značenje svog vlastitog izbora. Zar nije Konstituanta na sličan način pokušala poništiti izbor Bonaparta kad je onako uporno inzistirala na demisiji vlade Baro—Falu?

Primjera za parlamentarne ustanke koji su neočekivano i iz temelja mijenjali odnos između većine i manjine bilo je iz vremena Konventa dovoljno — pa zašto da mladoj Montanji ne pođe za rukom ono što je polazilo staroj — a i trenutni uslovi nisu izgledali nepovoljni za takav pothvat. Narodno uzbuđenje dostiglo je u Parizu opasne razmjere, armija, sudeći po glasanju na izborima, nije bila naklonjena vladi, većina zakonodavne Skupštine bila je premlada da bi se bila konsolidirala, a osim toga se sastojala od stare gospode. Ako bi Montanji pošao za rukom parlamentarni ustanak, državno kormilo prešlo bi neposredno u njene ruke. Kao i uvijek, demokratska sitna buržoazija sa svoje strane nije ni za čim više čeznula nego za tim da se borba riješi nad njenom glavom, u oblacima, među sjenima članova parlamenta. Najzad, i jedni i drugi, i demokratska sitna buržoazija i njeni predstavnici, Montanja, postigli bi putem parlamentarnog ustanka svoj veliki cilj: slomiti moć

buržoazije ne odriješujući ruke proletarijatu ili ne dopuštajući mu da se pojavljuje drukčije nego u perspektivi; proletarijat bi bio iskorišten a da ne postane opasan.

Poslije glasanja Nacionalne skupštine od 11. juna održan je sastanak između nekoliko članova Montanje i delegata tajnih radničkih društava. Ovi posljednji su navaljivali da ustanak počne još iste večeri. Montanja je odlučno odbila taj plan. Ona ni po koju cijenu nije htjela da pusti vodstvo iz ruku, njeni saveznici bili su joj isto toliko sumnjivi koliko i njeni protivnici. I s pravom. Sjećanje na juni 1848. ustalasalo je redove pariskog proletarijata življe no ikada. Ali on je ipak bio vezan za savez s Montanjom. Ona je predstavljala veći dio departmana, ona je preuveličavala svoj utjecaj u armiji, ona je raspolagala demokratskim dijelom Nacionalne garde, ona je imala za sobom moralnu moć dućana. Početi u tom trenutku ustanak protiv njene volje, značilo je za proletarijat, ionako desetkovan kolerom i u znatnoj mjeri otjeran iz Pariza nezaposlenošću, uzaludno ponoviti junske dane od 1848, bez one situacije koja ga je tada gurala u očajnu borbu. Proleterski delegati učinili su to što je jedino bilo razumno. Obavezali su Montanju da se *kompromitira,* tj. da iziđe iz granica parlamentarne borbe u slučaju ako njena optužnica bude odbačena. U toku cijelog 13. juna proletarijat je zadržao isti skeptičko-promatrački stav i čekao ozbiljan, definitivan sukob između demokratske Nacionalne garde i armije, da se onda baci u borbu i gurne revoluciju preko postavljenog joj sitnoburžoaskog cilja. Za slučaj pobjede već je bila formirana proleterska komuna, koja je imala da djeluje pored službene vlade. Pariski radnici učili su u krvavoj školi juna 1848.

12. juna sam ministar Lakros podnio je u zakonodavnoj Skupštini predlog da se odmah pređe na pretres optužnice. Vlada je u toku noći bila poduzela sve mjere za obranu i napad; većina Nacionalne skupštine bila je pripravna da buntovničku manjinu istjera na ulicu, sama manjina nije više mogla nazad, kocka je bila pala, optužnica je odbačena sa 377 glasova protiv 8, Montanja, koja se uzdržala od glasanja, srdito je jurnula u propagandne dvorane »miroljubive demokratije«, u redakciju lista »Démocratie pacifique«[87]

[87] *La Démocratie pacifique* (»Mirna demokratija«) — dnev-

Udaljavanje od parlamenta slomilo je njenu snagu, kao što je udaljavanje od zemlje slomilo snagu Anteja, Zemljinog gigantskog sina. Samsoni u prostorijama zakonodavne skupštine, montanjari su u prostorijama »miroljubive demokratije« bili još samo Filistejci. Razvila se duga, bučna i prazna debata. Montanja je bila odlučila da ustavu pribavi poštovanje svim sredstvima, »*samo ne silom oružja*«. U toj odluci podržali su se jedan manifest[88] i deputacija »prijatelja ustava«. »Prijateljima ustava« nazivale su se olupine koterije »Nationala«, buržoaskorepublikanske stranke. Dok su od njenih preostalih parlamentarnih predstavnika šestorica glasala *protiv*, a svi ostali *za* odbacivanje optužnice, dok je Kavenjak stavljao svoju sablju na raspolaganje stranci reda, veći, izvanparlamentarni dio ove koterije jedva je dočekao priliku da iziđe iz svog položaja političkih partija i da se progura u redove demokratske stranke. Zar oni nisu predstavljali prirodne štitonoše te stranke koja se krila iza njihovog štita, iza njihovog *principa*, iza *ustava*?

Sve do zore Montanja je bila u porođajnim mukama. Na svijet je donijela »*proglas narodu*« koji je 13. juna ujutru osvanuo u dva socijalistička lista[89] na više ili manje neupadljivom mjestu. On je objavljivao da su predsjednik, ministri i većina zakonodavne Skupštine stavljeni »*van ustava*« (hors la constitution) i pozivao je Nacionalnu gardu, armiju i najzad narod da »se dignu«. *Živio ustav!*« bila je njegova parola, parola koja nije značila ništa drugo do »*Dolje revolucija*!«

---

nik francuskih furijerista, izlazio je u Parizu od 1843. do 1851, a uređivao ga je Viktor Konsideran. 12. juna 1849. održan je u prostorijama lista sastanak poslanika koji su pripadali Montanji. Prisutni poslanici odbili su da pribjegnu sili oružja i odlučili da se ograniče na mirnu demonstraciju. *Prev.*

[88] U svom *manifestu*, objavljenom 13. juna 1849. u listu »Le Peuple« (»Narod«), »Demokratska asocijacija prijatelja ustava« pozvala je pariske građane da izađu na mirnu demonstraciju u znak protesta protiv »drskih pretenzija« izvršne vlasti. *Prev.*

[89] Proklamacija Montanje bila je objavljena u listovima »La Réforme«, »La Démocratie pacifique« i u Prudonovu organu »Le Peuple« 13. juna 1849. *Prev.*

Ustavnom proglasu Montanje odgovarala je takozvana *mirna demonstracija* sitne buržoazije od 13. juna, tj. ulična povorka od 30.000 ljudi, većinom nacionalnih gardista, bez oružja, izmiješanih sa članovima tajnih radničkih sekcija, koja se kretala od Château d'Eau bulevarima pod parolom *»Živio ustav!«* Sami učesnici povorke izvikivali su tu parolu mehanički, hladno, s nečistom savjesti, a narod koji se sakupljao na trotoarima ironično ju je uzvraćao, umjesto da je gromoglasno prihvati. U horu sa mnogo glasova nedostajao je glas iz grudi. A kada je povorka prolazila pored sjedišta »prijatelja ustava« i kad se na zabatu kuće pojavio jedan najmljeni herold ustava koji je svojim klak-cilindrom parao zrak i iz ogromnih pluća zasipao hodočasnike poklicima »Živio ustav« — izgledalo je da i sami učesnici osjećaju svu komičnost situacije. Poznato je kako je povorka, izbivši iz ulice de la Paix na bulevare, naišla na sasvim neparlamentaran prijem kod Šangarnijeovih dragona i lovaca; kako su se učesnici povorke u tren oka razbjegli na sve strane i samo još na brijegu po koji put uzviknuli: »Na oružje!«, da bi se ispunio parlamentarni poziv na oružje od 11. juna.

Većina članova Montanje sakupljena u Rue du Hasard razbjegla se kad je izgledalo da nasilno rasturanje mirne povorke, neodređeni glasovi o ubistvu golorukih građana na bulevarima i sve veća ulična graja nagovještavaju približavanje ustanka. *Ledri-Rolen,* na čelu male grupe poslanika, spasio je čast Montanje. Pod zaštitom pariske artiljerije, koja se bila sakupila u Palais National, oni su se uputili ka Conservatoire des arts et métiers,[90] gdje je trebalo da stigne peta i šesta legija Nacionalne garde. Ali montanjari su uzalud čekali na petu i šestu legiju; ovi oprezni nacionalni gardisti ostavili su svoje predstavnike na cjedilu, pariska artiljerija je sama spriječila narod da digne barikade, haotična zbrka onemogućavala je svaku odluku, linijske trupe nastupale su s naperenim bajonetima, jedan dio poslanika bio je uhvaćen, drugi je izmakao. Tako se svršio 13. juni.

[90] Muzej umjetnosti i zanata. *Prev.*

Dok je 23. juni 1848. bio ustanak revolucionarnog proletarijata, 13. juni 1849. bio je ustanak demokratske sitne buržoazije: svaki od tih ustanaka bio je *klasično čisti* izraz klase koja je bila njegov nosilac.

Samo je u Lionu došlo do upornog, krvavog sukoba. Tu gdje su industrijska buržoazija i industrijski proletarijat neposredno sučeljeni, gdje radnički pokret nije, kao u Parizu, uključen u opći pokret i njime određen, 13. juni je u svom odrazu izgubio prvobitni karakter. Gdje god se inače 13. juni odrazio u provinciji, on nije ništa zapalio — bio je *hladna munja.*

13. juni završava prvi *period života ustavne republike,* koja je svoju normalnu egzistenciju počela s otvaranjem zakonodavne Skupštine 28. maja 1849. Cijelo trajanje tog prologa ispunjeno je bučnom borbom između stranke reda i Montanje, između buržoazije i sitne buržoazije koja se uzalud opire učvršćenju buržoaske republike u korist koje je i sama stalno konspirirala u privremenoj vladi i u Izvršnoj komisiji i za koju se za vrijeme junskih dana fanatično tukla protiv proletarijata. 13. juni lomi njen otpor i čini *zakonodavnu diktaturu* ujedinjenih rojalista jednim faît accompli.[92] Od tog trenutka Nacionalna skupština nije ništa drugo do *Komitet javnog spasa stranke reda.*

Pariz je predsjednika, ministre i većinu Nacionalne skupštine stavio *»pod optužbu«;* ovi su stavili Pariz *»pod opsadno stanje«.* Montanja je objavila većinu zakonodavne Skupštine *»van ustava«;* većina je, sa svoje strane, predala Montanju haute-cour[93] zbog povreda ustava i proskribirala sve što je u njoj još imalo životne snage. Montanja je desetkovana i svedena na trup bez glave i srca. Manjina je išla do pokušaja *parlamentarnog ustanka,* većina je svoj *parlamentarni despotizam* učinila zakonom. Ona je dekretirala nov *poslovnik* koji je uništio slobodu govora i ovlastio predsjednika Nacionalne skupštine da poslanike koji naruše red kažnjava disciplinskim kaznama, novčanim kaznama, oduzimanjem dnevnica, privremenim isključenjem, zatvorom. Iznad Montanjina trupa ona je umjesto mača objesila šibu.

---

92 Svršenim činom. *Prev.*

93 Vrhovnom sudu. *Prev.*

Ostatak poslanika Montanje trebalo je da smatra dugom časti da demonstrativno položi mandat. Takav akt ubrzao bi raspadanje stranke reda. Ona bi se morala raspasti na svoje sastavne dijelove čim je više ne bi držao na okupu ni privid neke opozicije.

U isti mah sa svojom *parlamentarnom* snagom demokratska sitna buržoazija lišena je i svoje *oružane* snage raspuštanjem pariske artiljerije, kao i 8, 9. i 12. legije Nacionalne garde. Naprotiv, legiju finansijske aristokratije, koja je 13. juna napala na štamparije Boulé i Roux, polomila mašine, demolirala redakcije republikanskih listova, samovoljno pohapsila urednike, slagare, štampare, ekspeditore i raznosače — bodrili su sa tribine Nacionalne skupštine. Širom cijele Francuske ponavljalo se raspuštanje nacionalnih garda sumnjivih zbog republikanstva.

Novi *zakon o štampi*, novi *zakon o udruživanju*, novi *zakon o opsadnom stanju*, pariski zatvori prepuni, politički emigranti protjerani, svi listovi koji su išli dalje od »Nationala« obustavljeni, Lion i pet okolnih departmana izloženi brutalnim šikanama vojnog despotizma, sudovi na svakom koraku, već toliko puta čišćena vojska činovnika ponovo podvrgnuta čišćenju — to su bile neizbježne, stalno ponavljane *otrcane mjere* pobjedonosne reakcije, koje poslije junskog pokolja i junskih deportacija vrijedi spomenuti samo zato što su ovog puta bile uperene ne samo protiv Pariza nego i protiv departmana, ne samo protiv proletarijata nego, prije svega, protiv srednjih klasa.

Donošenje represivnih zakona kojima se proglašavanje opsadnog stanja prepušta vladi, štampa još jače steže, a pravo zbora i udruživanja ukida, apsorbiralo je u toku juna, jula i augusta svu zakonodavnu djelatnost Nacionalne skupštine.

Međutim, ono što karakterizira taj period nije *faktično* nego *principijelno* iskorištavanje pobjede, nisu odluke Nacionalne skupštine nego motiviranje tih odluka, nije stvar nego fraza, nije fraza nego akcent i gest koji oživljava frazu. Bezobzirno drsko izražavanje *rojalističkih* uvjerenja, prezrivo-otmjeno vrijeđanje republike, koketno-frivolno izbrbljavanje restauracijskih ciljeva, jednom riječju — razmetljivo narušavanje *republikanske pristojnosti*, to daje ovom pe-

riodu osobit ton i boju. Živio ustav! to je bojni poklič *pobijeđenih* 13. juna. *Pobjednici* su, dakle, bili izbavljeni licemjerstva ustavnog, tj. republikanskog jezika. Kontrarevolucija je pokorila Mađarsku, Italiju, Njemačku, i oni su mislili da je restauracija već pred vratima Francuske. Među kolovođama frakcija stranke reda razvila se prava utakmica u tome da dokumentiraju svoj rojalizam preko »Moniteura«, da ispovjede i okaju svoje liberalne grijehe koje su eventualno počinili pod monarhijom i da izmole za njih oproštenje i pred bogom i pred ljudima. Nije bilo dana kad februarska revolucija nije s tribine Nacionalne skupštine proglašavana društvenom nesrećom, kad neki legitimistički provincijski seoski plemić nije svečano izjavio da nikad nije priznavao republiku, kad neki od onih koji su kukavički pobjegli i izdali julsku monarhiju ne bi pričao o svojim zakašnjelim junačkim djelima koje nije izvršio samo zato što ga je u tome spriječila filantropija Luja Filipa ili drugi nesporazumi. Ono čemu se u februarskim danima treba diviti nije dakle velikodušnost pobjedonosnog naroda, nego samopožrtvovanje i umjerenost rojalista koji su mu dopustili da pobijedi. Jedan narodni predstávnik predložio je da se dio novca određenog za pomoć februarskim ranjenicima dade *municipalnim gardistima,* koji su onih dana jedino zadužili domovinu. Jedan drugi htio je da se vojvodi Orleanskom[94] na trgu Carrousel podigne statua na konju. Tijer je nazvao ustav prljavim komadićem papira. Redom su se na tribini pojavljivali orleanisti da se pokaju za svoju zavjeru protiv legitimne monarhije, legitimisti koji su sebi predbacivali da su svojim otporom protiv nelegitimne monarhije ubrzali pad monarhije uopće. Tijer koji se kajao što je intrigirao protiv Molea, Mole koji se kajao što je intrigirao protiv Gizoa, Baro koji se kajao što je intrigirao protiv sve trojice. Poklič »Živjela socijaldemokratska republika!« proglašen je za neustavan; poklič »Živjela republika« gonjen je kao socijaldemokratski. Na dan godišnjice bitke kod Vaterloa jedan poslanik je izjavio: »Manje se plašim invazije Prusa nego ulaska revolucionarnih emigranata u Francusku«. Odgovarajući na žalbe protiv terora organiziranog u Lionu

[94] Luju Filipu. *Prev.*

i susjednim departmanima, Barage d'Ilje je rekao: »Više volim bijeli teror nego crveni« (»J'aime mieux la terreur blanche que la terreur rouge«). Skupština je svaki put frenetično aplaudirala čim bi koji govornik izrekao neki epigram protiv republike, protiv revolucije, protiv ustava, za monarhiju, za Svetu alijansu. Svaka povreda i najsitnijih republikanskih formalnosti, kao na primjer oslovljavanje poslanika sa »citoyens«,[95] oduševljavala je vitezove reda.

Naknadni izbori u Parizu od 8. jula, koji su bili izvršeni pod uticajem opsadnog stanja i na kojima se znatan dio proletarijata uzdržao od glasanja, zauzeće Rima od strane francuske armije, ulazak crvenih eminencija[96] i, u njihovoj pratnji, inkvizicije i redovničkog terora u Rim, dodali su junskoj pobjedi nove pobjede i pojačali zanos stranke reda.

Najzad rojalisti su sredinom augusta, nešto u namjeri da prisustvuju zasjedanju upravo okupljenih departmanskih vijeća a nešto zamoreni mnogomjesečnim orgijama rojalizma, dekretirali dvomjesečno odlaganje Nacionalne skupštine. S providnom ironijom ostavili su jednu komisiju od dvadeset i pet poslanika, krem legitimista i orleanista, jednog Molea, jednog Šangarnijea, kao zamjenike Nacionalne skupštine i kao *čuvare republike.* Ironija je bila dublja nego što su slutili. Osuđeni od istorije da pomognu oboriti monarhiju koju su voljeli, oni su od istorije bili određeni da čuvaju republiku koju su mrzili.

S odlaganjem zasjedanja zakonodavne Skupštine *završava se drugi period života ustavne republike, period* njenog *rojalističkog mahnitanja.*

Opsadno stanje u Parizu bilo je ponovo ukinuto, štampa je ponovo počela da funkcionira. Za vrijeme obustave socijalno-demokratskih listova, za vrijeme perioda represivnog zakonodavstva i rojalističkih orgijanja *republikanizirao* se »Siècle«,[97] stari literarni predstavnik *ustavnomonarhistič-*

---

[95] »Građani«. *Prev.*

[96] *Crvene eminencije* — komisija pape Pija IX koja se sastojala od tri kardinala i koja je, pomognuta od francuske armije, poslije poraza Rimske republike uspostavila reakcionaran režim u Rimu. Crveno ruho nose kardinali. *Prev.*

[97] *»Le Siècle«* (»Vijek«) — francuski dnevnik, izlazio je u Parizu od 1836. do 1939. Četrdesetih godina izražavao je poglede

ke sitne buržoazije, demokratizirala se »Presse«,[98] stari literarni izraz *buržoaskih reformatora,* socijalizirao se »National«, stari klasni organ *republikanske buržoazije.*

Tajna društva rasla su po širini i intenzitetu u istoj mjeri u kojoj su *javni klubovi* onemogućavani. Proizvođačke *radničke zadruge,* tolerirane kao čisto trgovačke kompanije, ekonomski beznačajne, politički su postale karike koje su povezivale proletarijat. 13. juna odsjekao je raznim polurevolucionarnim strankama službene glave, mase koje su ostale dobile su svoju vlastitu glavu. Vitezovi reda plašili su svijet užasima crvene republike, ali vulgarni ekscesi i hiperborejske okrutnosti pobjedonosne kontrarevolucije u Mađarskoj, u Badenu, u Rimu, isprali su *»crvenu republiku«* do bijelog. I nezadovoljne međuklase francuskog društva počele su da obećanja crvene republike s njenim problematičnim terorom pretpostavljaju teroru crvene monarhije s njenom stvarnom beznadnošću. Nijedan socijalist nije u Francuskoj više učinio za revolucionarnu propagandu od Hajnaua. A chaque capacité selon ses oeuvres.[99]

Međutim je Luj Bonaparte iskoristio ferije Nacionalne skupštine za prinčevska putovanja po provinciji, najvatreniji legitimisti hodočastili su u Ems unuku svetog Luja,[100] a masa narodnih poslanika stranke reda intrigirala je u departmanskim vijećima koja su se upravo bila sastala. Trebalo je da ta vijeća izgovore ono što se većina Nacionalne skupštine još nije usuđivala da izgovori: *hitan predlog za neposrednu reviziju ustava.* Prema ustavu, tu reviziju je mogla izvršiti samo jedna, naročito u tu svrhu sazvana, Nacionalna skupština, i to tek 1852. Ali ako bi se većina departmanskih vijeća izjasnila u tom smislu, zar Nacionalna

---

onog dijela sitne buržoazije koji se ograničavao na zahtjeve umjerenih ustavnih reforma. *Prev.*

[98] »*La Presse* (»Štampa«) — francuski dnevnik, izlazio je u Parizu od 1836. Godine 1848—1849. podržavao je buržoaske republikance, a kasnije bonapartiste. Urednik lista bio je od 1836. do 1857. Emil de Žirarde. *Prev.*

[99]) Svakom talentu prema njegovim djelima. *Prev.*

[100] *Unuk sv. Luja* — grof Šambor (koji je sebe nazivao Henri V), pretendent na francuski prijesto, potjecao je iz glavne loze burbonske dinastije. Jedna od stalnih rezidencija grofa Šambora u Njemačkoj bio je, osim Visbadena, i Ems. *Prev.*

skupština ne bi morala da glasu Francuske žrtvuje djevičanstvo ustava? Nacionalna skupština očekivala je od tih provincijskih skupština ono što su opatice u Volterovoj »Henrijadi« očekivale od pandura. Ali, s malim izuzecima, Putifari iz Nacionalne skupštine imali su posla sa isto toliko Josipa iz provincije. Ogromna većina nije htjela da razumije tu nametljivu insinuaciju. Reviziju ustava osujetilo je upravo ono oruđe kojim je trebalo da se ona ostvari — glasanje departmanskih vijeća. Francuska, i to buržoaska Francuska, izjasnila se — izjasnila se protiv revizije.

Početkom oktobra sastala se opet zakonodavna Nacionalna skupština — tantum mutatus ab illo![101] — Njena fizionomija se potpuno izmijenila. Neočekivano odbacivanje revizije od strane departmanskih vijeća vratilo ju je u granice ustava i ukazalo na granice trajanja njena života. Orleanisti postadoše nepovjerljivi prema legitimistima zbog njihovog hodočašća u Ems, legitimisti posumnjaše u orleaniste zbog njihovih pregovora s Londonom,[102] listovi obiju frakcija potpirivali su vatru i mjerili uzajamne pretenzije svojih pretendenata. Orleanisti i legitimisti zajedno žestili su se na mahinacije bonapartista koje su došle do izraza u prinčevskim putovanjima, u više ili manje providnim predsjednikovim pokušajima da dobije odriješene ruke, u pretencioznom jeziku bonapartističkih listova; Luj Bonaparte žestio se na Nacionalnu skupštinu koja je priznavala pravo na zavjeru samo legitimistima i orleanistima, i na vladu koja ga je stalno izdavala toj Nacionalnoj skupštini. Najzad, vlada se podijelila zbog rimske politike i zbog prijedloga *poreza na dohodak* koji je podnio ministar *Pasi*, a koji su konzervativci proglasili socijalističkim.

Jedan od prvih prijedloga Baroove vlade zakonodavnoj Skupštini koja se ponovo sastala bilo je traženje kredita od 300.000 franaka za isplatu udovičke penzije *vojvotkinji od Orléansa*. Nacionalna skupština dala je odobrenje, i registru dugova francuske nacije dodala sumu od sedam milijuna

---

101) Ali kako se ona izmijenila. *Prev.*

102 U blizini Londona, u Klarmonu, živio je poslije februarske revolucije, pošto je utekao iz Francuske, bivši kralj Luj-Filip. *Prev.*

franaka. Dok je tako Luj Filip s uspjehom i dalje igrao ulogu »pauvre honteux«, stidljivog prosjaka, vlada se nije usuđivala da predloži Skupštini dodatak uz plaću za Bonaparta, a nije ni izgledalo da je Skupština voljna da mu ga dade. Luj Bonaparte je kao i uvijek, stajao pred dilemom: Aut Caesar, aut Clichy![103]

Drugo ministrovo traženje kredita od devet milijuna franaka za *troškove rimske ekspedicije* povećalo je zategnutost između Bonaparta, s jedne strane, i ministra i Nacionalne skupštine, s druge. Luj Bonaparte objavio je u »Moniteuru« pismo svom ađutantu Edgaru Neju u kome papinsku vladu vezuje ustavnim garancijama. Papa je sa svoje strane izdao proglas »motu proprio«[104] u kome odbija svako ograničavanje svoje restaurirane vlasti. Bonapartovo pismo je s namjernom indiskrecijom podiglo zavjesu s njegova kabineta, da bi ga pokazalo očima galerije kao dobronamjernog, ali u vlastitoj kući nepriznatog i okovanog genija. Nije bilo prvi put da on koketira s »potajnim uzmasima krila slobodne duše«. Tjer, izvjestilac komisije, potpuno je ignorirao Bonapartov uzmah krilima i zadovoljio se time da papin proglas prevede na francuski jezik. Nije vlada, nego je *Viktor Igo* pokušao spasiti predsjednika predlažući dnevni red u kojem je Nacionalna skupština imala izrazito da se slaže s Napoleonovim pismom. *Allons donc! Allons donc.*[105] S tim bezobzirno lakomislenim uzvikom većina je pokopala Igoov predlog. Politika predsjednikova? Pismo predsjednikovo? Sam predsjednik? *Allons donc! Allons donc!* Ta ko uzima gospodina Bonaparta au sérieux?[107] Vjerujete li vi, gospodine Viktore Igo, da mi vama vjerujemo da vi vjerujete u predsjednika? *Allons donc! Allons donc!*

---

[103] *Clichy* — pariski zatvor za dužnike. (Parafraza Cezarovih riječi »Aut Caesar, aut nihil« — »Ili Cezar, ili ništa«.) *Prev.*

[104] »*Motu proprio*« (»iz vlastite pobude«) — početne riječi papinih poslanica koje on donosi bez sporazumijevanja s kardinalima, a koje se obično tiču unutrašnjih i administrativnih poslova papinske države. Ovdje je riječ o poslanici pape Pija IX od 12. septembra 1849. *Prev.*

[105] Dosta! Dosta! *Prev.*

[107] Ozbiljno. *Prev.*

Najzad, raskid između Bonaparta i Nacionalne skupštine ubrzan je diskusijom o *pozivanju Orleansa i Bourbona da se vrate u zemlju.* Pošto je vlada to propustila, prijedlog je podnio predsjednikov rođak, sin bivšeg vestfalskog kralja, a imao je samo taj cilj da se legitimistički i orléanistički pretendenti stave u isti red s bonapartističkim pretendentom, ili, tačnije, *niže* od njega, jer je ovaj bar faktično stajao na čelu države.

Napoleon Bonaparte bio je dovoljno drzak da spoji u jedan predlog *pozivanje protjeranih kraljevskih porodica u zemlju* i *amnestiju junskih ustanika.* Negodovanje većine odmah ga je primoralo da povuče to bogohulno spajanje svetog sa prokletim, kraljevskog soja s proleterskim nakotom, zvijezda stajačica društva s njegovim varljivim močvarnim svjetlima, i da svakom od ta dva predloga dade rang koji mu pripada. Većina je energično odbila predlog o pozivanju kraljevskih porodica da se vrate, i *Berije,* Demosten legitimistâ, nije ostavio nikakvih sumnji u pogledu značenja tog glasanja. Degradacija pretendenata na nivo običnih građana — to je cilj koji se želi postići! Njima hoće da otmu svetačku aureolu, posljednje veličanstvo koje im je ostalo, *veličanstvo izgnanstva!* Šta bi se mislilo o onom pretendentu, uzviknuo je Berije, koji bi se, zaboravivši na svoje uzvišeno porijeklo, vratio ovamo da živi kao obična privatna osoba. Luju Bonapartu nije se moglo jasnije reći da nije ništa dobio svojom prisutnošću, da, ako je on potreban koaliranim rojalistima ovdje u Francuskoj kao *neutralna ličnost* na predsjedničkoj stolici, pravi pretendenti na krunu moraju ostati sakriveni maglom izgnanstva od profanih pogleda.

1. novembra odgovorio je Luj Bonaparte zakonodavnoj Skupštini poslanicom koja je prilično osornim riječima objavila demisiju Bonapartove vlade i obrazovanje nove vlade. Vlada Baro-Falu bila je vlada rojalističke koalicije, vlada d'Opul bila je vlada Bonaparta, predsjednikov organ protiv zakonodavne Skupštine, *vlada kalfi.*

Bonaparte nije više bio samo *neutralna ličnost* od 10. decembra 1848. Kao glava izvršne vlasti, on je postao centar izvjesnih interesa; borba protiv anarhije primorala je stranku reda da sama pojača njegov uticaj, a ako on *više* nije bio

popularan, ona je bila *ne*popularna. Zar se on nije mogao nadati da će suparništvo između orleanista i legitimista, s jedne strane, i potreba ma kakve monarhističke restauracije, s druge strane, natjerati obje frakcije na priznanje *neutralnog pretendenta?*

Od 1. novembra 1849. datira treći period života ustavne republike, period koji se svršava 10. marta 1850. Ne samo što počinje regularna igra ustavnih institucija, kojoj se Gizo toliko divio, natezanje između izvršne i zakonodavne vlasti. Nasuprot restauracijskim težnjama ujedinjenih orleanista i legitimista, Bonaparte zastupa pravni osnov svoje faktične vlasti — republiku; nasuprot Bonapartovim restauracijskim težnjama stranka reda zastupa pravni osnov svoje zajedničke vlasti — republiku; nasuprot orleanistima zastupaju legitimisti, nasuprot legitimistima zastupaju orleanisti status quo — republiku. Sve ove frakcije stranke reda, od kojih svaka ima in petto[108] svog vlastitog kralja i svoju vlastitu restauraciju, suprotstavljaju, svaka sa svoje strane, uzurpatorskim i buntovničkim težnjama svojih suparnika zajedničku vladavinu buržoazije, oblik u kome se posebne pretenzije neutraliziraju i ostaju sačuvane — *republiku.*

Kao što Kant republiku, kao jedini racionalni državni oblik, čini postulatom praktičnog uma koji se nikad ne ostvaruje, ali ostvarenje kojeg se uvijek postavlja kao cilj i uvijek mora imati na pameti, takvim postulatom čine ovi rojalisti *monarhiju.*

Tako je ustavna republika, koja je izišla iz ruku buržoaskih republikanaca kao šuplja ideološka formula, postala u rukama ujedinjenih rojalista sadržajni, živi oblik. I Tijer je govorio istinitije nego što je slutio kad je rekao: »Mi rojalisti smo pravi stubovi ustavne republike«.

Pad kaolicione vlade i dolazak vlade kalfi imao je i drugo značenje. Ministar finansija u novoj vladi zvao se *Fuld.* Fuld kao ministar finansija, to znači službenu predaju francuskog nacionalnog bogatstva berzi, upravljanje državnom imovinom preko berze i u interesu berze. S imenovanjem Fulda objavila je finansijska aristokratija u »Moniteuru«

---

108 U duši. *Prev.*

svoju restauraciju. Ta restauracija je nužno dopunjavala ostale restauracije, od kojih svaka predstavlja po kariku u lancu ustavne republike.

Luj Filip se nikad nije usudio da jednog stvarnog loup-cervier[109] postavi za ministra finansija. Kao što je njegova monarhija bila idealno ime za vladavinu vrhova buržoazije, tako su u njegovim ministarstvima privilegirani interesi morali nositi ideološki nezainteresirana imena. Buržoaska republika gurala je svuda na prvo mjesto ono što su razne monarhije, legitimistička kao i orleanistička, držale u pozadini. Ona je skinula na zemlju ono što su one dizale na nebo. Ona je na mjesto svetačkih imena stavila buržoaska vlastita imena vladajućih klasnih interesa.

Cijelo naše izlaganje pokazalo je kako republika od prvog dana svog postojanja nije rušila finansijsku aristokratiju nego ju je učvršćivala. Ali ona joj je činila ustupke protiv svoje volje, pokoravajući se sudbini. S Fuldom se vladina inicijativa vratila u ruke finansijske aristokratije.

Neko će zapitati: kako je koalirana buržoazija mogla da trpi i podnosi vladavinu finansijske aristokratije, koja se pod Lujem Filipom zasnivala na isključenju ili podređivanju ostalih buržoaskih frakcija?

Odgovor je jednostavan.

Prije svega, sama finansijska aristokratija čini odlučujući dio rojalističke koalicije, čija se zajednička vlast zove republika. Zar orleanistički prvaci i kapaciteti nisu stari saveznici i sukrivci finansijske aristokratije? Zar sama finansijska aristokratija nije zlatna falanga orleanizma? Što se tiče legitimista, oni su već pod Lujem Filipom uzimali praktičnog učešća u svim orgijama berzovnih, rudničkih i željezničkih špekulacija. Savez krupnog zemljišnog vlasništva s finansijskom aristokratijom je uopće *normalna pojava*. Dokaz: *Engleska*, dokaz: čak *Austrija*.

U zemlji kao što je Francuska, gdje veličina nacionalne proizvodnje stoji nerazmjerno nisko prema veličini državnog duga, gdje je državna renta najznačajniji predmet špekulacije, a berza glavno tržište za ulaganje kapitala koji hoće da se oplođuje na neproizvodan način, — u takvoj

[109] Berzanski vuk. *Prev.*

zemlji mora nebrojena masa ljudi iz svih buržoaskih ili poluburžoaskih klasa biti zainteresirana u državnom dugu, u igri na berzi, u finansijama. A zar svi ti drugostepeni učesnici ne nalaze svoja prirodna uporišta i šefove u onoj frakciji koja taj interes predstavlja u najvećim razmjerima, koja ga predstavlja uopće i u cjelini?

Čime je uvjetovan prelaz državne imovine u ruke finansijske aristokratije? Sve većim zaduživanjem države. A zaduženost države? Stalnom prevagom njenih rashoda nad njenim prihodima, nerazmjerom koji je u isti mah i uzrok i posljedica sistema državnih zajmova.

Da bi izbjegla to zaduživanje, država mora ili ograničiti svoje rashode, tj. pojednostaviti, smanjiti svoj organizam upravljanja, što manje upravljati, zapošljavati što manje personala, stupati što manje u odnos prema buržoaskom društvu. Taj put nije bio moguć za stranku reda, čija su represivna sredstva, čije je službeno miješanje u ime države, čija je sveprisutnost preko državnih organa morala rasti u istoj mjeri u kojoj su njena vladavina i životni uslovi njene klase bili svestranije ugrožavani. Žandarmerija se ne može smanjivati u istoj mjeri u kojoj rastu napadi na ličnost i vlasništvo.

Ili država mora pokušati da izbjegne zaduživanje i da stvori odmah makar i prolaznu ravnotežu budžeta time što će svaliti *izvanredne poreze* na leđa najbogatijih klasa. A zar da stranka reda, da bi nacionalno bogatstvo izbavila od berzanske eksploatacije, žrtvuje svoje vlastito bogatstvo na oltar domovine? Pas si bête![110]

Dakle, bez potpunog prevrata u francuskoj državi nema prevrata ni u francuskim državnim finansijama. S tim državnim finansijama nužno je povezano državno zaduživanje, a s državnim zaduživanjem špekulacije s državnim dugovima, a vladavina vjerovnika države, bankara, mjenjača, berzanskih vukova. Samo *jedna* frakcija stranke reda bila je neposredno zainteresirana u obaranju finansijske aristokratije, — *tvorničari*. Mi ne govorimo o srednjim ni o sitnijim industrijalcima, mi govorimo o industrijskim magnatima, koji su pod Lujem Filipom činili široku bazu dinastičke

[110] Tako glupa ona nije. *Prev.*

opozicije. Njihov interes nesumnjivo traži smanjenje troškova proizvodnje, dakle smanjenje poreza koji ulaze u troškove proizvodnje, dakle smanjenje državnih dugova čije kamate ulaze u poreze, dakle — obaranje finansijske aristokratije.

U Engleskoj — a najveći francuski tvorničari su sitni buržuji u poređenju sa svojim engleskim suparnicima — mi zbilja vidimo tvorničare, jednog Kobdena, jednog Brajta na čelu križarskog pohoda protiv banke i berzovne aristokratije. Zašto nema toga u Francuskoj? U Engleskoj preovlađuje industrija, u Francuskoj — poljoprivreda. U Engleskoj, industriji je potrebna free trade,[111] a u Francuskoj — zaštitne carine, nacionalni monopol pored drugih monopola. Francuska industrija ne gospodari francuskom proizvodnjom, francuski industrijalci ne gospodare stoga francuskom buržoazijom. Da bi obranili svoje interese od ostalih frakcija buržoazije, oni ne mogu, kao Englezi, stati na čelo pokreta i ujedno istaći svoj klasni interes na prvo mjesto; oni moraju ići za revolucijom i služiti interesima koji su suprotni općim interesima njihove klase. U februaru oni nisu shvatili svoj položaj, i februar ih je naučio pameti. A ko je neposrednije ugrožen od radnika nego poslodavac, industrijski kapitalist? Zato je u Francuskoj tvorničar nužno postao najfanatičniji član stranke reda. Kresanje njegova *profita* od strane finansijera — *šta je to prema ukidanju profita od strane proletarijata?*

U Francuskoj sitni buržuj čini ono što bi normalno morao činiti industrijski buržuj; radnik čini ono što bi normalno bio zadatak sitnog buržuja. A ko rješava radnikov zadatak? Niko. On se u Francuskoj ne rješava, on se u Francuskoj samo proklamira. On se nigdje ne rješava unutar nacionalnih zidova; klasni rat u okviru francuskog društva pretvara se u svjetski rat u kome se sukobljavaju nacije. Rješenje će početi tek u trenutku kad svjetski rat stavi proletarijat na čelo onog naroda koji gospodari svjetskim tržištem, na čelo Engleske. Ali revolucija, koja ovdje nalazi ne svoj kraj nego svoj organizacioni početak, neće biti revolucija kratkog vijeka. Sadašnje pokoljenje nalikuje na Jevreje koje je Moj-

---

[111] Slobodna trgovina. *Prev.*

sije vodio kroz pustinju. Ono ima ne samo da osvoji jedan novi svijet, ono mora da siđe s pozornice da bi učinilo mjesto ljudima koji su dorasli novom svijetu.

Vratimo se na Fulda.

14. novembra 1849. popeo se Fuld na govornicu Nacionalne skupštine i izložio svoj finansijski sistem: apologija starog poreskog sistema! Zadržavanje poreza na vino! Odustajanje od Pasijeva poreza na dohodak!

Ni Pasi nije bio revolucionar; bio je jedan stari ministar Luja Filipa. Pripadao je puritancima Diferovog tipa i najintimnijim prijateljima Testa, grešnog jarca julske monarhije!* I Pasi je hvalio stari poreski sistem i preporučivao da se zadrži porez na vino, ali je u isto vrijeme skinuo veo s državnog deficita. On je objavio da je neophodan nov porez, porez na dohodak, ako se hoće da izbjegne državno bankrotstvo. Fuld, koji je Ledri-Rolenu preporučivao državno bankrotstvo, preporučio je zakonodavnoj Skupštini državni deficit. On je obećao uštede, tajna koje su se otkrile kasnije: na primjer, rashodi su se smanjili za 60 milijuna, a leteći dug povećao za 200 milijuna — mađioničarski trikovi u grupiranju cifara, u sastavljanju bilansa, što se sve na kraju krajeva svodilo na nove zajmove.

Pod Fuldom finansijska aristokratija, pored ostalih suparničkih frakcija buržoazije, nije, naravno, istupala tako bestidno pokvareno kao pod Lujem Filipom. Ali sistem je ostao isti: stalno povećanje dugova, maskiranje deficita. A s vremenom su stare berzanske podvale izbile otvorenije na površinu. Dokaz: zakon o avinjonskoj željeznici, misteriozna kolebanja kursa državnih papira koja su jedno vrijeme bila predmet razgovora cijelog Pariza, najzad — neuspjelo Fuldovo i Bonapartovo špekuliranje sa izborima od 10. marta.

* 8. jula 1847. počeo je u Parizu, u Domu perova, proces protiv Parmentjea i generala Kibjera, optuženih zbog podmićivanja činovnika u svrhu dobivanja koncesije za solanu, i protiv tadašnjeg ministra javnih radova Testa, optuženog da je od njih primao mito. Test je za vrijeme procesa pokušao da izvrši samoubojstvo. Svi su bili osuđeni na visoke novčane kazne, a Test osim toga i na tri godine zatvora. *(Engelsova napomena u izdanju od 1895.)*

Sa službenom restauracijom finansijske aristokratije ubrzo je morao francuski narod opet dospjeti pred novi 24. februar.

Konstituanta je u jednom nastupu mržnje prema svojoj nasljednici ukinula porez na vino za godinu gospodnju 1850. Ukidanjem starih poreza nisu se mogli plaćati novi dugovi. *Kreton*, jedan kreten stranke reda, predložio je još prije odlaganja zakonodavne Skupštine da se porez na vino zadrži. Fuld je, u ime bonapartističke vlade, prihvatio taj predlog, i 20. decembra 1849, na godišnjicu proglašenja Bonaparta za predsjednika, Nacionalna skupština je dekretirala *restauraciju poreza na vino.*

Advokat te restauracije nije bio finansijer, nego vođa jezuita *Montalamber*. Njegova argumentacija bila je uvjerljivo jednostavna: porez — to su majčine grudi koje hrane vladu. Vlada — to su oruđa represije, to su organi autoriteta, to je vojska, to je policija, to su činovnici, suci, ministri, to su *svećenici*. Napad na porez, to je napad anarhista na čuvare reda koji štite materijalnu i duhovnu proizvodnju buržoaskog društva od nasrtaja proleterskih vandala. Porez — to je peti bog, pored vlasništva, porodice, reda i religije. A porez na vino je neosporno porez, i to ne običan nego starinski, monarhizmom prožeti porez, porez dostojan poštovanja. Vive l'impôt des boissons! Three cheers and one cheer more![112]

Kad francuski seljak hoće da zamisli đavla, on ga zamišlja u liku poreskog egzekutora. Od trenutka kad je Montalamber proglasio porez bogom, seljak je postao bezbožnik, ateist, i bacio se u naručje đavlu, *socijalizmu*. Religija reda ga je lakomisleno izgubila, jezuiti su ga lakomisleno izgubili, Bonaparte ga je lakomisleno izgubio. 20. decembar 1849. definitivno je kompromitirao 20. decembar 1848. »Sinovac svog strica« nije bio prvi u svojoj porodici koga je upropastio porez na vino, taj porez koji, po Montalamberovim riječima, nagovještava revolucionarnu oluju. Pravi, veliki Napoleon rekao je na Svetoj Jeleni da je ponovo uvođenje poreza na vino više doprinijelo njegovu padu nego sve drugo,

[112] Živio porez na vino! Triput hura i još jedanput hura! *Prev.*

jer je od njega odbilo seljake južne Francuske. Još pod Lujem XIV taj porez je bio glavni predmet narodne mržnje (vidi djela Boagilbera i Vobana), prva revolucija ga je ukinula, a Napoleon ga je u izmijenjenom obliku ponovo uveo 1808. Kad je restauracija ulazila u Francusku, pred njom su kasali ne samo kozaci nego i obećanja o ukidanju poreza na vino. Gentilhommerie,[113] naravno, nije morala da drži riječ datu gent taillable à merci et miséricorde.[114] Godine 1830. je obećala ukidanje poreza na vino. Nije bilo u duhu te godine da se čini ono što se reklo i da se rekne ono što se činilo. Godine 1848. je obećala ukidanje poreza na vino, kao što je obećavala sve. Konstituanta, najzad, koja ništa nije obećavala, odredila je, kao što je spomenuto, u svom testamentu da porez na vino treba da iščezne 1. januara 1850. I upravo deset dana prije 1. januara 1850. zakonodavna Skupština ga je opet uvela. Tako je francuski narod neprestano gonio taj porez: kad ga je izbacio na vrata, on se vraćao kroz prozor.

Mržnja naroda protiv poreza na vino objašnjava se time što taj porez ujedinjuje u sebi sve omrznute strane francuskog poreskog sistema. Način njegovog ubiranja je omrznut, način njegovog razrezivanja je aristokratski, jer je poreska stopa ista i za najobičnija i za najskupocjenija vina. On, dakle, raste u geometrijskoj progresiji s opadanjem imovine potrošača, to je — obrnuti progresivni porez. On neposredno izaziva trovanje radničke klase, jer znači premiju za patvorena i umjetna vina. On smanjuje potrošnju time što na ulazu svakog grada sa više od 4.000 stanovnika podiže trošarinske stanice i svaki takav grad pretvara u stranu zemlju sa zaštitnim carinama protiv francuskog vina. Krupni trgovci vinom, a još više sitni, marchands de vins, krčmari, čija zarada neposredno zavisi od potrošnje vina, svi su oni zakleti neprijatelji poreza na vino. I, najzad, smanjujući potrošnju, porez na vino sužava proizvodnji tržište. Dok gradskim radnicima onemogućava da kupuju vino, seljacima vinogradarima onemogućava da ga prodaju. A Francuska ima otprilike dvanaest milijuna vinogradara. Stoga

113 Plemstvo. *Prev.*

114 Na milost i nemilost oporezovanom narodu. *Prev.*

je razumljiva mržnja cijelog naroda protiv poreza na vino, stoga je razumljivo fanatično ogorčenje seljaka napose. A osim toga oni u restauraciji poreza na vino nisu vidjeli izoliran, više ili manje slučajan događaj. Seljaci imaju svoju specijalnu istorijsku tradiciju, koja prelazi od oca na sina, i u toj istorijskoj školi vladalo je mišljenje da svaka vlada kad hoće da prevari seljake obećava ukidanje poreza na vino, a čim je seljake prevarila — zadržava porez na vino ili ga ponovo uvodi. Na porezu na vino seljak proba buket vlade, njenu tendenciju. Restauracija poreza na vino 20. decembra značila je: *Luj Bonaparte je kao i drugi.* Ali on nije bio kao i drugi, on je bio *pronalazak seljaka,* i u peticijama protiv poreza na vino, s milijunima potpisa, oni su povukli glasove koje su godinu dana ranije dali »sinovcu svoga strica«.

Seosko stanovništvo, više od dvije trećine cjelokupnog francuskog stanovništva, sastoji se mahom od takozvanih slobodnih *zemljišnih vlasnika.* Prva njihova generacija, koju je revolucija od 1789. oslobodila feudalnih tereta bez ikakve odštete, nije ništa platila za zemlju. Ali slijedeće generacije plaćale su u obliku *cijene za zemlju* ono što su njihovi preci, polukmetovi, plaćali u obliku rente, desetine, tlake itd. Ukoliko je, s jedne strane, više raslo stanovništvo, ukoliko se, s druge strane, povećavala dioba zemlje, utoliko je bila veća cijena parcele, jer se sa smanjivanjem parcele povećavala tražnja za njom. A u proporciji u kojoj je rasla cijena što ju je seljak plaćao za parcelu, bilo da ju je direktno kupovao bilo da su mu njegovi sunasljednici uračunavali u kapital, — u istoj proporciji nužno je rasla *zaduženost seljaka,* tj. *hipoteka.* Dug koji tereti zemlju zove se, naime, *hipoteka,* založnica za zemlju. Kao što su se na srednjovjekovnom komadu zemlje gomilale *privilegije,* gomilaju se na modernoj parceli *hipoteke.* — S druge strane, u sistemu parceliranja zemlja je za vlasnika čisto *sredstvo za proizvodnju.* Plodnost zemlje opada u istoj mjeri u kojoj se vrši dioba zemlje. Primjenjivanje mašina u poljoprivredi, podjela rada, velike melioracije kao što su kopanje odvodnih i dovodnih kanala itd. postaju sve više nemogući, dok *neproizvodni troškovi* obrađivanja rastu u istoj proporciji u kojoj raste i dioba samog sredstva za proizvodnju. Sve se ovo vrši ne-

zavisno od toga da li vlasnik parcele ima kapital ili ga nema. Ali ukoliko se zemlja više dijeli, utoliko više zemljišna čestica s najbjednijim inventarom čini sav kapital parcelnog seljaka, utoliko se manje kapitala ulaže u zemlju, utoliko sitnom seljaku više nedostaju zemlja, novac i obrazovanje da bi primjenjivao tekovine agronomije, utoliko više nazaduje obrađivanje zemlje. Naposljetku, *čist prinos* smanjuje se u istoj proporciji u kojoj raste *bruto potrošnja*, u istoj proporciji u kojoj cijelu seljačku porodicu njen posjed zadržava od drugih zanimanja a ona ipak nije u mogućnosti da od njega živi.

Dakle, u istoj mjeri u kojoj se povećava stanovništvo, a s njim i dioba zemlje, u istoj mjeri *poskupljuje sredstvo za proizvodnju*, zemlja, i opada *njena plodnost*, u istoj mjeri *propada zemljoradnja i zadužuje se seljak*. I ono što je bilo posljedica, postaje, sa svoje strane, uzrok. Svaka generacija ostavlja slijedećoj sve više dugova, svaka nova generacija počinje pod nepovoljnijim i težim uslovima, zaduženost rađa zaduženost, i kad seljak ne može više dati u zalog svoju parcelu za *nove dugove*, tj. opteretiti je novim hipotekama, pada direktno u šake *lihvara*, i *lihvarske kamate* postaju utoliko enormnije.

Tako je došlo do toga da francuski seljak u obliku *kamata* na *hipoteke* koje terete zemlju, u obliku kamata za *nehipotekarne zajmove kod lihvara* daje kapitalistima ne samo zemljišnu rentu, ne samo industrijski profit, jednom riječju — ne samo *svu čistu dobit* nego čak i *dio nadnice*, da se, dakle, sroza na nivo *irskog zakupca*, i to sve pod vidom *privatnog vlasnika*.

Taj proces bio je u Francuskoj ubrzan sve većim *poreskim teretom* i *sudskim troškovima*, prouzrokovanim nešto direktno samim formalnostima kojim francusko zakonodavstvo okružuje zemljišno vlasništvo, nešto bezbrojnim sukobima između vlasnika parcela koje se svuda graniče i ukrštaju, nešto strašću za parničenjem koja je svojstvena seljaku čije se uživanje vlasništva ograničava na fanatičnu obranu uobraženog vlasništva, *prava vlasništva*.

Po jednom statističkom pregledu iz godine 1840. bruto proizvod francuskog zemljišta iznosio je 5.237,178.000 franaka. Od toga otpada na troškove obrađivanja 3 milijarde

i 552 milijuna franaka, uključujući tu i potrošnju zemljoradnika. Ostaje čist proizvod od 1.685,178.000 franaka, od čega treba odbiti 550 milijuna za kamate na hipotekarne zajmove, 100 milijuna za sudske činovnike, 350 milijuna za poreze i 107 milijuna za upisne takse, taksene marke, takse za hipoteke itd. Ostaje trećina čistog proizvoda — 538 milijuna; na jednog stanovnika ne dolazi ni punih 25 franaka čistog proizvoda.[115] U tom računu nisu, naravno, uzeti u obzir ni izvanhipotekarni lihvarski, ni advokatski troškovi itd.

Može se shvatiti položaj francuskih seljaka kad je republika njihovim starim teretima dodala još nove. Jasno je da se eksploatacija seljaka razlikuje od eksploatacije industrijskog proletarijata samo *po formi*. Eksploatator je isti: *kapital*. Pojedini kapitalisti eksploatiraju pojedine seljake putem *hipoteke* i *lihve*, kapitalistička klasa eksploatira seljačku klasu putem *državnog poreza*. Pravo seljačkog vlasništva je talisman kojim ga je kapital dosad držao u svojoj vlasti i u čije ime ga je huškao protiv industrijskog proletarijata. Samo pad kapitala može učiniti da se seljak podigne, samo antikapitalistička, proleterska vlada može učiniti kraj njegovoj ekonomskoj bijedi, njegovoj društvenoj degradaciji. *Ustavna republika* — to je diktatura njegovih ujedinjenih eksploatatora; *socijaldemokratska, crvena* republika — to je diktatura njegovih saveznika. I vaga se diže ili pada, prema glasovima koje seljak baca u izbornu žaru. On sam ima da odluči o svojoj sudbini. — Tako su govorili socijalisti u brošurama, almanasima, kalendarima, lecima svake vrste. Taj jezik postao mu je razumljiviji zahvaljujući polemičkim spisima stranke reda, koja mu se sa svoje strane obraćala i grubim pretjerivanjima, brutalnim shvaćanjem i prikazivanjem socijalističkih namjera i ideja pogodila pravi seljački ton te raspaljivala njegovu pohlepu za zabranjenim voćem. Ali najrazumljivije su govorila sama iskustva koja

---

[115] U izračunavanju koje navodi Marks postoji greška u ciframa. Po svoj prilici se ovdje potkrala štamparska greška i umjesto 538 milijuna treba da stoji 578. Međutim ta razlika u ciframa ne utječe na Marksov opći zaključak: u jednom i drugom slučaju na jednog stanovnika dolazi manje od 25 franaka čistog prihoda. *Prev.*

je seljačka klasa stekla pri upotrebi prava glasa i ona razočaranja koja su se jedno za drugim sručivala na nju u zahuktalosti revolucije. *Revolucije su lokomotive istorije.*

Postepeni preokret u raspoloženju seljaka ispoljio se u raznim simptomima. On je došao do izražaja već na izborima za zakonodavnu Skupštinu, on se pokazao u opsadnom stanju u pet departmana koji leže oko Liona, on se pokazao nekoliko mjeseci poslije 13. juna u izboru jednog montanjara namjesto bivšeg predsjednika chambre introuvable* u departmanu Žirond, on se pokazao 20. decembra 1849. u izboru jednog crvenog namjesto jednog umrlog legitimističkog poslanika u departmanu *di Gar*,[116] toj obećanoj zemlji legitimista, pozornici najstrašnijih zvjerstava nad republikancima 1794. i 1795, centralnom sjedištu terreur blanche[117] od 1815, gdje su liberali i protestanti bili javno ubijani. To revolucioniranje i najzaostalije klase najočiglednije se ispoljilo poslije ponovnog uvođenja poreza na vino. Vladine mjere i zakoni koji su doneseni u januaru i februaru 1850. upereni su isključivo protiv *departmana* i *seljaka*. Najuvjerljiviji dokaz njihova napretka.

D'Opulov cirkular kojim je žandarm postavljen za prefektova, potprefektova i prije svega merova inkvizitora i kojim je špijunaža organizirana sve do zakutaka najzabačenijih seoskih općina; *zakon protiv učitelja,* po kome su oni, kapaciteti, duhovne vođe, odgojitelji i ideolozi seljačke klase, potčinjeni samovolji prefekta, po kome su oni, proleteri obrazovane klase, kao divljač gonjeni iz jedne općine u drugu; *nacrta zakona protiv merova* kojim je obješen Damoklov mač smjenjivanja nad njihove glave i kojim su oni, predsjednici seoskih općina, svakog trenutka suprotstavljani predsjedniku republike i stranci reda; *ukaz* koji je 17 vojnih

---

* Nenatkriljiva komora. *Prev.* Tako se u istoriji zove fanatični ultrarojalistički i reakcionarni poslanički dom izabran neposredno poslije drugog pada Napoleonovog 1815. *(Engelsova napomena u izdanju od 1895.)*

116 U departmanu di Gard održani su naknadni izbori jer je dotadašnji poslanik de Boun, legitimist, umro. S apsolutnom većinom glasova (20.000 od 36.000) bio je izabran kandidat Montanje — Favon. *Prev.*

117 Bijelog terora. *Prev.*

okruga Francuske pretvorio u četiri pašaluka,[118] a kasarnu i bivak učinio nacionalnim salonom Francuza; *zakon o nastavi* kojim je stranka reda proklamirala obeznanjenost i nasilno zaglupljivanje Francuske za uvjet svog života pod režimom općeg prava glasa, — što su bili svi ti zakoni i mjere? Očajni pokušaji da se departmani i seljaštvo departmana ponovo osvoje za stranku reda.

Kao *represije,* to su bila bijedna sredstva koja su svojoj vlastitoj svrsi zavrnula šiju. Krupne mjere kao što su zadržavanje poreza na vino i poreza od 45 santima, cinično odbacivanje seljačkih peticija u kojima se tražilo vraćanje milijarde itd., svi ti zakonodavni gromovi udarili su seljačku klasu samo jedanput, u cijelosti, iz centra; spomenuti zakoni i mjere učinili su napad i otpor *općom* svakodnevnom temom razgovora u svakoj kolibi, oni su ucjepljivali revoluciju svakom selu, oni su *revoluciju prenosili u provinciju i protezali na seljake.*

S druge strane, zar ti Bonapartovi prijedlozi i njihovo usvajanje od strane Nacionalne skupštine ne dokazuju jedinstvo obiju vlasti ustavne republike kad se radi o ugušivanju anarhije, tj. svih klasa koje ustaju protiv diktature buržoazije? Zar nije *Suluk* odmah poslije svoje osorne poslanice[119] uvjeravao zakonodavnu Skupštinu u svoju odanost redu u neposredno poslije toga upućenoj poslanici *Karlijea,*[120] te prljave i trivijalne karikature Fušea, kao što je i sam Luj Bonaparte bio banalna karikatura Napoleona?

---

[118] Godine 1850. vlada je razdijelila teritorij Francuske na pet velikih vojnih okruga, uslijed čega se Pariz sa okolnim departmanima našao opkoljen od ostala četiri okruga, na čelo kojih su bili postavljeni najozloglašeniji reakcionari. Ističući sličnost neograničene vlasti tih reakcionarnih generala s despotskom vlašću turskih paša, republikanska stranka zvala je te okruge pašalucima. *Prev.*

[119] *Sulukova poslanica* — poslanica predsjednika republike Luja Bonaparta zakonodavnoj Skupštini, od 31. oktobra 1849, u kojoj saopćava da je otpustio vladu Baroa i formirao novu. *Prev.*

[120] U poslanici od *10. novembra 1849.* ponovo imenovani pariški policijski prefekt Karlije pozivao je da se osnuje liga protiv socijalizma, da bi se zaštitili religija, rad, porodica, vlasništvo i vjernost vladi. *Prev.*

Zakon o nastavi pokazuje nam savez mladih katolika i starih volterijanaca. Zar je vladavina ujedinjenih buržuja mogla biti nešto drugo do koalirani despotizam restauracije, koja je bila jezuitofilska, i julske monarhije, koja se pravila slobodoumnom? Oružje što ga je jedna buržoaska frakcija razdijelila narodu protiv druge u njihovoj međusobnoj borbi za prevlast, zar se to oružje nije moralo opet oduzeti od naroda kad se on suprotstavio njihovoj ujedinjenoj diktaturi? Ništa nije više ogorčilo pariske dućandžije, pa ni odbacivanje concordats à l'amiable, nego to koketiranje s *jezuitizmom*.

Međutim sukobi između raznih frakcija stranke reda, a tako isto i između Nacionalne skupštine i Bonaparta, trajali su i dalje. Nacionalnoj skupštini se nije mnogo sviđalo što je Bonaparte odmah poslije svoga coup d'état,[121] poslije imenovanja vlastite bonapartističke vlade, pozvao k sebi invalide monarhije nedavno imenovane za prefekte i kao uvjet njihove službe postavio da, protivno ustavu, agitiraju u korist njegova ponovnog izbora za predsjednika; što je Karlije svoje imenovanje proslavio raspuštanjem jednog legitimističkog kluba; što je Bonaparte osnovao vlastiti list »Le Napoléon«[122] koji je otkrivao publici tajne želje predsjednikove, dok su ih se njegovi ministri morali odricati na govornici zakonodavne Skupštine; nije joj se mnogo sviđalo što je on, i pored svih njenih votuma nepovjerenja, prkosno zadržavao vladu; nije joj se mnogo sviđao pokušaj da se stekne naklonost podoficira dnevnim dodatkom od 4 sua, a naklonost proletarijata jednim plagijatom iz »Mystères«[123] Ežena Sia, tj. osnivanjem »banke za zajmove časti«; najzad, nije joj se mnogo sviđala bestidnost s kojom su ministri podnijeli predlog o deportaciji preostalih junskih ustanika u Alžir, da bi se na zakonodavnu Skupštinu navalila nepopularnost en gros,[124] dok je predsjednik sebi rezervirao popularnost en détail[125] pojedinačnim aktima pomilovanja. Tjer

---

[121] Državnog udara. *Prev.*

[122] *»Le Napoléon«* — bonapartistički dnevnik, organ Luja Bonaparta, izlazio je u Parizu od 6. januara do 19. maja 1850. *Prev.*

[123] Tajni (grada Pariza). *Prev.*

[124] Na veliko. *Prev.*

[125] Na veliko. *Prev.*

je grmio o »coups d'état« i o »coups de tête«,[126] a zakonodavna Skupština osvećivala se Bonapartu odbacujući svaki zakonski prijedlog koji je on podnosio u svom interesu i ispitujući bučno i nepovjerljivo svaki zakonski prijedlog koji je podnosio u zajedničkom interesu — ne ide li on, pod izlikom da nastoji ojačati izvršnu vlast, na ruku Bonapartovoj ličnoj vlasti. Jednom riječju, ona se *osvećivala zavjerom prezira.*

Legitimistička stranka sa svoje strane, gledala je sa zlovoljom kako su se sposobniji orleanisti opet dočepali gotovo svih položaja i kako raste *centralizacija,* dok je ona svoj spas principijelno tražila u *decentralizaciji.* I zaista. Kontrarevolucija je *centralizirala nasilno,* tj. pripremala je mehanizam revolucije. Prinudnim kursom banknota ona je čak *centralizirala* zlato i srebro Francuske u Pariskoj banci i stvorila na taj način *gotovu ratnu blagajnu* revolucije.

Orleanisti su, najzad, sa zlovoljom gledali kako se njihovom bastardnom principu suprotstavlja ponovo iskrsli princip legitimiteta i kako njih svakog trenutka zapostavljaju i maltretiraju kao što plemić maltretira svoju ženu građanskog porijekla.

Vidjeli smo pomalo kako seljaci, sitna buržoazija, uopće srednji slojevi malo staju na stranu proletarijata, tjerani u otvorenu suprotnost prema službenoj republici, tretirani od nje kao protivnici. *Pobuna protiv diktature buržoazije, potreba za preobražajem društva, očuvanje demokratsko-republikanskih institucija kao oruđa tog preobražaja, grupiranje oko proletarijata kao oko odlučujuće revolucionarne snage* — to su zajedničke crte koje karakteriziraju *takozvanu stranku socijaldemokratije, stranku crvene republike.* Ta *stranka anarhije,* kako je krste njeni protivnici, isto je tako koalicija različitih interesa kao i *stranka reda.* Od najsitnije reforme starog društvenog nereda do rušenja starog društvenog reda, od buržoaskog liberalizma do revolucionarnog terorizma — toliki je raspon između ekstrema koji čine polaznu i završnu tačku stranke »anarhije«.

---

[126] Igra riječi: »coups d'état« — »državni udari«, »coups de tête« — »nesmotreni postupci«. *Prev.*

Ukidanje zaštitnih carina — socijalizam! jer je to nasrtaj na monopol *industrijske* frakcije stranke reda. Sređivanje državnih finansija — socijalizam! jer je to nasrtaj na monopol *finansijske* frakcije stranke reda. Slobodan uvoz inostranog mesa i žita — socijalizam! jer je to nasrtaj na monopol treće frakcije stranke reda, *krupnog* zemljišnog vlasništva. Zahtjevi freetradera,[127] najnaprednije engleske buržoaske partije, izgledaju u Francuskoj, svi do jednoga, kao socijalistički zahtjevi. Volterijanstvo — socijalizam! jer je to nasrtaj na četvrtu frakciju stranke reda, na *katoličku* frakciju. Sloboda štampe, pravo udruživanja, opće narodno obrazovanje — socijalizam, socijalizam! Oni su nasrtaj na opći monopol stranke reda.

U toku revolucije prilike su tako brzo sazrele da su prijatelji reforme svih nijansa, da su najskromniji zahtjevi srednjih klasa morali da se grupiraju oko zastave najekstremnije partije prevrata, oko *crvene zastave.*

Međutim, ma koliko bio različit *socijalizam* raznih velikih sastavnih elemenata stranke anarhije, s obzirom na ekonomske uslove i na opće revolucionarne potrebe njihove klase ili frakcije klase koje iz tih uslova proističu, u *jednoj* tački se on podudara: on proglašava sebe *sredstvom oslobođenja proletarijata,* a to oslobođenje svojim *ciljem.* Svjesna obmana kod jednih, samoobmana kod drugih, koji svijet preuređen prema njihovim potrebama drže za najbolji svijet za sve, za ostvarenje svih revolucionarnih zahtjeva i ukidanje svih revolucionarnih sukoba.

Pod prilično sličnim *općim* socijalističkim frazama *»stranke anarhije«* krije se *socijalizam* listova *»National«*, *»Presse«* i *»Siècle«*, koji hoće, više ili manje dosljedno, da sruši vladavinu finansijske aristokratije i oslobodi industriju i trgovinu njihovih dosadašnjih okova. To je socijalizam industrije, trgovine i poljoprivrede, interese kojih njihovi regenti u stranci reda negiraju čim se oni više ne poklapaju s njihovim privatnim monopolima. Od tog *buržoaskog socijalizma* koji, prirodno, kao i svaka druga vrsta socijalizma, okuplja jedan dio radnika i sitne buržoazije, razlikuje se

127 Pristalica slobodne trgovine; od engleskog izraza free trade — slobodna trgovina. *Prev.*

pravi *sitnoburžoaski socijalizam*, socijalizam par excellence.[128] Kapital kinji tu klasu poglavito kao *vjerovnik*, ona zahtijeva *kreditne ustanove;* kapital je davi svojom *konkurencijom*, ona zahtijeva *asocijacije* koje pomaže država; kapital je pobjeđuje *koncentracijom*, ona zahtijeva *progresivne poreze*, ograničenje nasljedstva, preuzimanje velikih radova od strane države i druge mjere koje *nasilno zadržavaju porast kapitala*. Budući da ona sanja o mirnom provođenju svog socijalizma — izuzev možda samo neku kratkotrajnu drugu februarsku revoluciju — ona, prirodno, zamišljá nastupajući istorijski proces kao *primjenjivanje sistemâ* koje izmišljaju ili su izmislili socijalni teoretičari, bilo u kompaniji bilo kao individualni pronalazači. Tako ti socijalisti postaju elektičari ili adepti postojećih socijalističkih *sistema, doktrinarnog socijalizma* koji je bio teoretski izraz proletarijata samo dotle dok proletarijat još nije bio dorastao do svog vlastitog slobodnog istorijskog pokreta.

Ta *utopija*, taj *doktrinarni socijalizam*, koji cjelokupni pokret podređuje jednom od njegovih momenata, koji kolektivnu, društvenu proizvodnju zamjenjuje mozgovnom djelatnošću pojedinog pedanta, a, što je glavno, odstranjuje u svojoj fantaziji pomoću malih trikova i velikih sentimentalnosti revolucionarnu borbu klasa sa svim njenim nužnostima, taj doktrinarni socijalizam u suštini samo idealizira sadašnje društvo, daje njegovu sliku bez sjene, i hoće da provede svoj ideal protiv stvarnosti tog istog društva. Dok proletarijat prepušta taj socijalizam sitnoj buržoaziji, a borba između raznih socijalističkih šefova pokazuje da je svaki od takozvanih sistema pretenciozno isticanje jednog od prolaznih momenata socijalnog prevrata nasuprot drugima, — *proletarijat* se sve više grupira oko *revolucionarnog socijalizma*, oko *komunizma*, za koji je sama buržoazija pronašla ime *Blanki*. Taj socijalizam je *objava permanentne revolucije, klasna diktatura* proletarijata kao nužan prelazni stepen ka *ukidanju klasnih razlika uopće*, ka ukidanju svih produkcionih odnosa na kojima one počivaju, ka ukidanju

[128] U pravom smislu riječi. *Prev.*

svih društvenih odnosa koji odgovaraju tim produkcionim odnosima, ka prevratu u svim idejama koje proizilaze iz tih društvenih odnosa.

Opseg ovog izlaganja ne dopušta da se na tom pitanju opširnije zadržavamo.

Vidjeli smo: kao što je u stranci *reda* nužno stala na čelo *finansijska aristokratija,* tako u stranci *»anarhije«* — *proletarijat.* Za vrijeme dok su se razne klase, ujedinjene u revolucionarnu ligu, grupirale oko proletarijata, za vrijeme dok su departmani postajali sve nepouzdaniji i sama zakonodavna Skupština sve jače roptala protiv pretenzija francuskog Suluka,[129] približavali su se dugo odgađani i zadržavani dopunski izbori za mjesta koja su postala upražnjena proskribiranjem montanjara od 13. juna.

Vlada, prezrena od svojih neprijatelja, zlostavljana i svakodnevno ponižavana od svojih tobožnjih prijatelja, vidjela je samo *jedno* sredstvo da iziđe iz odvratne i neodržive situacije — *pobunu.* Pobuna u Parizu omogućila bi da se nad Parizom i departmanima proglasi opsadno stanje i na taj način komanduje izborima. S druge strane, prijatelji reda bili bi prinuđeni na ustupke vladi koja je izvojevala pobjedu nad anarhijom, ako ne bi htjeli da i sami ispadnu anarhisti.

Vlada se dala na posao. Početkom februara 1850. ona provocira narod obaranjem »drveća slobode«.[130] Uzalud. Ako je drveće slobode izgubilo svoja mjesta, vlada je izgubila glavu i prestrašeno ustuknula pred svojom vlastitom provokacijom. Ali Nacionalna skupština je taj nezgrapni Bonapartov pokušaj osamostaljivanja dočekala s hladnim nepovjerenjem. Nije se postiglo više uspjeha ni sa uklanjanjem vijenaca od smilja sa Julskog stupa.[131] Ono je dalo jednom

---

[129] Napoleona III. *Prev.*

[130] *Drveće slobode* sađeno je u pariskim ulicama poslije pobjede februarske revolucije 1848. Sađenje drveća slobode, obično hrastova ili topola, postalo je u Francuskoj tradicija još u periodu francuske buržoaske revolucije potkraj XVIII stoljeća. *Prev.*

[131] *Julski stup,* kolona podignuta 1840. u Parizu, na trgu Bastilje, u spomen poginulih u julskoj revoluciji 1830. Ukrašavan je poslije februarske revolucije 1848. vijencima od smilja (imortela). *Prev.*

dijelu vojske povoda za revolucionarne demonstracije, a Nacionalnoj skupštini za više ili manje prikriven votum nepovjerenja vladi. Uzalud je vladina štampa prijetila ukidanjem općeg prava glasa i invazijom kozaka. Uzalud je bilo direktno d'Opulovo izazivanje, upućeno usred zakonodavne Skupštine ljevici da iziđe na ulicu, i uzalud njegova izjava da je vlada spremna da je dočeka. D'Opul nije postigao ništa osim što ga je predsjednik pozvao na red, a stranka reda je s tihom zluradošću dopustila jednom poslaniku ljevice da persiflira Bonapartove uzurpatorske prohtjeve. Uzalud je, najzad, vlada proricala revoluciju za 24. *februara*. Postigla je samo to da je narod ignorirao 24. februar.

Proletarijat se nije dao izazvati ni na kakvu *pobunu*, jer se spremao da izvrši *revoluciju*.

Provokacije vlade, koje su samo povećavale opću razdraženost protiv postojećeg stanja, nisu spriječile izborni komitet, koji je bio potpuno pod utjecajem radnika, da postavi za Pariz ova tri kandidata: *De Flota, Vidala* i *Karnoa*. De Flot je bio junski prognanik, amnestiran prilikom jednog od Bonapartovih poteza sračunatih na sticanje popularnosti; bio je prijatelj Blankija i učestvovao u napadu od 15. maja. Vidal, poznat kao komunistički pisac po svojoj knjizi »O raspodjeli bogatstva«, bivši sekretar Luja Blana u Luksemburškoj komisiji; Karno, sin konventovca koji je organizirao pobjedu, najmanje kompromitirani član stranke »Nationala«, ministar prosvjete u privremenoj vladi i Izvršnoj komisiji, bio je sa svojim demokratskim nacrtom zakona o školama živi protest protiv jezuitskog zakona o školama. Ta tri kandidata predstavljala su tri klase koje su sklopile savez: na čelu junski ustanik, predstavnik revolucionarnog proletarijata, do njega doktrinarni socijalist, predstavnik socijalističke sitne buržoazije, najzad treći predstavnik stranke buržoaskih republikanaca, čije su demokratske formule u borbi protiv stranke reda dobile socijalistički, a već davno izgubile svoj vlastiti smisao. To je bila *opća koalicija protiv buržoazije i vlade, kao u februaru*. Ali ovog puta *glava revolucionarne lige bio je proletarijat*.

Usprkos svim naporima protivnika pobijedili su socijalistički kandidati. Čak i armija je glasala za junskog usta-

nika, protiv svog vlastitog ministra vojske, La Ita. Stranka reda bila je kao gromom ošinuta. Departmanski izbori nisu je utješili: dali su većinu montanjarima.

Izbori od 10. marta 1850! To je bilo opozivanje juna 1848; oni koji su masakrirali i deportirali junske ustanike vratili su se u Nacionalnu skupštinu, ali pognute glave, iza deportiranih, s njihovim principima na ustima. *To je bilo opozivanje 13. juna 1849:* od Nacionalne skupštine proskribirana Montanja vratila se u Nacionalnu skupštinu, ali kao naprijed istureni trubač revolucije, a ne više kao njen komandant. *To je bilo opozivanje 10. decembra:* Napoleon je propao sa svojim ministrom La Itom. Parlamentarna istorija Francuske zna samo za jedan analogan slučaj: d'Ose, ministar Karla X, propao je na izborima 1830. Izbori od 10. marta 1850. bili su, najzad, poništenje izbora od 13. maja koji su stranci reda dali većinu. Izbori od 10. marta bili su protest protiv većine od 13. maja. 10. mart bio je revolucija. Iza izbornih listića krije se kamenje kaldrme.

»Glasanje od 10. marta je rat«, uskliknuo je Segir d'Ageso, jedan od najnaprednijih članova stranke reda.

Sa 10. martom 1850. ulazi ustavna republika u novu fazu, *u fazu svog raspadanja.* Razne frakcije većine opet su ujedinjene međusobno i s Bonapartom, one su opet spasioci reda, a Bonaparte opet njihova *neutralna ličnost.* Ako se one sjećaju svog rojalizma, to biva samo zato što su izgubile vjeru u mogućnost buržoaske republike; ako se on sjeća da je pretendent, to biva samo zato što je izgubio vjeru u mogućnost da ostane predsjednik.

Na izbor De Flota, junskog ustanika, Bonaparte odgovara, po zapovijesti stranke reda, imenovanjem Baroša za ministra unutrašnjih poslova, Baroša — tužioca Blankija i Barbesa, Ledri-Rolena i Ginara. Na izbor Karnoa zakonodavna Skupština odgovara usvajanjem zakona o školama, na izbor Vidala — ugušivanjem socijalističke štampe. Trubljenjem svoje štampe stranka reda pokušava da zatomi svoj vlastiti strah. »Mač je svet«, uzvikuje jedan od njenih organa; »branioci reda moraju početi ofanzivu protiv crvene stranke«, uzvikuje drugi; »između socijalizma i društva vodi se dvoboj na život i smrt, nemilosrdan rat bez predaha; u tom očajnom dvoboju mora propasti jedan ili drugi; ako

društvo ne uništi socijalizam, socijalizam će uništiti društvo«, kukuriče neki treći pijetao reda. Dižite barikade reda, barikade vjere, barikade porodice! Treba svršiti s tih 127.000 pariskih birača![132] Bartolomejska noć za socijaliste! I stranka reda vjeruje za jedan trenutak da joj je pobjeda osigurana.

Najfanatičnije se obaraju njeni organi na *»pariske dućandžije«*. Pariskog junskog ustanika izabrale su pariske dućandžije za predstavnika! To znači da jedan drugi juni 1848. nije moguć, to znači da jedan drugi 13. juni 1849. nije moguć, to znači da je moralni uticaj kapitala slomljen, to znači da buržoaska skupština predstavlja još samo buržoaziju, to znači da je krupno vlasništvo propalo, jer njegov vazal, sitno vlasništvo, traži spas u taboru onih koji nemaju vlasništva.

Stranka reda vraća se, prirodno, na svoju obaveznu *otrcanu frazu*. *»Više represija!«*, viče ona. *»Udesetorostručena represija!«* Ali njena represivna snaga desetorostruko se smanjila, dok se otpor ustostručio. Zar na glavno oruđe same represije, na armiju, ne treba da se primijeni represija? I stranka reda izgovara svoju posljednju riječ: »Gvozdeni obruč legalnosti koja nas guši — mora se slomiti. *Ustavna republika nije moguća.* Mi se moramo boriti svojim pravim oružjem, mi smo se od februara 1848. borili protiv revolucije *njenim* oružjem i na *njenom terenu*, mi smo prihvatili *njene* institucije; ustav je tvrđava koja štiti one koji opsjedaju a ne one koji su opsjednuti! Prokrijumčarivši se u trbuhu trojanskog konja u sveti Ilion, mi nismo kao naši preci, Grci,* osvojili neprijateljski grad, nego smo i sami dospjeli u zarobljeništvo.«

Ali temelj ustava je *opće izborno pravo. Ukidanje općeg izbornog prava* — to je posljednja riječ stranke reda, posljednja riječ buržoaske diktature.

Opće izborno pravo priznalo je buržoaziji pravo na tu diktaturu 4. maja 1848, 20. decembra 1848, 13. maja 1849,

---

[132] *De Flot,* pristalica A. Blankija i predstavnik pariskog revolucionarnog proletarijata, dobio je na izborima 15. marta 1850. ukupno 126.643 glasa. *Prev.*

* Igra riječi: grecs — Grci, a također i profesionalne varalice u igri. *(Engelsova napomena u izdanju od 1895.)*

8. jula 1849. Opće izborno pravo osudilo je samo sebe 10. marta 1850. Vladavina buržoazije kao posljedica i rezultat općeg prava glasa, kao izrazit akt suverene volje naroda, to je smisao buržoaskog ustava. Ali kakav smisao ima ustav od onog trenutka kad sadržaj tog prava glasa, te suverene volje nije više vladavina buržoazije? Zar nije dužnost buržoazije da pravo glasa regulira tako da ono hoće ono što je razumno, tj. njenu vladavinu? Zar opće izborno pravo, stalno iznova ukidajući postojeću državnu vlast i iznova je iz sebe stvarajući, ne ukida svaku stabilnost, zar svakog trenutka ne dovodi u pitanje sve postojeće vlasti, ne uništava svaki autoritet, ne prijeti da samu anarhiju izdigne do autoriteta? Tko će još sumnjati u to poslije 10. marta 1850?

Odbacujući opće izborno pravo s kojim se dosad zaodijevala, iz kog je crpla svoju svemoć, buržoazija otvoreno priznaje: »*Naša diktatura je dosad postojala voljom naroda, ona sad mora biti učvršćena protiv volje naroda*«. I dosljedno tome ona traži sebi uporište ne više u *Francuskoj* nego izvan nje, u inostranstvu, u *invaziji*.

S invazijom buržoazija, taj drugi Koblenc[133] koji je za svoju rezidenciju izabrao samu Francusku, budi protiv sebe sve nacionalne strasti. S napadom na opće pravo glasa ona daje novoj revoluciji *opću izliku*, a revoluciji je potrebna baš takva izlika. Svaka *posebna* izlika razjedinjavala bi frakcije revolucionarne lige i činila da njihove razlike izbiju na vidjelo. *Opća* izlika ošamućuje polurevolucionarne klase, omogućuje im da same sebe obmanjuju u pogledu *određenog karaktera* buduće revolucije, u pogledu posljedica svog vlastitog djela. Svakoj revoluciji potrebno je jedno banketno pitanje. Opće pravo glasa — to je banketno pitanje nove revolucije.

Ali, koalirane buržoaske frakcije već su osuđene čim se od jedino mogućeg oblika svoje *ujedinjene vlasti*, od najsnažnijeg i najpotpunijeg oblika svoje *klasne vladavine*, *ustavne republike*, vraćaju podređenom, nepotpunom, slabijem obliku — *monarhiji*. One su nalik na onog starca koji

---

133 *Koblenc* — grad u zapadnoj Njemačkoj; za vrijeme francuske revolucije potkraj XVIII stoljeća bio je centar kontrarevolucionarne emigracije. *Prev.*

je, da bi sebi vratio mladenačku snagu, donio svoje dječje haljine i pokušao da ih navuče na svoje mlitave udove. Njihova republika imala je samo *jednu* zaslugu, zaslugu *da je bila staklena bašta revolucije.*

10. mart 1850. nosi natpis:

Après moi le déluge, poslije mene potop!

IV

UKIDANJE OPĆEG PRAVA GLASA 1850.

(Nastavak prethodne tri glave uzet je iz »Pregleda« posljednje sveske dvobroja 5—6. »Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue«. Pošto je u njemu najprije opisana velika trgovinska kriza koja je izbila 1847. u Engleskoj i pošto je njenim uticajem na evropski kontinent objašnjeno zaoštrenje tamošnjih političkih komplikacija i njihovo pretvaranje u revolucije od februara i marta 1848, pokazuje se kako je prosperitet trgovine i industrije, koji je nastupio u toku 1848. i koji se 1849. još pojačao, paralizirao revolucionarni polet i u isto vrijeme omogućio pobjede reakcije. Specijalno o Francuskoj rečeno je zatim ovo:)[134]

Isti simptomi pokazuju se u *Francuskoj* počev od 1849, a naročito od početka 1850. Pariska industrija radi punom parom, a i pamučne tvornice u Roanu i Miluzu rade prilično dobro, mada su i ovdje, kao i u Engleskoj, smetale visoke cijene sirovina. Uz to je razvitku prosperiteta u Francuskoj naročito doprinijela široka carinska reforma u Španiji i sniženje carina na razne luksuzne artikle u Meksiku; na oba ova tržišta izvoz francuske robe je znatno porastao. Porast kapitala doveo je u Francuskoj do niza špekulacija, za koje je kao izlika poslužilo eksploatiranje kalifornijskih rudnika zlata u velikim razmjerima. Pojavilo se mnoštvo društava čije akcije s malim iznosom i socijalistički obojeni prospekti apeliraju direktno na džep buržuja i radnika, a koja se sva skupa svode na ono čisto podvaljivanje koje je svojstveno samo Francuzima i Kinezima. Jedno od tih dru-

[134] Napisao F. Engels za izdanje od 1895. *Prev.*

štava čak direktno protežira vlada. Uvozne carine u Francuskoj iznosile su za prvih devet mjeseci 1848. godine 63 milijuna franaka, 1849. godine 95 milijuna franaka, 1850. godine 93 milijuna franaka. One su, uostalom, u septembru 1850. opet porasle za više od milijun franaka u poređenju s istim mjesecom 1849. I izvoz je porastao 1849, a još više 1850. godine.

Najuvjerljiviji dokaz ponovnog prosperiteta je to što je Francuska banka zakonom od 6. septembra 1850. opet uvela plaćanje u gotovu. 15. marta 1848. banka je bila ovlaštena da obustavi svoja plaćanja u gotovu. Njen novčani opticaj, uključivši i provincijske banke, iznosio je tada 373 milijuna franaka (14,920.000 funti sterlinga), 2. novembra 1849. opticaj je iznosio 482 milijuna franaka ili 19,280.000 funti sterlinga, što je predstavljalo povećanje od 4,360.000 funti sterlinga, a 2. septembra 1850. — 496 milijuna franaka ili 19,840.000 funti sterlinga, tj. povećanje od oko 5 milijuna funti. Pri tome nije nastupilo nikakvo obezvređenje novčanica; naprotiv, uvećani opticaj novčanica bio je praćen sve većim gomilanjem zlata i srebra u podrumima banke, tako da se u ljeto 1850. metalna rezerva popela na otprilike 14 milijuna funti sterlinga, na nečuvenu sumu u Francuskoj. Činjenica da je banka na taj način došla u situaciju da opticaj svojih novčanica, a time i svoj aktivni kapital poveća za 123 milijuna franaka ili 5 milijuna funti, uvjerljivo dokazuje koliko je bila tačna naša tvrdnja u jednoj ranijoj svesci da revolucija ne samo što nije srušila finansijsku aristokratiju nego ju je, naprotiv, ojačala. Još očigledniji postaje taj rezultat iz slijedećeg pregleda francuskog bankovnog zakonodavstva posljednjih godina. 10. juna 1847. banka je ovlaštena da izdaje novčanice od 200 franaka; do tog vremena najmanja novčanica bila je novčanica od 500 franaka. Dekretom od 15. marta 1848. novčanice Francuske banke bile su proglašene zakonskim sredstvom plaćanja, a banka oslobođena obaveze da ih zamjenjuje za zvečeću monetu. Njeno izdavanje novčanica bilo je ograničeno na 350 milijuna franaka. U isto vrijeme ona je ovlaštena da izdaje novčanice od 100 franaka. Dekretom od 27. aprila naređeno je da se departmanske banke spoje s Francuskom bankom; drugim dekretom, od 2. maja 1848, Francuskoj banci dato

je ovlaštenje da emisiju novčanica poveća na 442 milijuna franaka. Dekret od 22. decembra 1849. povećao je maksimum emitiranih novčanica na 525 milijuna franaka. Najzad je zakon od 6. septembra 1850. ponovo uveo pravo zamjene novčanica za monetu. Te činjenice — neprestani porast opticaja novčanica, koncentriranje cjelokupnog francuskog kredita u rukama banke i gomilanje sveg francuskog zlata i srebra u podrumima banke — dovele su g. Prudona do zaključka da banka sad mora zbaciti svoju staru zmijsku košuljicu i pretvoriti se u prudonovsku narodnu banku. Nije trebalo ni da poznaje istoriju engleske bankovne restrikcije od 1797—1819,[135] trebalo je samo da pogleda preko Kanala, i on bi vidio kako ta činjenica, za koju on u istoriji buržoaskog društva nije nikad čuo, predstavlja najnormalniju buržoasku pojavu, samo što je ona sad u Francuskoj nastupila prvi put. Mi vidimo da su tobožnji revolucionarni teoretičari koji su poslije privremene vlade u Parizu vodili glavnu riječ bili isto toliko neznalice u pitanju prirode i rezultata poduzetih mjera kao i sama gospoda iz privremene vlade.

I pored industrijskog i trgovinskog prosperiteta koji momentano vlada u Francuskoj, masa stanovništva, 25 milijuna seljaka, trpi od jake depresije. Dobre žetve posljednjih godina oborile su cijene žitu u Francuskoj još mnogo jače nego u Engleskoj, a položaj zaduženih, od lihvara isisanih i porezima pritisnutih seljaka sve je prije nego sjajan. Ali, kao što je dovoljno jasno pokazala istorija posljednjih triju godina, ta klasa stanovništva je apsolutno nesposobna za revolucionarnu inicijativu.

Kao i period krize, tako i period prosperiteta nastupa na kontinentu kasnije nego u Engleskoj. Primarni proces odigrava se uvijek u Engleskoj; ona je demiurg[136] buržoaskog kosmosa. Razne faze ciklusa kroz koji buržoasko društvo stalno prolazi nastupaju na kontinentu u sekundarnoj i tercijarnoj formi. Prvo, kontinent izvozi u Englesku neuporedivo više nego u ma koju drugu zemlju. A ovaj izvoz

---

[135] Godine 1797. engleska vlada je izdala specijalni akt o bankovnim restrikcijama kojim je uveden prinudni kurs novčanica i obustavljena zamjena novčanica za zlato. Zamjena novčanica za zlato obnovljena je tek 1819. godine. *Prev.*

[136] Tvorac. *Prev.*

u Englesku zavisi opet od stanja Engleske, naročito na prekooceanskim tržištima. Zatim, Engleska izvozi u prekookeanske zemlje neuporedivo više nego cijeli kontinent, tako da je količina kontinentalnog izvoza u te zemlje uvijek zavisna od prekooceanskog izvoza Engleske. Zato, ako krize najprije stvaraju revolucije na kontinentu, ipak se njihov uzrok uvijek nalazi u Engleskoj. U ekstremitetima buržoaskog tijela mora, prirodno, prije doći do katastrofe nego u njegovu srcu, gdje je mogućnost kompenzacije veća. S druge strane, stupanj u kome kontinentalne revolucije djeluju povratno na Englesku ujedno je termometar koji pokazuje koliko te revolucije stvarno dovode u pitanje životne uslove buržoaskog poretka, koliko samo pogađaju njegove političke tvorevine.

Pri tom općem prosperitetu, kad se proizvodne snage buržoaskog društva razvijaju toliko bujno koliko god je to uopće moguće u okviru buržoaskih odnosa, o stvarnoj revoluciji ne može biti ni govora. Takva revolucija moguća je samo u periodima kad ova *oba faktora, moderne* proizvodne *snage* i *buržoaske produkcione forme,* dolaze u *protivrječnost* jedan s drugim. Razne svađe u koje se sad upuštaju predstavnici pojedinih frakcija kontinentalne stranke reda i u kojima jedni druge kompromitiraju daleko su od toga da vode k novim revolucijama nego, naprotiv, te svađe su moguće samo zato što je osnova društvenih odnosa u ovom momentu tako sigurna i — što reakcija ne zna — tako *buržoaska.* O nju će se razbiti svi pokušaji reakcije koji zadržavaju buržoaski razvitak, kao i sva moralna negodovanja i sve vatrene proklamacije demokrata. *Nova revolucija moguća je samo kao posljedica nove krize. Ali ona je isto tako neminovna kao i ova.*

Pređimo sad na *Francusku.*

Time što je izazvao ponovne izbore od 28. aprila, narod je sam poništio pobjedu koju je u savezu sa sitnom buržoazijom izvojevao na izborima od 10. marta. Osim u Parizu, Vidal je bio izabran i u Donjoj Rajni. Pariski komitet, u kome su Montanja i sitna buržoazija bile snažno zastupane, naveo ga je da primi donjorajnski mandat. Pobjeda od 10. marta više nije bila odlučna pobjeda; dan konačne odluke ponovo je bio odgođen, napetost u narodu je popuštala, on

se privikavao na legalne trijumfe umjesto na revolucionarne. Revolucionarni smisao 10. marta, rehabilitacija junskog ustanka, bio je, najzad, potpuno poništen kandidaturom Ežena Sia, sentimentalno-malograđanskog socijalfantasta, koju je proletarijat u najboljem slučaju mogao primiti kao vic, za ljubav grizetama. Nasuprot toj dobronamjernoj kandidaturi istakla je stranka reda, ohrabrena kolebljivom politikom protivnika, kandidata koji je trebalo da predstavlja junsku *pobjedu*. Taj komični kandidat bio je spartanski otac porodice Lekler, čiju je herojsku opremu štampa međutim skinula komad po komad i koji je na izborima pretrpio sjajan poraz. Nova izborna pobjeda od 28. aprila udarila je Montanji i sitnoj buržoaziji u glavu. Montanja je već u mislima likovala što će moći postići cilj svojih želja čisto legalnim putem, bez nove revolucije koja bi ponovo izdigla proletarijat u prvi plan; ona je čvrsto vjerovala da će na novim izborima od 1852. općim pravom glasa dovesti gospodina Ledri-Rolena na predsjedničku stolicu, a montanjarsku većinu u skupštinu. Stranka reda, koju su novi izbori, Siova kandidatura i raspoloženje Montanje i sitne buržoazije potpuno uvjerili da su ove posljednje odlučile da po svaku cijenu ostanu mirne, odgovorila je na obje izborne pobjede *izbornim zakonom* koji je ukidao opće pravo glasa.

Vlada se dobro čuvala da taj nacrt zakona ne pravi na svoju vlastitu odgovornost. Ona je tobože učinila ustupak većini, povjerivši izradu nacrta velikodostojnicima te većine, sedamnaestorici burggrafa.[137] Nije, dakle, vlada predložila Skupštini, nego je većina Skupštine predložila samoj sebi da se ukine opće pravo glasa.

8. maja nacrt je podnesen skupštini. Sva socijaldemokratska štampa ustala je da u jedan glas narodu propovijeda dostojanstveno držanje, calme majestueux,[138] pasivnost i povjerenje u svoje predstavnike. Svaki članak tih listova

---

137 *Sedamnaestorica burggrafa* — komisija od 17 orleanista i legitimista, poslanika zakonodavne Skupštine, kojoj je bilo povjereno da izradi nacrt novog izbornog zakona. Nadimak burggrafi dobili su po istoimenoj drami Viktora Igoa, čime se aludiralo na neosnovane pretenzije na vlast i reakcionarne težnje tih monarhista. *Prev.*

138 Veličanstveni mir. *Prev.*

bio je priznanje da bi revolucija u prvom redu uništila takozvanu revolucionarnu štampu i da se sad, dakle, radi o njenom samoodržanju. Tobožnja revolucionarna štampa odala je cijelu svoju tajnu. Ona je potpisala svoju vlastitu smrtnu presudu.

21. maja Montanja je stavila pitanje na prethodnu diskusiju i podnijela prijedlog da se odbaci cijeli nacrt, jer narušava ustav. Stranka reda odgovorila je da će ustav, ako bude potrebno, biti narušen, ali sad to nije potrebno, jer ustav dozvoljava svako tumačenje i jer je jedino većina kompetentna da odlučuje koje je tumačenje pravilno. Neobuzdano divljim Tjerovim i Montalamberovim napadima Montanja je suprotstavila pristojan i uglađen humanizam. Ona se pozivala na pravo tlo; stranka reda ukazala joj je na tlo na kome počiva pravo, na buržoasko vlasništvo. Montanja je zakukala: tà zar zaista hoće svom silom da izazovu revoluciju? Stranka reda je odgovorila: mi ćemo je znati dočekati.

22. maja likvidirana je prethodna diskusija o tom pitanju sa 462 glasa protiv 227. Oni isti ljudi koji su tako svečano i tako temeljito dokazivali da se Nacionalna skupština i svaki pojedini poslanik odriču svog mandata čim se odriču naroda koji im je dao mandat ostali su da i dalje sjede na svojim mjestima i htjeli su sad najedanput da umjesto njih radi zemlja, i to putem peticija, a sjedili su još uvijek nepomično i kad je 31. maja zakon sjajno prošao. Oni su pokušali da se osvete jednim protestom u kome su zapisnički utvrdili da nisu krivi za nasilje nad ustavom, protest koji čak nisu uložili otvoreno, nego su ga krišom tutnuli u džep predsjedniku.

Armija od 150.000 ljudi u Parizu, odugovlačenje odluke, stišavanje duhova od strane štampe, malodušnost Montanje i novoizabranih poslanika, veličanstveni mir sitne buržoazije, a prije svega trgovinski i industrijski prosperitet, sprečavali su svaki revolucionarni pokušaj od strane proletarijata.

Opće izborno pravo izvršilo je svoju misiju. Većina naroda prošla je kroz njegovu školu — uloga koju je ono jedino i moglo da odigra u revolucionarnoj epohi. Njega je morala ukinuti ili revolucija ili reakcija.

Još veću energiju razvila je Montanja jednom drugom prilikom koja je iskrsla uskoro poslije toga. Ministar vojske d'Opul sa skupštinske govornice je nazvao februarsku revoluciju kobnom katastrofom. Govornicima Montanje, koji su se, kao i uvijek, odlikovali bučnim izražavanjem svog moralnog negodovanja, predsjednik Dipe nije dao riječ. Žirarde je predložio Montanji da odmah korporativno napusti dvoranu. Rezultat: Montanja je ostala na svom mjestu, a Žirarde je, kao nedostojan, izbačen iz njene sredine.

Izbornom zakonu bila je potrebna još jedna dopuna, nov *zakon o štampi*. Na njega nije trebalo dugo čekati. Vladin nacrt zakona, mnogostruko pooštren amandmanima stranke reda, povisivao je kaucije, predviđao specijalnu taksu na romane koji se štampaju kao feljtoni (odgovor na izbor Ežena Sia), oporezivao sva djela, do izvjesnog broja araka, koja izlaze u nedjeljnim ili mjesečnim sveskama, i najzad, naređivao da svaki članak u listu mora nositi potpis autora. Odredbe o kauciji ubijale su takozvanu revolucionarnu štampu; narod je u njenoj propasti vidio satisfakciju za ukidanje općeg izbornog prava. Međutim, ni tendencija ni djelovanje novog zakona nisu se ograničavali samo na taj dio štampe. Dok je dnevna štampa bila anonimna, ona je bila organ širokog i bezimenog javnog mnjenja; ona je bila treća sila u državi. S potpisivanjem svakog članka novine su se pretvarale u puku kolekciju literarnih priloga od manje ili više poznatih osoba. Svaki članak srozavao se na nivo anonse. Dotad su novine cirkulirale kao papirni novac javnog mnjenja; sada su se pretvorile u više ili manje loše solo-mjenice čiji bonitet i sposobnost za promet ne zavise samo od kredita izdavača mjenice nego i indosanta. Štampa stranke reda agitirala je i za ukidanje općeg izbornog prava i za krajnje mjere protiv »loše« štampe. Međutim, čak je i »dobra« štampa sa svojom neugodnom anonimnošću bila neugodna stranci reda, a još više njenim pojedinim provincijskim predstavnicima. Ona je za sebe tražila samo još plaćenog pisca, s imenom, adresom i ličnim opisom. Uzalud se »dobra« štampa tužila na nezahvalnost kojom se plaćaju njene usluge. Zakon je prošao, i odredba da se članci potpisuju pogodila je prije svega nju. Imena republikanskih novinara bila su prilično poznata; ali uvažene firme

kao »Journal des Débats«, »Assemblée Nationale«,[139] »Constitutionnel«[140] itd. itd. izgledale su jadno sa svojom toliko razvikanom državnom mudrošću kad se misteriozna kompanija najedanput raspala u potkupljive penny-a-liners[141] s dugom praksom, koji su za novac branili sve moguće stvari, kao Granje de Kasanjac ili stare šonje koji su sami sebe nazivali državnicima, kao Kapfig, ili koketni čovječuljci kao gospodin Lemoan iz »Débats«.

U debati o zakonu o štampi Montanja se već bila srozala na takav stepen moralnog pada da se morala ograničiti na to da aplaudira sjajnim tiradama stare lujfilipovske znamenitosti, gospodina Viktora Igoa.

S izbornim zakonom i zakonom o štampi revolucionarna i demokratska stranka sišla je sa službene pozornice. Prije odlaska kući, ubrzo poslije završetka zasjedanja, izdale su obje frakcije Montanje socijalistički demokrati i demokratski socijalisti, dva manifesta, dva testimonia paupertatis,[142] u kojima su dokazivali da su, iako sila i uspjeh nisu nikad bili na njihovj strani, oni ipak uvijek bili na strani vječnog prava i svih ostalih vječnih istina.

Pogledajmo sad stranku reda. »Neue Rheinische Zeitung« pisale su u svesci 3, strana 16: »Nasuprot restauracijskim težnjama ujedinjenih orleanista i legitimista, Bonaparte zastupa pravni osnov svoje faktične vlasti — republiku; nasuprot Bonapartovim restauraoijskim težnjama stranka reda zastupa pravni osnov svoje zajedničke vlasti — republiku; nasuprot orleanistima zastupaju legitimisti, nasuprot legitimistima zastupaju orleanisti status quo — re-

---

139 *L'Assemblée nationale«* (»Nacionalna skupština«) — francuski dnevnik monarhističko-legitimističkog pravca, izlazio je u Parizu od 1848. do 1857. Godine 1848—1851. zastupao je poglede pristalica fuzije obiju dinastičkih stranaka — legitimista i orleanista. *Prev.*

140 »*Le Constitutionnel«* (»Konstitucionalist«) — francuski dnevnik koji je izlazio u Parizu od 1815. do 1870. Četrdesetih godina bio je organ umjerenog krila orleanista, za vrijeme revolucije 1848. zastupao je interese kontrarevolucionarne rojalističke buržoazije koja se grupirala oko Tjera, poslije državnog udara od 2. decembra 1851. bio bonapartistički. *Prev.*

141 Petparačke novinare. *Prev.*

142 Svjedodžba siromaštva. *Prev.*

publiku. Sve ove frakcije stranke reda, od kojih svaka ima in petto svog vlastitog kralja i svoju vlastitu restauraciju, suprotstavljaju, svaka sa svoje strane, uzurpatorskim i buntovničkim težnjama svojih suparnika zajedničku vladavinu buržoazije, oblik u kome se posebne pretenzije neutraliziraju i ostaju sačuvane — *republiku*.... I Tjer je govorio istinitije nego što je slutio kad je rekao: »Mi rojalisti smo pravi stubovi ustavne republike«.

Ova komedija républicains malgré eux,[143] mržnja prema status quo-u i njegovo stalno jačanje; neprestana trvenja između Bonaparta i Nacionalne skupštine; stalno obnavljana opasnost za stranku reda da će se raspasti na pojedine svoje sastavne dijelove i stalno ponavljano zbijanje njenih frakcija; pokušaj svake frakcije da svaku pobjedu nad zajedničkim neprijateljem pretvori u poraz privremenih saveznika; međusobna zavist, pizma, huškanje, neumorno potrzanje mačeva koje uvijek svršava jednim baiser-Lamourette[144] — sva ta nevesela komedija zabluda nije se nikad razvijala klasičnije nego u toku posljednjih šest mjeseci.

Stranka reda smatrala je izborni zakon ujedno i pobjedom nad Bonapartom. Zar nije vlada dala ostavku prenoseći na komisiju sedamnaestorice redakciju svog vlastitog predloga i odgovornost za nj? I zar se nije glavna Bonapartova snaga protiv Skupštine sastojala u tome što je bio izabranik šest milijuna? — Bonaparte je i sam gledao na izborni zakon kao na ustupak Skupštini kojim je kupio harmoniju između zakonodavne i izvršne vlasti. Kao plaću za to zahtijevao je taj ordinarni avanturist povišenje svoje civilne liste za tri milijuna. Zar je Nacionalna skupština smjela doći u sukob s izvršnom vlašću u trenutku kad je stavila izvan zakona veliku većinu Francuza? Ona je planula,

---

143 Silom republikanaca. — Aluzija na Molijerovu komediju »Silom liječnik«.

144 »*Baiser-Lamourette*« (»Lamuretov poljubac«) — aluzija na jednu epizodu iz francuske revolucije potkraj XVIII stoljeća. 7. jula 1792. poslanik Zakonodavne skupštine Lamurete predložio je da se svim stranačkim raspravama učini kraj jednim poljupcem izmirenja. Odazivajući se njegovu predlogu, predstavnici zavađenih stranaka zagrlili su se i poljubili, ali su već slijedećeg dana zaboravili na licemjerni »bratski poljubac«. *Prev.*

i izgledalo je da će tjerati mak na konac; njena komisija je odbacila predlog; bonapartistička štampa je prijetila i ukazivala na razbaštinjeni, svog prava glasa lišeni narod; bilo je mnogo bučnih pokušaja transakcija, i Skupština je najzad popustila na djelu, ali se istodobno osvetila u principu. Umjesto godišnjeg principijelnog povećanja civilne liste za tri milijuna, ona je odobrila Bonapartu jednokratnu pomoć od 2,160.000 franaka. I time nezadovoljna, ona je i taj ustupak učinila tek pošto se za nj založio Šangarnije, general stranke reda i nametnuti pokrovitelj Bonapartov. Ona je, dakle, ta dva milijuna odobrila zapravo Šangarnijeu a ne Bonapartu.

Taj de mauvaise grâce[145] bačeni poklon Bonaparte je primio sasvim u duhu darodavca. Bonapartistička štampa ponovo se razgalamila protiv Nacionalne skupštine. Kad je u debati o zakonu o štampi podnesen amandman o potpisivanju članaka, opet uperen specijalno protiv drugorazrednih listova, predstavnika Bonapartovih privatnih interesa, glavni bonapartistički organ »Pouvoir«[146] donio je otvoren i žestok napad na Nacionalnu skupštinu. Ministri su se morali pred Skupštinom odreći tog lista; odgovorni urdenik »Pouvoira« pozvan je na odgovornost pred Nacionalnom skupštinom i osuđen na najvišu novčanu kaznu od 5.000 franaka. Idućeg dana »Pouvoir« je donio još mnogo drskiji članak protiv Skupštine, a kao revanš od strane vlade sudovi su odmah pokrenuli postupak protiv više legitimističkih listova zbog povrede ustava.

Najzad je došlo na red pitanje o odlaganju sjednica Skupštine. Bonaparte je želio to odlaganje da bi mogao operirati neometan od Skupštine. Stranka reda ga je željela nešto radi provođenja svojih frakcijskih intriga a nešto radi zadovoljavanja privatnih interesa pojedinih poslanika. I Bonapartu i Skupštini bilo je to potrebno da bi učvrstili i proširili pobjedu reakcije u provinciji. Skupština je stoga odložila svoje sjednice od 11. augusta do 11. novembra. Ali

---

[145] Nerado, protiv volje. *Prev.*

[146] »*Le Pouvoir*« (»Vlast«) — bonapartistički organ koji je pod tim imenom izlazio u Parizu od juna 1850. do januara 1851. *Prev.*

kako Bonaparte nije uopće krio da mu je stalo jedino do toga da se riješi neugodnog nadzora Nacionalne skupštine, Skupština je samom votumu povjerenja udarila pečat nepovjerenja predsjedniku. U stalnu komisiju od 28 članova, koja je ostala da za vrijeme ferija bude čuvar kreposti republike, nije ušao nijedan bonapartist.[147] Umjesto njih bilo je izabrano čak nekoliko republikanaca iz »Sièclea« i »Nationala«, da bi se predsjedniku pokazala privrženost većine ustavnoj republici.

Neko vrijeme prije a naročito neposredno poslije odlaganja Skupštine izgledalo je da se obje velike frakcije stranke reda, orleanisti i legitimisti, žele izmiriti, i to putem stupanja obiju kraljevskih kuća pod čijim se zastavama bore. Listovi su bili puni predloga za izmirenje, o kojima se diskutiralo kraj bolesničke postelje Luja Filipa u San-Leonardu, kad smrt Luja Filipa iznenada pojednostavni situaciju. Luj Filip je bio uzurpator, Anriju V bio je otet prijesto, a grof od Pariza, pošto Anri V nije imao djece, bio je njegov zakoniti nasljednik prijestola. Sad je otpao svaki razlog protiv stapanja obaju dinastičkih interesa. Ali upravo sad su obje frakcije buržoazije najzad otkrile da ih nije dijelio zanos za određeni kraljevski dom, nego da su, naprotiv, njihovi različiti klasni interesi razdvajali obje dinastije. Vijest o smrti Luja Filipa zatekla je legitimiste u rezidenciji Anrija V u Vizbadenu, kamo su bili pošli na poklonjenje, isto onako kao što su njihovi konkurenti bili pošli u San-Leonard. Legitimisti su odmah sastavili vladu[148] in partibus infidelium, u koju su većim dijelom ušli članovi spomenute komisije čuvara kreposti republike i koja je prilikom jednog sukoba u stranci istupila s najotvorenijom proklama-

---

[147] Članom 32. ustava Francuske republike bilo je predviđeno da za trajanja ferija zakonodavne Skupštine djeluje stalna komisija, u koju ulazi 25 izabranih članova i biro Skupštine. Ta komisija je imala pravo da u slučaju potrebe sazove zakonodavnu Skupštinu. Godine 1850. komisija se faktično sastojala od 39 osoba — 11 članova biroa Skupštine, 3 kvestora i 25 izabranih članova. *Prev.*

[148] Riječ je o ministarskom kabinetu koji su planirali legitimisti za slučaj da na vlast dođe legitimistički pretendent grof Šambor. Za članove kabineta bili su predviđeni de Levi, de Sen-Prije, Berije, de Pastore i d'Eskar. *Prev.*

cijom prava po milosti božjoj. Orleanisti su likovali povodom kompromitantnog skandala koji je taj manifest[149] izazvao u štampi i nisu ni za trenutak krili svoje otvoreno neprijateljstvo prema legitimistima.

Za vrijeme dok su sjednice Nacionalne skupštine bile odložene sastale su se departmanske predstavničke skupštine. Većina njih izjasnila se za reviziju ustava sa više ili manje klauzula, tj. izjasnila se za jednu ne pobliže određenu restauraciju monarhije, za jedno *»rješenje«*, a ujedno je priznala da je odveć nekompetentna i odveć kukavička da to rješenje nađe. Bonapartistička frakcija odmah je protumačila tu želju za revizijom u smislu produženja Bonapartovog predsjednikovanja.

Vladajuća klasa nije nipošto mogla da dopusti ustavno rješenje — da Bonaparte odstupi u maju 1852, da svi birači u zemlji odmah izaberu novog predsjednika, da jedna posebna, u tu svrhu izabrana reviziona Skupština revidira ustav u toku prvih mjeseci vlasti novog predsjednika. Dan novih predsjedničkih izbora bio bi dan rendez-vousa svih neprijateljskih stranaka: legitimista, orleanista, buržoaskih republikanaca, revolucionara. Nasilno razračunavanje među različitim frakcijama bilo bi neminovno. Kad bi stranci reda i pošlo za rukom da se složi s kandidaturom jednog neutralnog čovjeka izvan dinastičkih porodica, opet bi protiv njega istupio Bonaparte. Stranka reda prinuđena je da u svojoj borbi protiv naroda stalno jača moć izvršne vlasti. Svako jačanje izvršne vlasti jača vlast njenog nosioca, Bonaparta. Zato u istoj mjeri u kojoj stranka reda jača svoju zajedničku vlast ona jača i borbena sredstva dinastičkih pretenzija Bonaparta, jača njegove šanse da na dan odluke silom osujeti ustavno rješenje. Tada Bonaparte u borbi protiv stranke reda neće zastati pred povredom jednog stuba

---

[149] Ima se u vidu tzv. Vizbadenski manifest, cirkular koji je po nalogu grofa Šambora napisao u Vizbadenu, 30. augusta 1850, sekretar legitimističke frakcije u zakonodavnoj Skupštini de Bartelem. U cirkularu se definirala politika legitimista u slučaju da oni dođu na vlast. Grof Šambor je izjavljivao da »oficijelno i *kategorički* odbija bilo kakvo obraćanje narodu, jer takvo obraćanje znači odricanje od velikog nacionalnog principa nasljedne monarhije«. Ta izjava je, u vezi s protestom nekih monarhista sa Laraškaklenom na čelu, izazvala polemiku u štampi. *Prev.*

ustava, kao što ni stranka reda u borbi protiv naroda u slučaju izbornog zakona nije zastala pred povredom drugog stuba. On bi po svoj prilici čak apelirao protiv Skupštine na opće izborno pravo. Jednom riječju, ustavno rješenje dovodi u pitanje čitav politički status quo, a iza ugrožavanja status quo-a buržuj vidi haos, anarhiju, građanski rat. On vidi da će prve nedjelje u maju 1852. doći u pitanje njegove kupovine i prodaje, njegove mjenice, njegove ženidbene kombinacije, njegovi kod notara sklopljeni ugovori, njegove hipoteke, njegove zemljišne rente, stanarine, profiti, svi njegovi ugovori i izvori prihoda, a tom riziku on ne može da se izloži. Iza ugrožavanja političkog status quo-a krije se opasnost sloma cijelog buržoaskog društva. Jedino moguće rješenje za buržoaziju jeste odgađanje rješenja. Ona može spasiti ustavnu republiku samo povredom ustava, produženjem predsjednikove vlasti. To je i posljednja riječ štampe stranke reda poslije dugotrajnih i dubokomislenih debata o »rješenjima« kojima se ona posvetila poslije zasjedanja generalnih vijeća. Velemoćna stranka reda primorana je tako, na svoju sramotu, da smiješnu, ordinarnu i njoj mrsku ličnost pseudo-Bonaparta uzima ozbiljno.

Ta prljava figura isto se tako varala u pogledu uzroka koji su joj sve više davali karakter neophodnog čovjeka. Dok je njegova stranka imala dovoljno pronicljivosti da sve veće značenje Bonapartovo pripiše okolnostima, on sam je vjerovao da za nj ima da zahvali isključivo čarobnoj moći svog imena i svom neprestanom karikiranju Napoleona. On je svakim danom postajao sve preduzimljiviji. Hodočašćima u Sen-Leonard i Vizbaden suprotstavio je svoja putovanja po Francuskoj. Bonapartisti su imali tako malo povjerenja u magični efekt njegove ličnosti da su svuda s njim slali kao klakere ljude iz Društva od 10. decembra, te organizacije pariskog lumpenproletarijata, trpajući ih masovno u vlakove i diližanse. Oni su svojoj marioneti stavljali u usta govore u kojima se, već prema prijemu u raznim gradovima, kao deviza predsjednikove politike proglašavala čas republikanska rezignacija, čas izdržljivost i upornost. Usprkos svim manevrima, ta putovanja nisu ni najmanje bila nalik na trijumfalne pohode.

Vjerujući da je na taj način oduševio narod, Bonaparte se dao na posao da pridobije armiju. On je na Satorijskoj ravnici, kraj Versaja, priređivao velike vojne smotre na kojima je pokušavao da kupi vojnike kobasicama sa češnjakom, šampanjcem i cigarama. Ako je pravi Napoleon umio da u štrapacima svojih osvajačkih pohoda obodri svoje izmorene vojnike iznenadnom patrijarhalnom familijarnošću, pseudo-Napoleon je vjerovao da mu trupe kliču iz zahvalnosti »Vive Napoléon, vive le saucisson!«,[150] tj. »Živjela kobasica, živio lakrdijaš!«[151]

Te smotre su dovele do izbijanja dugo prikrivenog razdora između Bonaparta i njegovog ministra d'Opula s jedne, i Šangarnijea, s druge strane. U Šangarnijeu je stranka reda našla svog stvarno neutralnog čovjeka, kod koga nije moglo biti ni govora o vlastitim dinastičkim pretenzijama. Ona je njega odredila za Bonapartova nasljednika. Šangarnije je uz to svojim istupanjem 29. januara i 13. juna 1849. postao veliki vojskovođa stranke reda, moderni Aleksandar čija je brutalna intervencija u očima plašljivog buržuja presjekla gordijski čvor revolucije. U stvari, isto tako smiješan kao i Bonaparte, on je na vrlo jeftin način postao sila i bio od strane Nacionalne skupštine suprotstavljen predsjedniku kao njegova kontrola. On sam je, na primjer u pitanju dotacije, koketirao s ulogom Bonapartovog pokrovitelja i sve je prepotentnije nastupao prema njemu i njegovim ministrima. Kad se prilikom novog izbornog zakona očekivao ustanak, zabranio je svojim oficirima da primaju ma kakva naređenja od ministra vojnog ili od predsjednika. Štampa je još doprinijela tome da lik Šangarnijea poraste. Potpuno oskudijevajući u velikim ličnostima, stranka reda je, prirodno, bila prinuđena da snagu koja je nedostajala čitavoj njenoj klasi pripiše jednom individuumu i njega na taj način naduva do divovskih razmjera. Tako je nastao mit o Šangarnijeu, »*bedemu društva*«. Pretenciozno šarlatanstvo, tajanstvenost i važnost s kojima se Šangarnije udostojio da svijet ponese na svojim plećima čini najkomičniji kontrast

150 »Živio Napoleon, živjela kobasica«! *Prev.*

151 Igra riječi: Wurst — kobasica, »Hanswurst« — lakrdijaš. *Prev.*

događajima za vrijeme i poslije satorijske smotre, koji su nepobitno dokazali da je dovoljan samo potez pera Bonaparta, te neizmjerno male veličine, da se taj fantastični proizvod buržoaskog straha, kolos Šangarnije, svede na dimenzije osrednjosti i da se on, heroj koji spasava društvo, pretvori u generala u penziji.

Bonaparte se već duže vremena osvećivao Šangarnijeu podstičući svog ministra vojnog na disciplinske sukobe s neugodnim pokroviteljem. Posljednja smotra kod Satorija učinila je, naposljetku, da stara mržnja plane. Ustavno negodovanje Šangarnijeovo prešlo je sve granice kad je vidio da konjički pukovi defiliraju s protuustavnim pokličem »Vive l'Empereur!«[152] Bonaparte, da bi preduhitrio neprijatne debate o tom pokliču na predstojećem zasjedanju Skupštine, udaljio je ministra vojnog d'Opula postavivši ga za guvernera Alžira. Na njegovo mjesto postavio je jednog pouzdanog starog generala iz doba carstva, koji po brutalnosti nije nimalo zaostajao za Šangarnijeom. Ali da otpuštanje d'Opula ne bi izgledalo kao ustupak Šangarnijeu, u isto vrijeme je premjestio generala Nemejea, desnu ruku velikog spasioca društva, iz Pariza u Nant. Nemeje je bio taj koji je prilikom posljednje smotre udesio da sva pješadija prodefilira s ledenom šutnjom pored Napoleonova nasljednika. Šangarnije, lično pogođen Nemejeovim premještajem, protestirao je i prijetio. Uzalud. Poslije dvodnevnih pregovora pojavio se u »Moniteuru« dekret o Nemejeovom premještaju, a heroju reda nije preostalo drugo nego da se pokori disciplini ili da dade ostavku.

Bonapartova borba sa Šangarnijeom nastavak je njegove borbe sa strankom reda. Novo zasjedanje Nacionalne skupštine, zakazano za 11. novembra, počet će stoga pod lošim znamenjima. To će biti bura u čaši vode. U suštini, nastavit će se stara igra. Većina stranke reda, usprkos graji čuvara principa iz raznih njenih frakcija, bit će prinuđena da predsjedniku produži vlast. Tako isto će Bonaparte, usprkos svim ranijim protestima, već slomljen nestašicom novca, primiti to produženje vlasti kao jednostavnu punomoć iz ruku Nacionalne skupštine. Na taj način rješenje se od-

---

152 Živio car! *Prev.*

gađa, status quo se zadržava, jedna frakcija stranke reda kompromitira, slabi, onemogućava drugu, proširuju se i tjeraju do kraja represije protiv zajedničkog neprijatelja, protiv narodne mase, dok sami ekonomski odnosi opet ne dostignu tačku razvitka na kojoj će nova eksplozija baciti u zrak sve te zavađene partije s njihovom ustavnom republikom.

Uostalom, radi umirenja buržuja mora se reći da zbog skandala između Bonaparta i stranke reda propada na berzi velik broj sitnih kapitalista, a njihov imetak prelazi u džepove krupnih berzanskih vukova.

Napisano januara—oktobra 1850.
Štampano u časopisu »Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue«, br. 1, 2, 3, 5—6, 1850.

(Prevela NATAŠA TKALEC)

F. Engels

PRILOG ISTORIJI SAVEZA KOMUNISTA[1]

S osuđom kelnskih komunista 1852. spustila se zavjesa nad prvim periodom samostalnog njemačkog radničkog pokreta. Danas je taj period gotovo zaboravljen. Pa ipak je on trajao od 1836. do 1852, i pokret je, s obzirom na raširenost njemačkih radnika u inostranstvu, bio aktivan gotovo u svima kulturnim zemljama. I to nije sve. Današnji međunarodni radnički pokret u stvari je direktni nastavak tadašnjeg njemačkog radničkog pokreta, koji je bio *prvi međunarodni radnički pokret uopće* i iz kog su proizašli mnogi ljudi koji su preuzeli rukovodeće uloge u »Međunarodnom radničkom udruženju«. A teoretska načela koja je »Savez komunista« u »Komunističkom manifestu« od 1847. ispisao na svoju zastavu danas su najjače međunarodno vezivo cjelokupnog proleterskog pokreta Evrope i Amerike.

Za sada postoji za povezanu istoriju tog pokreta samo jedan glavni izvor. To je takozvana crna knjiga: »Komunističke zavjere XIX vijeka«, od Vermuta i Štibera, Berlin,

[1] Engelsov *»Prilog istoriji Saveza komunista«* napisan je kao uvod njemačkom izdanju Marksova pamfleta »Otkrića o komunističkom procesu u Kelnu« od 1885. U godinama kad je bio na snazi zakon protiv socijalista u Njemačkoj, za njenu radničku klasu bilo je posebno važno da upozna iskustvo revolucionarne borbe u periodu ofanzive reakcije 1849—1852. Upravo zato je Engels smatrao potrebnim da ponovo izda taj Marksov spis. Na primjeru istorije Saveza komunista, koji je bio značajna etapa na putu stvaranja proleterske partije, Engels pokazuje da je pobjeda teorije marksizma nad raznim sektaškim strujama bila uvjetovana time što je ta teorija od samog svog postanka potpuno odražavala potrebe praktične revolucionarne borbe proletarijata i bila od nje neodjeljiva. *Prev.*

dva dijela, 1853. i 1854. Ovo sočinenije, koje su satkala iz laži dva najbjednija policijska nitkova našeg stoljeća, krcato puno namjernih falsifikata, još uvijek služi svim nekomunističkim spisima kao osnovni izvor za ono doba.

Ono što ja mogu ovdje dati bit će samo skica, pa i to samo ukoliko dolazi u obzir sam Savez; samo ono što je apsolutno potrebno za razumijevanje »Otkrića«. Nadam se da će mi još biti dano da jednom preradim bogatu građu za istoriju onog slavnog mladalačkog doba međunarodnog radničkog pokreta koju smo Marks i ja sakupili.

Iz demokratsko-republikanskog tajnog »Saveza prognanih«, koji su njemački emigranti osnovali 1834. u Parizu, odvojili su se 1836. najekstremniji, većinom proleterski elementi i obrazovali nov tajni *»Savez pravednih«*. Matični savez, u kome su ostali samo najdremljiviji elementi à la Jakobus Venedej, ubrzo je sasvim zaspao; kad je policija 1840. iznjuškala nekoliko sekcija u Njemačkoj, on jedva da je bio još samo sjena. Novi Savez razvijao se, naprotiv, razmjerno brzo. Ispočetka je on bio njemački izdanak francuskog radničkog komunizma, koji se nadovezivao na babuvističke uspomene[2] i koji se nekako u isto vrijeme formirao u Parizu; zahtijevana je zajednica dobara kao nužna konsekvenca »jednakosti«. Ciljevi su bili isti kao i kod istovremenih pariskih tajnih društava: upola propagandno udruženje, upola zavjereničko, pri čemu je ipak Pariz uvijek važio kao centar revolucionarne akcije, mada nije nikako isključivana priprema eventualnih pučeva u Njemačkoj. Ali pošto je Pariz ostao odlučujuće bojno polje, to Savez nije u ono vrijeme u stvari bio nešto više od njemačkog ogranka francuskih tajnih društava, naročito Blankijeve i Barbeove »Société des saisons«,[3] s kojom je postojala tijesna

---

[2] *Babuvizam* — jedna od struja utopijskog egalitarnog komunizma, nazvana po francuskom revolucionaru kraja XVIII stoljeća Graku Babefu. *Prev.*

[3] *Société des saisons* (Društvo godišnjih doba) — tajna republikansko-socijalistička zavjerenička organizacija u Parizu 1837—1839; njeni vođe bili su Ogist Blanki i Arman Barbes. Ustanak od 12. maja 1839. u Parizu, u kome su glavnu ulogu igrali revolucionarni radnici, pripremilo je Društvo godišnjih doba; nije se oslanjao na široke mase, pa su ga vladine trupe i Nacionalna garda brzo ugušile. *Prev.*

povezanost. Francuzi su digli ustanak 12. maja 1839; sekcije Saveza marširale su zajedno s njima i bile su tako uvučene u zajednički poraz.

Od Nijemaca su u prvom redu bili uhapšeni *Karl Šaper i Hajnrih Bauer;* vlada Luja Filipa zadovoljila se time da ih poslije dužeg držanja u zatvoru protjera. Obojica odoše u London. Šaper, iz Vajlburga u Nasau, koji je kao student šumarstva u Gisenu 1832. bio član zavjere koju je skovao Georg Bihner,[4] sudjelovao je 3. aprila 1833. u jurišu na frankfurtsku konstabalsku stražu,[5] pobjegao u inostranstvo i učestvovao u februaru 1834. u Macinijevom pohodu na Savoju.[6] Džinovskog rasta, odlučan i energičan, uvijek spreman da stavi na kocku građansku egzistenciju i život, Šaper je bio uzor profesionalnog revolucionara kakav je igrao izvjesnu ulogu tridesetih godina. Usprkos izvjesnoj sporosti mišljenja, on nije bio nepristupačan dubljem teoretskom shvaćanju, kako to dokazuje već i njegov razvitak od »demagoga«[7] u komunista, i utoliko se upornije držao onoga što je jednom spoznao. Baš zbog toga se njegova revolucionarna strast ponekad otela njegovom razumu; ali on je uvijek svoju grešku poslije uvidio i otvoreno priznao. Bio je to potpun čovjek, i ono što je uradio za osnivanje njemačkog radničkog pokreta ostaje nezaboravno.

---

[4] *Zavjera Georga Bihnera.* Njemački pjesnik Georg Bihner pokušavao je da povede revolucionarnu propagandu među hesenskim seljacima, pa je u tu svrhu, zajedno sa župnikom Wajdigom, vođom hesenskih liberala, osnovao Društvo za prava čovjeka. Bihnerova parola bila je: »Mir kolibama, rat palačama!« Vlada je već u samom početku spriječila svaku mogućnost akcije. *Prev.*

[5] *Juriš na frankfurtsku konstablsku stražu* — neuspjeli pokušaj puča grupe radikalnih elemenata, uglavnom iz studentskih krugova. *Prev.*

[6] U februaru 1834. talijanski građanski demokrat Đuzepe Macini pokušao je da sa grupom članova tajnog društva »Mlada Italija« i sa grupom revolucionarnih emigranata prodre iz Švicarske u Savoju, koja je pripadala kraljevini Sardiniji (Pijemontu). Namjera mu je bila da ondje organizira narodni ustanak za ujedinjenje Italije i za stvaranje nezavisne talijanske republike. Grupu koja je prodrla u Savoju razbile su pijemontske trupe. *Prev.*

[7] *»Demagozima«* su reakcionarni krugovi u Njemačkoj nazivali, počev od 1819, učesnike opozicionog pokreta iz redova inte-

Hajnrih Bauer iz Francuske bio je obućar; živahan, bistar, duhovit čovječić, ali u čijem je sitnom tijelu bilo isto toliko lukavstva koliko i odlučnosti.

Stigavši u London gdje je Šaper, koji je u Parizu bio slovoslagač, pokušao da se izdržava kao učitelj jezika, njih dvojica su ponovo uspostavili prekinute veze Saveza i pretvorili London u njegov centar. Tu im se, ako nije već ranije u Parizu, pridružio *Jozef Mol*, urar iz Kelna, Herkules srednje veličine — on i Šaper su vrlo često pobjednički obranili vrata poneke dvorane od navale stotina protivnika — čovjek koji je po energiji i odlučnosti u najmanju ruku bio ravan onoj dvojici svojih drugova, ali koji je duhovno obojicu premašivao. Ne samo što je bio rođeni diplomat, o čemu svjedoče uspjesi njegovih mnogobrojnih emisarskih putovanja, nego je i teoretskom shvaćanju bio pristupačniji. Ja sam svu trojicu upoznao u Londonu 1843; oni su bili prvi revolucionarni proleteri koje sam vidio; pa i ukoliko smo se onda u pojedinostima razlikovali u svojim gledištima — jer ja sam njihovom ograničenom komunizmu jednakosti* suprotstavljao tada priličnu dozu isto tako ograničene filozofske oholosti — ipak neću nikad zaboraviti impozantan utisak koji su ova tri čovjeka učinila na mene, koji sam tada i sâm tek htio da postanem čovjek.

U Londonu, a u nešto manjoj mjeri i u Švicarskoj, njima je išla naruku sloboda udruživanja i sastajanja. Već 7. februara 1840. osnovano je javno njemačko radničko prosvjetno udruženje,[8] koje još i danas postoji. Ovo je udruženje služilo Savezu kao oblast za vrbovanje novih članova, pa

---

ligencije i studentskih društava koji su u godinama poslije Bečkog kongresa istupali kao protivnici reakcionarnog režima u njemačkim državama i organizirali političke manifestacije sa zahtjevom ujedinjenja Njemačke. Reakcionarne vlasti pomagale su progone »demagoga«. *Prev.*

* Pod komunizmom jednakosti razumijem, kako sam već rekao, samo onaj komunizam koji se isključivo ili pretežno oslanja na zahtjev jednakosti. *(Engelsova napomena.)*

[8] *Njemačko prosvjetno udruženje za radnike u Londonu* osnovali su 7. februara 1840. Karl Šaper, Jozef Mol, Hajnrih Bauer i drugi članovi Saveza pravednih. Kad je 1847. bio organiziran Savez komunista, u Udruženju su vodeću ulogu imale općine Saveza. Godine 1847. i 1849—50. u radu Udruženja učestvovali su Marks i Engels; u septembru 1850. oni su se sa više svojih isto-

kako su tu, kao uvijek, komunisti bili najaktivniji i najinteligentniji članovi udruženja, to je bilo samo po sebi razumljivo što je rukovođenje udruženjem bilo potpuno u rukama Saveza. Savez je uskoro imao u Londonu više općina ili, kako su se onda još zvale, »loža«. Ista ova sama po sebi razumljiva taktika provođena je u Švicarskoj i drugdje; gdje god su se mogla osnivati radnička udruženja, ona su iskorištavana na isti način. Gdje su zakoni to zabranjivali, išlo se u pjevačke, gimnastičke i slične družine. Veza je uglavnom održavana preko članova Saveza koji su stalno pristizali ili odlazili i koji su, gdje je trebalo, fungirali kao emisari. I u jednom i u drugom pogledu Savez je bio živo pomognut mudrošću vlada koje su protjerivale svakog nepoželjnog radnika — a to je u devet slučajeva od deset bio član Saveza — i time ga pretvarale u emisara.

Obnovljeni Savez znatno se bio raširio. Naročito su u Švicarskoj *Vajtling, August Beker* (vrlo značajna glava, ali koji je propao zbog unutrašnje nečvrstine, kao i toliki Nijemci) i drugi stvorili jaku organizaciju koja je, više ili manje, ispovijedala Vajtlingov komunistički sistem. Nije ovdje mjesto za kritiku Vajtlingovog komunizma. Ali o značenju tog komunizma kao prvog samostalnog teoretskog koraka njemačkog proletarijata ja još danas potpisujem Marksove riječi iz pariskog »Vorwärtsa«[9] od 1844: »Gdje (njemačka) buržoazija — računajući i njene filozofe i učenjake — može da pokaže djelo koje bi *u pogledu emancipacije buržoazije* — političke emancipacije — bilo slično Vajtlingovim »Ga-

mišljenika povukli iz Udruženja, jer je ono u sukobu većine Centralnog komiteta Saveza komunista sa sektaško-avanturističkom manjinom (Vilih, Šaper) stalo na stranu manjine. Poslije 1850. Marks i Engels ponovo su učestvovali u njegovu radu. Udruženje je postojalo do 1918, kad ga je engleska vlada zabranila. *Prev.*

[9] Engels citira »Kritičke primjedbe uz članak „Pruski kralj i socijalna reforma. Od jednog Prusa"«. »*Vorwärts!*« (»Naprijed«) — njemački list koji je dva put nedjeljno izlazio u Parizu od januara do decembra 1844. U njemu su sarađivali Marks i Engels. Pod Marksovim uticajem imao je od ljeta 1844. sve izrazitiji komunistički karakter. List je oštro kritikovao reakcionarni režim u Pruskoj. Na zahtjev pruske vlade, francuska vlada naredila je u januaru 1845. da se Marks i neki drugi suradnici lista protjeraju iz Francuske, poslije čega je list prestao izlaziti. *Prev.*

rancijama harmonije i slobode«? »Ako se ćiftinska, kukavička osrednjost njemačke političke literature uporedi s ovim besprimjernim i briljantnim debitiranjem njemačkih radnika; ako se ove *divovske dječje cipele proletarijata* uporede s patuljastim iznošenim političkim cipelama buržoazije, onda se pepeljugi mora proreći atletska figura.« Ta atletska figura stoji danas pred nama, iako još ni izdaleka nije izrasla.

I u Njemačkoj su postojale mnoge sekcije, po prirodi stvari prolaznijeg karaktera; ali one koje su se stvarale više su nego nadomještale one koje su propadale. Policija je tek poslije sedam godina, krajem 1846, otkrila u Berlinu (Mentel) i Magdeburgu (Bek) trag Saveza, ali nije bila u stanju da dalje slijedi taj trag.

U Parizu je Vajtling, koji je još 1840. tamo živio, također ponovo okupio raspršene elemente prije no što je otišao u Švicarsku.

Jezgra Saveza bili su krojači. Njemačkih krojača bilo je svuda, u Švicarskoj, u Londonu, u Parizu. U ovom posljednjem njemački jezik je u tolikoj mjeri vladao u toj poslovnoj grani da sam 1846. tamo poznavao jednog norveškog krojača koji je iz Dronthajma doplovio direktno u Francusku i koji za 18 mjeseci nije naučio gotovo ni jednu francusku riječ, ali je odlično naučio njemački. Od pariskih općina dvije su 1847. bile pretežno sastavljene od krojača, a jedna od stolara za pokućstvo.

Otkako je težište prenijeto iz Pariza u London, izbio je u prvi plan jedan nov momenat: od njemačkog, Savez je postepeno postajao *internacionalan*. U radničkom udruženju našli su se zajedno pored Nijemaca i Švicaraca i članovi svih onih narodnosti koje su se za sporazumijevanje sa strancima pretežno služile njemačkim jezikom, dakle osobito Skandinavci, Holanđani, Mađari, Česi, Južni Slaveni, pa i Rusi i Elzašani. 1847. bio je, između ostalih, redovan gost i jedan engleski gardijski grenadir u uniformi. Udruženje se ubrzo nazvalo: *Komunističko* radničko prosvjetno udruženje, a na članskim kartama pisalo je: »Svi ljudi su braća« bar na dvadesetak jezika, mada ovdje-ondje ne bez neke jezičke greške. Kao i javno udruženje, tako je i tajni savez uskoro dobio više internacionalan karakter; isprva još u izvjesnom ograničenom smislu: praktično — različitom na-

cionalnošću članstva, teoretski — shvaćanjem da svaka revolucija, da bi pobijedila, mora biti evropska. Dalje se nije išlo; ali osnova je bila dana.

S francuskim revolucionarima održavana je tijesna veza preko londonskih emigranata, suboraca od 12. maja 1839. Isto tako i s radikalnijim Poljacima. Službena poljska emigracija, kao i Macini, bila je, razumije se, više protivnik nego saveznik. Engleski čartisti bili su zbog specifično engleskog karaktera svog pokreta ostavljeni po strani kao nerevolucionarni. S njima su londonski rukovodioci Saveza došli tek kasnije u vezu preko mene.

I inače se karakter Saveza izmijenio tokom događaja. Iako se još uvijek — i tada s punim pravom — gledalo na Pariz kao na revolucionarnu metropolu, bilo se ipak izašlo iz zavisnosti od pariskih zavjerenika. Proširenje Saveza podiglo je njegovu samosvijest. Osjećalo se da Savez hvata sve više korijena u njemačkoj radničkoj klasi i da su njemački radnici istorijski pozvani da nose zastavu ispred radnika evropskog Sjevera i Istoka. U Vajtlingu je imao komunističkog teoretičara koji se tada smjelo mogao staviti o bok njegovim tadašnjim francuskim takmacima. Napokon, iskustvo 12. maja donijelo je pouku da zasad nema više ništa od pučističkih pokušaja. Pa iako se produžilo tumačiti svaki događaj kao znak predstojeće bure, iako su u cjelini zadržani stari, upola zavjerenički statuti, to se uglavnom imalo pripisati starom revolucionarnom prkosu, koji je već bio počeo da dolazi u sukob s boljim shvaćanjem koje se nametalo.

Nasuprot tome, socijalna doktrina Saveza, ma koliko da je bila neodređena, imala je jedan vrlo veliki nedostatak, ali nedostatak koji je imao korijen u samim društvenim odnosima. Članovi, ukoliko su uopće bili radnici, bili su gotovo isključivo zanatski radnici. Čovjek koji je njih eksploatirao bio je čak i u velikim svjetskim gradovima većinom samo kakav mali majstor. I eksploatacija velikog krojačkog posla, sada takozvane konfekcije, putem pretvaranja krojačkog zanata u kućnu industriju za račun nekog krupnog kapitalista bila je u to vrijeme čak i u Londonu tek u začetku. S jedne strane bio je eksploatator tih zanatskih radnika mali majstor, a s druge strane oni su se svi nadali

da će na kraju krajeva i sami postati mali majstori. A pored toga bio je tadašnji njemački zanatski radnik opterećen još masom naslijeđenih cehovskih shvaćanja. Oni i sami nisu još bili pravi proleteri, već samo privjesak sitne buržoazije koji je tada vršio svoj prelaz u moderni proletarijat i koji još nije stajao u direktnoj suprotnosti prema buržoaziji, tj. prema krupnom kapitalu. Zato im služi na najveću čast što su bili u stanju da instinktivno anticipiraju svoj budući razvitak i da se konstituiraju kao partija proletarijata, mada još ne potpuno svjesno. Ali je isto tako neizbježno da im njihove stare zanatlijske predrasude na svakom koraku podmeću nogu čim je trebalo u pojedinostima kritikovati postojeće društvo, tj. ispitivati ekonomske činjenice. I ja ne vjerujem da je tada u čitavom Savezu bilo ma i jednog čovjeka koji je ikada pročitao neku knjigu o ekonomiji. Ali to nije mnogo marilo; »jednakost«, »bratstvo«, »pravda« privremeno su pomagali da se prevali svaka teoretska uzvišica.

U međuvremenu bio se razvio pored komunizma Saveza i Vajtlinga jedan drugi, bitno drukčiji. Ja sam u Mančesteru tako reći nosom udario na to da su ekonomske činjenice, koje u dotadašnjoj istoriografiji nisu igrale nikakvu ili su igrale samo prezrenu ulogu, bar u savremenom svijetu odlučujuća istorijska sila; da one sačinjavaju osnovu za postanak današnjih klasnih suprotnosti; da ove klasne suprotnosti, u zemljama gdje su se one zahvaljujući krupnoj industriji potpuno razvile, dakle naročito u Engleskoj, predstavljaju sa svoje strane osnovu formiranja političkih partija, partijskih borba, a s tim i cijele političke istorije. Marks ne samo da je bio došao do istog shvaćanja, nego ga je već u Deutsch-Französische Jahrbücher (1844)[10] uopćio u tom

[10] *»Deutsch-Französische Jahrbücher«* (»Njemačko-francuski ljetopisi«) — časopis koji su pokrenuli u Parizu, na njemačkom jeziku, Karl Marks i Arnold Ruže. Izašao je samo prvi dvobroj u februaru 1844, s Marksovim radovima: »Prilog jevrejskom pitanju« i »Prilog kritici Hegelove filozofije prava. Uvod.«, i Engelsovim radovima »Nacrt za kritiku političke ekonomije« i »Položaj Engleske. ‚Prošlost i sadašnjost' od Tomasa Karlajla. London 1843«. Glavni uzrok prestanka izlaženja časopisa bila su principijelna razmimoilaženja između Marksa i građanskog radikala Rugea.

pravcu da uopće država ne uvjetuje i ne regulira buržoasko društvo, već buržoasko društvo državu, dakle da se politika i njena istorija ima objašnjavati iz ekonomskih odnosa i njihovog razvitka, a ne obrnuto. Kad sam u ljeto 1844. posjetio Marksa u Parizu, pokazalo se da smo potpuno saglasni u svim oblastima teorije, i otada datira naš zajednički rad. Kad smo se u proljeće 1845. ponovo sastali u Briselu, Marks je iz gornjih osnova u glavnim linijama bio potpuno razvio svoju materijalističku teoriju istorije, i mi se dadosmo na to da novostečeni način gledanja detaljno razradimo u najrazličnijim pravcima.

Ali ovo otkriće koje je učinilo prevrat u istorijskoj nauci i koje je, kako se vidi, uglavnom Marksovo djelo, a u kome ja mogu sebi pripisati samo mali udio, bilo je od neposredne važnosti za radnički pokret onog vremena. Sada komunizam kod Francuza i Nijemaca i čartizam kod Engleza nisu više izgledali kao nešto slučajno, što je isto tako moglo i da ne bude tu. Sada su se ti pokreti pokazivali kao pokret savremene ugnjetene klase, proletarijata, kao više ili manje razvijeni oblici njene istorijski nužne borbe protiv vladajuće klase, buržoazije; kao oblici klasne borbe, ali klasne borbe koja se od svih ranijih klasnih borbi razlikuje po tome što današnja ugnjetena klasa, proletarijat, ne može da izvrši svoje oslobođenje, a da u isto vrijeme ne oslobodi cijelo društvo od podjele na klase, a s tim i od klasnih borbi. Sada komunizam više nije značio: ispredanje, pomoću fantazije, što savršenijeg društvenog ideala, nego: shvaćanje prirode, uslovâ i općih ciljeva borbe proletarijata koji iz njih proizlaze.

Mi međutim nismo nikako smatrali da nove naučne rezultate treba u debelim knjigama došapnuti isključivo »učenom« svijetu. Naprotiv. Mi smo obojica već duboko ušli u politički pokret, imali smo kod obrazovanih ljudi, naročito zapadne Njemačke, izvjestan broj pristalica i obilan kontakt s organiziranim proletarijatom. Bili smo dužni da naučno obrazložimo svoje poglede; ali isto je toliko bilo važno i za nas da za svoje uvjerenje pridobijemo evropski i prije svega njemački proletarijat. Čim smo bili načisto sa samim sobom, dali smo se na posao. U Briselu smo osnovali jedno njemačko radničko udruženje i osvojili list »Deutsche Brü-

sseler Zeitung«,[11] koji je ostao naš organ do februarske revolucije. S revolucionarnim dijelom engleskih čartista općili smo preko Đulijena Harnija, urednika centralnog organa tog pokreta, »The Northern Star«-a,[12] u kome sam ja sarađivao. Isto tako smo bili u nekoj vrsti kartela s briselskim demokratima (Marks je bio potpredsjednik Demokratskog društva)[13] i s francuskim socijaldemokratima iz »Réforme«, kojoj sam ja slao vijesti o engleskom i njemačkom pokretu. Ukratko, naše veze s radikalnim i proleterskim organizacijama i organima štampe bile su da ne mogu bolje.

Sa »Savezom pravednih« stajali smo ovako. Postojanje Saveza bilo nam je, naravno, poznato; 1843. ponudio mi je Šaper da uđem, što sam tada, razumije se, odbio. Ali mi smo ostali u stalnoj prepisci ne samo s Londoncima, nego smo u još tješnjem saobraćaju bili sa doktorom Everbekom, tadašnjim rukovodiocem pariskih općina. Ne miješajući se u unutrašnje stvari Saveza, mi smo ipak bili obavještavani o svakom važnom događaju. S druge strane, mi smo usmeno, preko pisama i preko štampe utjecali na teoretske poglede najistaknutijih članova Saveza. Tome su služili razni litografirani cirkulari koje smo o posebnim pri-

---

[11] *»Deutsche Brüsseler Zeitung«* (»Njemačke briselske novine«) — list koji su osnovali njemački politički emigranti u Briselu, a izlazio je od januara 1847. do februara 1848. U početku je pravac listu davao njegov izdavač i urednik Adalbert fon Bornštet, sitnoburžoaski demokrat. Od ljeta 1847. list je pod uticajem Marksa, Engelsa i njihovih suboraca sve više postajao propagator revolucionarnodemokratskih i komunističkih ideja. Od septembra 1847. Marks i Engels su bili stalni saradnici lista, a potkraj godine su praktično rukovodili njegovom redakcijom. *Prev.*

[12] *»The Northern Star«* (»Sjeverna zvijezda«) — engleski tjednik, centralni organ čartista, osnovan 1837. Izlazio je do 1852, najprije u Lidzu a od 1844. u Londonu. Osnivač i urednik lista bio je Fergus O'Konor; četrdesetih godina uređivao ga je Džordž Đulin Harni. Od 1843. do 1850. u listu su objavljivani članci i bilješke Fridriha Engelsa. *Prev.*

[13] *Demokratsko društvo* (Association démocratique) bilo je osnovano 1847. u Briselu. Okupljalo je proleterske revolucionare, poglavito iz redova njemačkih emigranata, i napredne elemente građanske i malograđanske demokratije. Aktivnu ulogu u osnivanju Demokratskog društva imali su Marks i Engels; 15. novembra 1847. Marks je bio izabran za njegova predsjednika, a

godama, kad se radilo o unutrašnjim pitanjima komunističke partije koja se stvarala, slali u svijet svojim prijateljima i dopisnicima. U njima je kadikad došao na tapet i sam Savez. Tako je jedan mladi vestfalski student, Herman Krige, koji je otišao u Ameriku, istupio tamo kao emisar Saveza, udružio se sa šašavim Harom Haringom da bi pomoću Saveza naglavce prevrnuo Južnu Ameriku, osnovao list[14] u kome je u ime Saveza propovijedao neki sladunjavo-sentimentalni komunizam koji počiva na »ljubavi« i koji se rastapa od ljubavi. Protiv ovoga smo udarili u jednom cirkularu čije djelovanje nije izostalo. Krige je iščezao s pozornice Saveza.

Kasnije je u Brisel došao Vajtling. Ali on više nije bio naivni mladi krojački kalfa koji, začuđen vlastitom darovitošću, nastoji da sebi razjasni kako bi mu to imalo da izgleda komunističko društvo. On je bio veliki čovjek koga zbog njegove superiornosti gone zavidljivci, čovjek koji je svuda mirisao suparnike, potajne neprijatelje, zamke; progonjen od zemlje do zemlje, koji u džepu nosi gotov recept za ostvarenje neba na zemlji i uobražava da svako ide za tim da mu ga ukrade. On se već u Londonu posvađao s ljudima iz Saveza, a u Briselu gdje su se naročito Marks i njegova žena odnosili prema njemu s gotovo natčovječanskim strpljenjem, nije mogao ni s kim da se složi. Tako je uskoro zatim pošao u Ameriku da tamo pokuša s ulogom proroka.

Sve ove okolnosti pridonijele su tome da se izvršio tihi prevrat u Savezu, naročito među londonskim rukovodiocima. Nedovoljnost dotadašnjeg shvaćanja komunizma, i to kako

---

belgijski demokrat L. Žotran za potpredsjednika. Za vrijeme februarske revolucije 1848. u Francuskoj proletersko krilo Demokratskog društva pokušalo je provesti naoružanje radnika i razviti borbu za demokratsku republiku. Pošto je početkom marta 1848. Marks bio protjeran iz Brisela i pošto su belgijske vlasti poduzele represije protiv najrevolucionarnijih elemenata Društva, belgijski sitnoburžoaski demokrati nisu umjeli da se stave na čelo antimonarhijskog pokreta radnih masa. Djelatnost Demokratskog društva praktično je prestala 1849. *Prev.*

[14] Riječ je o tjedniku »Der Volkstribun« (»Narodni tribun«), koji su u Njujorku osnovali njemački »istinski« socijalisti i izdavali od 5. januara do 31. decembra 1846. *Prev.*

francuskog primitivnog komunizma jednakosti tako i Vajtlingovog, postajala im je sve jasnija. Vajtlingov pokušaj da komunizam svede na prvobitno kršćanstvo — ma koliko da u njegovom »Evanđelju siromašnih grešnika« ima genijalnih pojedinosti — bio je doveo u Švicarskoj do toga da pokret velikim dijelom dopadne prvo u ruke budala kao Albret, a onda koristoljubivih proroka-šarlatana kao Kulman. »Istinski socijalizam«, koji su propovijedali neki beletristi — prevod francuskih socijalističkih fraza na pokvaren hegelovsko-njemački jezik i sentimentalno maštanje o ljubavi (vidi odjeljak o njemačkom ili »istinskom« socijalizmu u »Komunističkom manifestu«) — a u Savez unijeli Krige i lektira dotičnih spisa, morao je starim revolucionarima iz Saveza postati odvratan već zbog svoje slinave nemoćnosti. Gledajući neodrživost dotadašnjih teoretskih predstava, gledajući praktična zastranjivanja koja su otuda proizlazila, uviđalo se u Londonu sve više i više da smo Marks i ja u pravu s našom novom teorijom. Ovo uviđanje bilo je nesumnjivo potpomognuto time što su se među londonskim vođama sada nalazila dva čovjeka koji su po sposobnosti za teoretsku spoznaju stajali znatno iznad spomenutih: slikar minijatura Karl Pfender iz Hajlbrona i krojač Georg Ekarius iz Tiringije.*

Ukratko, u proljeće 1847. pojavio se Mol u Briselu kod Marksa, a odmah zatim kod mene u Parizu, da od nas više puta u ime svojih drugova zatraži da stupimo u Savez. Oni su, rekao je, isto tako uvjereni u opću ispravnost našeg načina mišljenja kao i u potrebu da se Savez oslobodi starih zavjereničkih tradicija i oblika. Ako hoćemo da stupimo u Savez, pružit će nam se prilika da na kongresu Saveza izložimo naš kritički komunizam u jednom manifestu koji će zatim biti objavljen kao manifest Saveza; a isto tako

---

* Pfänder je umro u Londonu prije nekih osam godina. On je bio osobito fina glava, duhovit, ironičan, dijalektičan. Ekarius je, kao što je poznato, kasnije bio dugogodišnji generalni sekretar Međunarodnoga radničkog udruženja, u čijem su Generalnom vijeću, između ostalih, sjedili ovi stari članovi Saveza: Ekarius, Pfender, Lesner, Lohner, Marks i ja. Ekarius se kasnije posvetio isključivo engleskom sindikalnom pokretu. *(Engelsova napomena.)*

moći ćemo pridonijeti sa svoje strane da se zastarjela organizacija Saveza zamijeni novom savremenom i svrsishodnom organizacijom.

Mi nismo sumnjali da je njemačkoj radničkoj klasi već radi propagande potrebna organizacija i da ta organizacija, ukoliko nije čisto lokalnog karaktera, čak i izvan Njemačke može biti samo tajna. A upravo takva organizacija bio je Savez. Ono što smo mi dotad zamjerali Savezu sada su sami njegovi predstavnici napustili kao pogrešno; nas su čak pozvali da sarađujemo u reorganizaciji. Zar smo mogli reći ne? Svakako nismo. Mi smo, dakle, stupili u Savez, Marks je u Briselu stvorio jednu općinu Saveza od naših bližih prijatelja, dok sam ja posjetio tri pariske općine.

U ljeto 1847. održan je prvi kongres Saveza u Londonu, na kome je V. Volf zastupao briselske, a ja pariske općine. Tu je najprije izvršena reorganizacija Saveza. Sve što je još bilo preostalo od starih mističnih naziva i zavjereničkog vremena bilo je sad uklonjeno; Savez se organizirao u općine, okruge, rukovodeće okruge, Centralni komitet i kongres, i zvao se otada »Savez komunista«. — »Svrha Saveza je obaranje buržoazije, vladavina proletarijata, ukidanje starog, na klasnim suprotnostima zasnovanog buržoaskog društva i osnivanje novog društva bez klasa i bez privatnog vlasništva« — tako glasi prvi član statuta. Sama organizacija bila je skroz demokratska, s izabranim i uvijek smjenjivim forumima. Već time je bio zatvoren put svim prohtjevima za zavjereništvom koji traže diktaturu, a Savez je — bar za obična mirna vremena — pretvoren u čisto propagandno udruženje. Ovaj novi statut — toliko se sada demokratski postupalo — bio je podnijet općinama na diskusiju, zatim je na drugom kongresu još jednom pretresan i na njemu konačno usvojen 8. decembra 1847. Odštampan je kod Wermutha i Stiebera, I, str. 239, prilog X.

Drugi kongres održan je krajem novembra i početkom decembra iste godine. Na njemu je bio prisutan i Marks koji je u dužoj debati — kongres je trajao najmanje deset dana — branio novu teoriju. Konačno je otklonjena svaka protivrječnost i sumnja, nova načela bila su usvojena jednoglasno, a Marks i ja dobili smo nalog da izradimo manifest. To smo učinili odmah poslije kongresa. Nekoliko ne-

djelja prije februarske revolucije poslali smo ga u London da se štampa. Odonda je obišao cio svijet, preveden je gotovo na sve jezike i služi još i danas kao rukovodna nit proleterskog pokreta u najrazličitijim zemljama. Na mjesto starog mota Saveza: »Svi ljudi su braća« došla je deviza: »Proleteri svih zemalja, ujedinite se!«, koja je otvoreno proglasila internacionalni karakter borbe. Sedamnaest godina kasnije odjeknula je ova deviza svijetom kao bojni poklič »Međunarodnog radničkog udruženja«, a danas ju je borbeni proletarijat svih zemalja ispisao na svojoj zastavi.

Izbila je februarska revolucija. Odmah je dotadašnji londonski Centralni komitet prenio svoja ovlaštenja na rukovodeći okrug Brisela. Ali ova odluka stigla je u času kad je u Briselu već vladalo stvarno opsadno stanje i kad se specijalno Nijemci više nigdje nisu smjeli skupljati. Mi smo svi htjeli upravo da krenemo u Pariz, i tako je novi Centralni komitet također odlučio da se raspusti, da sva svoja ovlaštenja prenese na Marksa i da ga ovlasti da u Parizu odmah obrazuje nov Centralni komitet. Tek što su se razišla petorica koja su donijela taj zaključak (3. marta 1848), kad policija upade u Marksov stan, uhapsi ga i prisili da idućeg dana otputuje u Francusku, kamo je upravo htio da pođe.

U Parizu smo se uskoro opet svi sastali. Tamo je sastavljen i slijedeći dokument, potpisan od članova novog Centralnog komiteta, koji je rasparčan po cijeloj Njemačkoj i iz kojeg još i danas mnogi može nešto da nauči:

ZAHTJEVI KOMUNISTIČKE PARTIJE U NJEMAČKOJ[15]

1. Cijela Njemačka proglašuje se jedinstvenom, nedjeljivom republikom.

---

[15] *»Zahtjeve Komunističke partije u Njemačkoj«* napisali su Marks i Engels od 21. do 29. marta 1848. u Parizu, a bili su politička platforma Saveza komunista u započetoj njemačkoj revoluciji. Engels ne citira dokument u cijelosti. *Prev.*

3. Narodni predstavnici dobivaju plaću, kako bi u parlamentu njemačkog naroda mogli sjediti i radnici.
4. Opće naoružanje naroda.
7. Vladarska i ostala feudalna imanja, svi rudnici, majdani itd. pretvaraju se u državno vlasništvo. Na tim imanjima vodi se krupna zemljoradnja s najmodernijim sredstvima nauke u korist cijele zajednice.
8. Hipoteke na seljačka imanja proglašuju se državnim vlasništvom; interese za te hipoteke seljaci plaćaju državi.
9. U krajevima gdje je razvijeno zakupništvo, zemljišna renta ili zakupnina plaća se državi kao porez.
11. Sva transportna sredstva: željeznice, kanale, parne brodove, puteve, pošte itd. uzima država u svoje ruke. Ona se pretvaraju u državno vlasništvo i stavljaju na raspolaganje neposjedujućoj klasi.
14. Ograničenje nasljednog prava.
15. Uvođenje visokih progresivnih poreza i ukidanje poreza na potrošnju.
16. Osnivanje nacionalnih radionica. Država garantira svima radnicima egzistenciju i stara se za one koji su za rad nesposobni.
17. Opće besplatno narodno obrazovanje.
U interesu je njemačkog proletarijata, sitnih građana i sitnih seljaka da sa svom energijom rade na provođenju gornjih mjera. Jer samo s njihovim ostvarenjem mogu milioni, koje je dosad u Njemačkoj izrabljivala šaka ljudi i koje će ova i dalje nastojati da ugnjetava, doći do svojih prava i do one moći koja im kao proizvođačima svega bogatstva pripada.

Komitet:
Karl Marks, Karl Šaper, H. Bauer, F. Engels, J. Mol, V. Volf«

U Parizu je tada vladala manija revolucionarnih legija. Španjolci, Talijani, Belgijanci, Holanđani, Poljaci, Nijemci, skupljali su se u odrede da bi oslobodili svoje otadžbine. Njemačku legiju vodili su Herwegh, Bornstedt, Börnstein. Pošto su odmah poslije revolucije svi strani radnici ne sa-

mo ostali bez zaposlenja nego su i od publike bili kinjeni, priliv u te legije bio je jak. Nova vlada vidjela je u njima sredstvo da se otrese stranih radnika i odobrila im je l'étape du soldat, tj. konačišta i dodatak od 50 santima dnevno za marš do granice, gdje je onda vazda do suza ganuti ministar vanjskih poslova, slatkorječivi Lamartin, već nalazio priliku da ih izda njihovim vladama.

Mi smo se najodlučnije usprotivili tom igranju revolucije. Unositi u tadašnje vrenje Njemačke invaziju, koja bi prinudno uvezla revoluciju sa strane, značilo je podmetnuti nogu revoluciji u samoj Njemačkoj, ojačati vlade, a same legionare — za ovo je jamčio Lamartin — predati bez obrane u ruke njemačkih trupa. A kad je zatim revolucija pobijedila u Beču i Berlinu, legija je izgubila svaku svrhu; ali pošto se jednom počelo, tjeralo se dalje.

Osnovali smo njemački komunistički klub[16] u kome smo radnike savjetovali da ne stupaju u legiju, ali da se pojedinačno vraćaju u domovinu i tamo rade za pokret. Naš stari prijatelj Flokon, koji je bio u Privremenoj vladi, ishodio je za radnike koje smo mi slali iste povlastice za putovanje koje su bile obećane legionarima. Tako smo poslali natrag u Njemačku tri do četiri stotine radnika, a među njima veliku većinu članova Saveza.

Kao što se lako moglo predvidjeti, Savez se pokazao kao odveć slaba poluga naspram pokreta narodnih masa koji je tada izbio. Tri četvrtine članova Saveza koji su ranije živjeli u inostranstvu promijenili su boravište zbog povratka u domovinu; njihove dotadašnje općine bile su uslijed toga većinom raspuštene; oni su izgubili svaki kontakt sa Savezom. Jedan dio ambicioznijih među njima nije ni tražio da ga ponovo uspostavi, već je svaki od njih u svom mjestu počeo da stvara mali separatni pokret za svoj račun. Naposljetku, prilike u svakoj pojedinoj državici, pokrajini, svakom gradu bile su tako različite da bi Savez mogao da daje samo sasvim opće direktive, a ove su se mnogo bolje

---

[16] Riječ je o *Klubu njemačkih radnika* koji su 8. i 9. marta 1848. osnovali istaknuti predstavnici Saveza komunista. Karl Marks, koji je vodio klub, nastojao je u njemu okupiti njemačke radnike emigrante i objasniti im taktiku proletarijata u buržoaskoj revoluciji. *Prev.*

širile preko štampe. Ukratko, od trenutka kad su prestali uzroci koji su tajni Savez učinili nužnim, prestao je i tajni Savez da kao takav nešto znači. A ovo je najmanje moglo da iznenadi ljude koji su s tog tajnog Saveza upravo bili uklonili posljednju sjenku konspiratorskog karaktera.

Ali sada se pokazalo da je Savez bio odlična škola revolucionarne djelatnosti. Na Rajni, gdje je »Neue Rheinische Zeitung«[17] bila čvrst centar, u Nasau, Rajnskom Hesenu itd., svuda su članovi Saveza stajali na čelu ekstremnodemokratskog pokreta. Isto tako u Hamburgu. U južnoj Njemačkoj smetnju je predstavljalo prevladavanje malograđanskih demokratskih elemenata. U Breslavi je Vilhelm Volf uspješno radio do u ljeto 1848; on je u Šleskoj dobio i mandat kao kandidat za frankfurtski parlament. Najzad, u Berlinu je slovoslagač Štefan Born, koji je radio u Briselu i Parizu kao aktivni član Saveza, osnovao »Radničko bratstvo«[18] koje se prilično raširilo i postojalo do 1850. Born, vrlo darovit mlad čovjek, ali kome se nešto odviše žurilo da se pretvori u političku veličinu, »zbratimio« se sa svakojakim svijetom samo da bi okupio oko sebe gomilu, a nije nikako bio od onih ljudi koji mogu unijeti jedinstvo u suprotne tendencije, svjetlost u haos. Stoga se u službenim publikacijama tog udruženja pogledi zastupani u »Komunističkom manifestu«

---

[17] »*Neu Rheinische Zeitung: Organ der Demokratie*«. (»Nove Rajnske novine. Organ demokracije«) dnevnik, izlazio u Kelnu od 1. juna 1848. do 19. maja 1849. Glavni urednik lista bio je Karl Marks, a jedan od urednika Fridrih Engels. *Prev.*

[18] *Radničko bratstvo* — organizacija njemačkih radnika i zanatlija koju je u septembru 1848. osnovao u Berlinu član Saveza komunista Štefan Born. Kao predstavnik reformističke linije u radničkom pokretu, Born je ograničio djelatnost Bratstva na organiziranje ekonomskih štrajkova i na pokušaje ostvarenja mjera usko profesionalnog karaktera u interesu zanatlija (kreditiranje sitnih proizvođača, osnivanje zadruga). Programski dokumenti Bratstva bili su mješavina fragmenata pogrešno istumačenih ideja »Manifesta komunističke partije« i sitnoburžoaskih doktrina Luja Blana i Prudona. Ipak lokalna odjeljenja Bratstva, kojima su često bili na čelu članovi Saveza komunista, pod neposrednim utjecajem revolucionarnih događaja 1848—1849, aktivno su sudjelovala u revolucionarnoj borbi. Godine 1850. vlada je zabranila Bratstvo, ali su neka od njegovih podružnica postojala još mnogo godina poslije zabrane. *Prev.*

preplići s uspomenama na cehovstvo i cehovskim željama, fragmentima shvaćanja Luja Blana i Prudona, protekcionizmom itd.; ukratko, htjelo se svima ugoditi. Specijalno su organizirani štrajkovi, sindikati i proizvođačke zadruge, a zaboravljalo se pri tome da se prije svega radilo o tome da se političkim pobjedama najprije osvoji polje na kome se takve stvari jedino i mogu trajno provesti. Kad su zatim pobjede reakcije učinile da rukovodioci »Bratstva« osjete potrebu da direktno uđu u revolucionarnu borbu, konfuzna masa koju su oko sebe grupirali ostavila ih je, razumije se, na cjedilu. Born je učestvovao 1849. u majskom ustanku u Drezdenu[19] i sretno je umakao. A »Radničko bratstvo« održalo se po strani od velikog političkog pokreta proletarijata kao čisto separatan savez, koji je najvećim dijelom postojao samo na papiru i igrao tako podređenu ulogu da je reakcija naišla tek 1850. za potrebno da ga uguši, a njegove ogranke koji su i dalje postojali — tek nekoliko godina poslije toga. Born, koji se u stvari zove Butermilh, nije postao politička veličina nego mali švicarski profesor koji više ne prevodi Marksa na cehovski jezik već blagog Renana na svoj vlastiti sladunjavi njemački jezik.

Sa 13. junom 1849. u Parizu,[20] sa porazom njemačkih

---

[19] Oružani *ustanak u Drezdenu* trajao je od 3. do 8. maja 1849. Povod za ustanak bilo je odbijanje saskog kralja da prizna Ustav Rajha i imenovanje krajnjeg reakcionara Činskog za ministra predsjednika. Buržoazija i sitnoburžoazija gotovo nisu učestvovale u borbi; glavnu ulogu u barikadnim borbama igrali su radnici i zanatlije. Ustanak su ugušile saske i pruske trupe. Drezdenski ustanak bio je početak oružanih borbi za obranu Ustava Rajha, vođenih u južnoj i zapadnoj Njemačkoj od maja do jula 1849. Te borbe su se završile porazom demokratskih snaga. *Prev.*

[20] *13. juna 1849.* u Parizu je sitnoburžoaska stranka Montanje organizirala mirnu protestnu demonstraciju protiv slanja francuskih trupa za gušenje revolucije u Italiji i protiv kršenja ustava Francuske republike, koji je zabranjivao da se francuske trupe upotrebljavaju protiv slobode drugog naroda. Neuspjeh te demonstracije, koju su rastjerale trupe, potvrdio je nemoć sitnoburžoaske demokratije u Francuskoj. Poslije 13. juna 1849. mnogi vođe Montanje, a s njima i inostrani sitnoburžoaski demokrati, bili su pohapšeni ili otjerani u progonstvo, a mnogi su morali emigrirati iz Francuske. *Prev.*

majskih ustanaka[21] i ugušenjem mađarske revolucije od strane Rusa bio je završen veliki period četrdesetosmaške revolucije. Ali time pobjeda reakcije nikako još nije bila konačna. Nametala se reorganizacija raspršenih revolucionarnih snaga, a time i Saveza. Prilike opet nisu, kao i prije 1848, dozvoljavale nikakvu javnu organizaciju proletarijata; trebalo je, dakle, opet se organizirati tajno.

U jesen 1849. okupio se veći dio članova ranijih centralnih komiteta i kongresâ ponovo u Londonu. Nije bilo još samo Šapera, koji je sjedio u zatvoru u Vizbadenu, ali je i on došao kad ga je sud u proljeće 1850. oslobodio, a nije bilo ni Mola. Mol je, pošto je izvršio niz najopasnijih misija i agitacionih putovanja — na kraju je usred pruske armije u Rajnskoj provinciji vrbovao tobdžije-vozare za falačku artiljeriju — stupio u besansonsku radničku četu Vilihovog korpusa i poginuo u borbi kod Murge, ispred rotenfelskog mosta, pogođen metkom u glavu; ali zato je došao Vilih. Vilih je bio jedan od onih komunista po osjećanju na kakve se u zapadnoj Njemačkoj poslije 1845. prilično često nailazilo, pa je već zbog toga bio u instinktivnoj, potajnoj suprotnosti prema našem kritičkom pravcu. Ali on je bio više od toga, on je bio pravi prorok uvjeren u svoju ličnu misiju kao predodređeni oslobodilac njemačkog proletarijata, a kao takav bio je direktni pretendent ne samo na vojničku nego i na političku diktaturu. Tako se ranokršćanskom komunizmu, koji je ranije propovijedao Vajtling, pridružila neka vrsta komunističkog islama. No propaganda ove nove religije isprva se ograničavala na emigrantsku kasarnu kojom je komandovao Vilih.

Savez je dakle bio reorganiziran, bila je izdata adresa od marta 1850, a Hajnrih Bauer poslan u Njemačku kao emisar. Adresa koju smo redigirali Marks i ja i danas je od interesa, jer je sitnoburžoaska demokratija još i sad ona partija koja prilikom slijedećeg evropskog potresa, kome uskoro pada rok (vremenski razmaci između evropskih re-

---

[21] Riječ je o ustanku narodnih masa u Njemačkoj maja-jula 1849. u obranu ustava Rajha (koji je 28. marta 1849. usvojila frankfurtska Nacionalna skupština, ali ga je niz njemačkih država odbacio). Ustanci su imali izolirani, spontani karakter i bili su ugušeni sredinom 1849. *Prev.*

volucija: 1815, 1830, 1848—1852, 1870., iznose u našem stoljeću 15 do 18 godina), bezuvjetno mora u Njemačkoj prva doći na vlast kao spasilac društva od komunističkih radnika. Štošta od onog što je tamo rečeno odgovara, dakle, još i danas. Misija Hajnriha Bauera bila je krunisana potpunim uspjehom. Mali veseli obućar bio je rođeni diplomat. On je vratio u aktivnu organizaciju bivše članove Saveza koji su dijelom bili postali neaktivni, dijelom operirali za svoj račun, specijalno i tadašnje vođe »Radničkog bratstva«. Savez je počeo igrati dominantnu ulogu u radničkim, seljačkim i gimnastičkim udruženjima u mnogo većoj mjeri nego prije 1848, tako da je već naredna tromjesečna adresa općinama, od juna 1850, mogla konstatirati da je student Šurc iz Bona (kasnije američki ministar), koji je putovao po Njemačkoj u interesu sitnoburžoaske demokratije, »sve upotrebljive snage zatekao već u rukama Saveza«. Savez je bezuvjetno bio jedina revolucionarna organizacija koja je u Njemačkoj imala neko značenje.

Ali čemu je ta organizacija imala da posluži, to je veoma bitno zavisilo od toga hoće li se ostvariti izgledi za nov polet revolucije. A to je u toku 1850. godine postajalo sve nevjerojatnije, čak i nemogućnije. Industrijska kriza od 1847, koja je pripremila revoluciju od 1848, bila je savladana; otpočeo je nov, dotle neviđen period industrijskog prosperiteta; svakome ko je imao oči da gleda i njima se poslužio moralo je biti jasno da se revolucionarna bura od 1848. postepeno iscrpljivala.

»Pri ovako općem prosperitetu, u kome se proizvodne snage buržoaskog društva razvijaju toliko bujno koliko je u okviru buržoaskih odnosa uopće moguće, *ne može da bude govora o nekoj stvarnoj revoluciji.* Takva revolucija je moguća samo u periodima kad ova dva činioca, moderne proizvodne snage i buržoaski oblici proizvodnje, dođu u protivrječnost jedan s drugim. Različite svađe kojima se sad bave predstavnici pojedinih frakcija kontinentalne partije reda, uzajamno se kompromitirajući, daleko su od toga da pruže podsticaj za nove revolucije. Naprotiv, te svađe su moguće samo zato što je osnova odnosa momentano tako sigurna i, što reakcija ne zna, tako *buržoaska.* Svi pokušaji reakcije da se zakoči buržoaski razvitak *razbit će se o tu osnovu*

isto tako sigurno kao i sve moralno zgražanje i sve oduševljene proklamacije demokrata.« Tako smo Marks i ja pisali u »Pregledu za maj — oktobar 1850« u »Neue-Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue«,[22] sveska V i VI, Hamburg 1850, str. 153.

Ovo trijezno shvaćanje situacije bilo je za mnoge ljude hereza u vrijeme kad su se u Londonu Ledri-Rolen, Luj Blan, Macini, Košut, a od manjih njemačkih zvijezda Ruge, Kinkl, Geg i kako su se sve zvali, u gomilama skupljali u buduće privremene vlade, ne samo svaki za svoju zemlju nego i za čitavu Evropu, i kad se radilo samo još o tome da se potreban novac dobije iz Amerike kao zajam za revoluciju pa da se začas ostvari evropska revolucija zajedno s raznim republikama, koje se s njome same po sebi razumiju. Ko se može čuditi što je u to upao čovjek kao Vilih, i što je i Šhapera zaslijepila njegova stara revolucionarna strast; što je većina londonskih radnika, većinom emigranata, pošla za njima u tabor buržoaskodemokratskih »pravilaca revolucije«? Ukratko, suzdržljivost koju smo mi zastupali nije bila po ćudi tih ljudi; trebalo se dati na pravljenje revolucije, a mi smo se tome najodlučnije oduprli. Došlo je do rascjepa, a ostalo se može pročitati u »Otkrićima«. Onda je došlo hapšenje najprije Notjunga, zatim, u Hamburgu, Haupta, koji je postao izdajnik odajući imena članova kelnskog Centralnog komiteta. On je imao da bude glavni svjedok u procesu, ali njegovi rođaci nisu htjeli da dožive tu sramotu pa su ga otpremili u Rio de Žaneiro, gdje se kasnije smjestio kao trgovac i, u znak priznanja za svoje zasluge, postao najprije pruski a onda i njemački generalni konzul. Sad je opet u Evropi.*

---

[22] »*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*« (»Nove Rajnske novine. Političko-ekonomski pregled«) — časopis koji su Marks i Engels osnovali u decembru 1849. i izdavali do novembra 1850; teoretski i politički organ Saveza komunista. Štampao se u Hamburgu, a izašlo je 6 brojeva. *Prev.*

* Šaper je umro krajem šezdesetih godina u Londonu. Vilih se istakao kao učesnik u američkom građanskom ratu; u bici kod Marfrizboroa (Tenesi) bio je kao brigadni general ranjen u grudi, ali je ozdravio i prije desetak godina umro u Americi.

Radi boljeg razumijevanja onog što slijedi, dajem spisak optuženih u kelnskom procesu: 1) P. G. Rezer, duhanski radnik; 2) Hajnrih Birgers, kasnije umro kao naprednjački poslanik Landtaga; 3) Peter Notjung, krojač, umro prije nekoliko godina kao fotograf u Breslavi; 4) W. J. Rajf; 5) Herman Beker, sada gradonačelnik Kelna i član Herrenhausa; 6) dr Roland Daniels, liječnik, umro nekoliko godina poslije procesa od sušice koju je dobio u zatvoru; 7) Karl Oto, kemičar; 8) dr Abraham Jakobi, sada liječnik u Njujorku; 9) dr J. J. Klajn, sada liječnik i gradski odbornik u Kelnu; 10) Ferdinand Frajligrat, koji je već tada bio u Londonu; 11) J. L. Erhart, trgovački pomoćnik; 12) Fridrih Lesner, krojač, sada u Londonu. Od ove dvanaestorice bili su poslije javnog suđenja pred porotnicima, koje je trajalo od 4. oktobra do 12. novembra 1852, osuđeni za pokušaj veleizdaje: Reser, Birgers i Notjung na 6 godina zatvora u tvrđavi, Rajf, Oto i Beker na 5, a Lesner na 3 godine; Daniels, Klajn, Jakobi i Erhart bili su oslobođeni.

S kelnskim procesom završava se prvi period njemačkog komunističkoj radničkog pokreta. Neposredno poslije osude raspustili smo naš Savez; nekoliko mjeseci poslije toga usnuo je vječnim snom i Vilih-Šaperov Zonderbund.[23]

* *
*

Čitav ljudski vijek dijeli nas od onog vremena. Onda je Njemačka bila zemlja zanata i kućne industrije koja počiva na ručnom radu; sada je to velika industrijska zemlja koja

— O drugim gore spomenutim licima napomenut ću još to da je Hajnrih Bauer nestao u Australiji, a Wajtling i Everbek su umrli u Americi. *(Engelsova napomena.)*

[23] *Sonderbund* (Separatni savez), po analogiji sa švicarskim Zonderbundom, separatnim savezom reakcionarnih katoličkih kantona u Švicarskoj četrdesetih godina XIX stoljeća. Zonderbundom su Marks i Engels ironično nazivali sektaško-avanturističku frakciju Viliha-Šapera, koja se poslije rascjepa Saveza komunista, 15. septembra 1850, izdvojila u samostalnu organizaciju sa svojim Centralnim komitetom. Svojom djelatnošću frak-

se još nalazi u stalnom industrijskom prevratu. Onda su se pojedinačno morali tražiti radnici koji su imali razumijevanja za svoj položaj kao radnici i za svoju istorijsko-ekonomsku suprotnost prema kapitalu, jer je i sama ta suprotnost tek bila u začetku. Danas se mora cjelokupni njemački proletarijat staviti pod izuzetne zakone samo da bi se neznatno usporio proces njegova razvitka do pune svijesti o svom položaju kao ugnjetene klase. Onda se onaj mali broj ljudi koji su se probili do spoznaje istorijske uloge proletarijata morao udruživati tajno, skupljati se krišom u malim općinama od 3 do 20 ljudi. Danas njemačkom proletarijatu više ne treba oficijelna organizacija, ni javna ni tajna; jednostavna, sama po sebi razumljiva povezanost klasnih drugova koji jednako misle dvoljna je da bez ikakvih statuta, foruma, odluka i drugih opipljivih oblika potrese cijeli Njemački Rajh. Bismark je arbitar u Evropi, s one strane granica Njemačke; ali u Njemačkoj svakim danom sve opasnije raste ona atletska figura njemačkog proletarijata koju je Marks predvidio još 1844, div kome tijesna zgrada Rajha, građena prema filistru, već postaje pretijesna, i čija snažna statura i široka ramena rastu u susret času kad će već samo njegovo ustajanje sa sjedišta pretvoriti u ruševine cijelu zgradu ustava Rajha. I ne samo to. Međunarodni pokret evropskog i američkog proletarijata danas je toliko ojačao da je za njega postao okov ne samo njegov prvi uski oblik — tajni Savez — nego i njegov drugi, beskrajno širi oblik — javno Međunarodno radničko udruženje — i da je prosto osjećanje solidarnosti, zasnovano na svijesti o istovetnosti klasnog položaja, dovoljno da među radnicima svih zemalja i jezika stvori i održi jednu i istu veliku partiju proletarijata. Učenja koja je Savez zastupao od 1847. do 1852. i na koja su onda mudri filistri mogli prezrivo da sliježu ramenima kao na maštarije ekstremnih luđaka, kao na tajno učenje nekolicine raspršenih sektaša, imaju sad mnogobrojne pristalice u svim civiliziranim zemljama svijeta, među osu-

---

cija je objektivno pomogla pruskoj policiji da otkrije ilegalne općine Saveza komunista u Njemačkoj i dala joj povoda da montira sudski proces protiv istaknutih članova Saveza komunista u Kelnu. *Prev.*

đenicima u sibirskim rudnicima, kao i među kopačima zlata u Kaliforniji; a osnivač tog učenja, najomraženiji, najklevetaniji čovjek svog vremena, Karl Marks, bio je do svoje smrti uvijek traženi i uvijek spremni savjetodavac proletarijata oba svijeta.

London, 8. oktobra 1885.

Fridrih Engels

Objavljeno u knjizi: Karl Marks, »Enthüllungen über den Kommunisten-prozess zu Köln«. Hottngen — Cirih, 1885.

(Preveo MOŠA PIJADE)

SADRŽAJ

Strana